

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

V International Science Conference
«Modern scientific problems
and ways to solve them»

September 29 - October 01, 2025
Munich, Germany

MODERN SCIENTIFIC PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Abstracts of V International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany
(September 29 – October 01, 2025)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-89814-231-5

The V International scientific and practical conference «Modern scientific problems and ways to solve them», September 29 – October 01, 2025, Munich, Germany, 146 p.

Text Copyright © 2025 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2025 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Synytsia O.V., Shlapak H.V., Yarovenko D.V. Influence of electroactivated water fractions on the microbiological condition of poultry-based semi-finished products. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. Pp. 8-10.

URL: <https://eu-conf.com/en/events/modern-scientific-problems-and-ways-to-solve-them/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Synytsia O.V., Shlapak H.V., Yarovenko D.V. INFLUENCE OF ELECTROACTIVATED WATER FRACTIONS ON THE MICROBIOLOGICAL CONDITION OF POULTRY- BASED SEMI-FINISHED PRODUCTS	8
2.	Крижанівський В.Г., Гребенюк Д.А., Павленко Д.О. УРОЖАЙНІСТЬ ЗЕРНОВИХ, ЗЕРНОБОБОВИХ ТА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР	11
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
3.	Василенко К., Олійник Г. УРБАНІСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК НОСІЙ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ОБРАЗ БЕСАРАБСЬКОЇ ПЛОЩІ В КОНТЕКСТІ ТРАГЕДІЇ БАБИНОГО ЯРУ	14
4.	Вировой В.М., Шевченко К.В. РЕГУЛЮВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ КЕРАМЗИТОБЕТОНУ З МІСЦЕВОЇ СИРОВИНИ	18
5.	Сідорова М.А., Гнатюк Л.Р. КЛАСИФІКАЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ РІШЕНЬ ФАСАДІВ ЗАБУДОВИ КИЄВА КІНЦЯ ХІХ-ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	21
ECONOMY		
6.	Шашина М. В., Щур К. О. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ	24
7.	Патрицький О.В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІКИ: НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	28
8.	Проценко А.П. ЕТАПИ ОЦІНКИ СТАНУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	30

9.	Райнова Л.Б. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКУ НА МАЙНО В УКРАЇНІ	32
JURISPRUDENCE		
10.	Вереша Р.В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УМИСНОЇ ФОРМИ ВИНИ	38
11.	Погонець В.Г., Заворотченко Т.М. ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУЧАСНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ І ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ	42
MANAGEMENT, MARKETING		
12.	Bilousov S. THE THIRD MISSION OF UNIVERSITIES AND THEIR COMMUNICATION POLICY TRANSFORMATION	48
13.	Ляшевська О.І., Черниш Р.А., Плиско Ю.В. ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ. ОСНОВНІ ЕТАПИ ОЦІНКИ РИЗИКУ	52
14.	Панько Є.Р., Дементьев С.Ю. ВПЛИВ АВТОМАТИЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БІЗНЕС- ПРОЦЕСІВ	55
15.	Савчук В.А. СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	57
16.	Станасюк Н.С., Синенька А.В. ВИКЛИКИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ	59
MEDICINE		
17.	Petulko A., Lysenko D. PREVENTION OF CERVICAL CANCER	61
18.	Височина І.Л., Березуцький І.В. ПЕРЕВІРКА ГІПОТЕЗИ ЩОДО ХОЛІНЕРГІНОГО ФЕНОТИПУ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ	64

19.	Височина І.Л., Чебаненко О.О. ГІПЕРТРОФІЯ ГЛОТКОВОГО МИГДАЛИКА У ДІТЕЙ НА ТЛІ АЛЕРГІЧНОГО РИНИТУ: АКТУАЛЬНІСТЬ, СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ВЛАСНИЙ ДОСВІД	66
20.	Гуц С.С., Єгорова С.Ю. РОЛЬ ПРОЗАПАЛЬНИХ ЦИТОКІНІВ У ПАТОГЕНЕЗІ ХВОРОБИ КРОНА	71
21.	Куса О.М., Дрогомирецька Н.В., Моцюк Ю.Б. ХАРАКТЕРИСТИКА МІКРОБНОГО ПЕЙЗАЖУ У ПАЦІЄНТОК З ЕНДОМЕТРІОМАМИ, ПОЄДНАНИМИ ІЗ ЗАПАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ ОРГАНІВ МАЛОГО ТАЗУ	73
PEDAGOGY		
22.	Іовхімчук Н.В., Савчук О.А. ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	75
23.	Байрак В.В. УЧНІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ – ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ	80
24.	Бевзюк М., Ланці В., Щербан Т. ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ	84
25.	Білан В.А., Ілдіко З.Г. ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ	89
PHILOLOGY		
26.	Horun H. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CHALLENGES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION	94
27.	Sikaliuk A. DEEPL AND GOOGLE TRANSLATE AS MACHINE TRANSLATION TOOLS	96

28.	Боса Т.С. ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ Й АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	99
29.	Клименко Н.Г. ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ - ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	107
30.	Плетенчук Н.М., Яровенко Л.С. ПЕРЕСТАНОВКИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ	109
31.	Чернишова Я.С. ЦИФРОВІ КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	114
PSYCHOLOGY		
32.	Богомол Н.В. НЕЙРОГІМНАСТИЧНІ ВПРАВИ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	119
33.	Гудима О.В., Велігіна А.Д. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	123
34.	Дзюба П.М., Кушнір О.М. ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА МОРАЛЬНОГО ДУХУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	126
35.	Лисенко Л.М., Куракова О.К. АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ	128
36.	Логвіна О.А., Хмуровська Т.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО САМОСПРИЙНЯТТЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	132

TECHNICAL SCIENCES		
37.	Гуменюк А.В., Ореховська Н.О. ІННОВАЦІЇ В АВТОМОБІЛЬНИХ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ: ВІД СВІТЛОДІОДІВ ДО АДАПТИВНОГО КЕРУВАННЯ	135
38.	Калашник В.Ю. СТРАТЕГІЇ РЕІНЖИНІРИНГУ ВІД МОНОЛІТНОЇ ДО МІКРОСЕРВІСНОЇ АРХІТЕКТУРИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РИЗИКІВ	142

INFLUENCE OF ELECTROACTIVATED WATER FRACTIONS ON THE MICROBIOLOGICAL CONDITION OF POULTRY-BASED SEMI-FINISHED PRODUCTS

Synytsia Olha Viktorivna

PhD, Senior lecturer
Department of meat, fish and seafood technology
(Odesa National University of Technology);

Shlapak Halyna Vsevolodivna

PhD, Associate professor
Department of meat, fish and seafood technology
(Odesa National University of Technology);

Yarovenko Dmytro Vyacheslavovych

second-year master's student,
M.O. Grishyn Educational
scientific Institute of Food Technologies
Odesa National University of Technology

Poultry farming is one of the most dynamic sectors of the food industry, providing the population with high-quality sources of protein. Poultry meat and its derived products are characterized by high nutritional value, easy digestibility, and affordability, which ensures a steady demand for this type of product.

In recent years, marinated meat semi-finished products have gained significant popularity among consumers due to their convenience and reduced cooking time. They combine readiness for rapid culinary processing with the preservation of the natural properties of raw materials, aligning with modern trends in rational nutrition and a dynamic lifestyle. The growing demand for products of this category is also attributed to the expanding variety of marinades, which not only shape the organoleptic properties but also partially influence the stability of microbiological indicators. In this context, the issues of enhancing safety and extending the shelf life of marinated poultry-based semi-finished products are of particular relevance for both producers and researchers.

Traditionally, various processing and marination methods employing preservatives or antimicrobial additives have been used to enhance the microbiological stability of meat raw materials. However, contemporary trends in food technology emphasize reducing the use of synthetic ingredients and implementing innovative methods that preserve product quality while minimally interfering with its natural composition. One promising solution is the application of electroactivated water, which, due to its physicochemical properties, exhibits a pronounced antimicrobial effect [1].

Electroactivated water is produced through the electrolysis of an aqueous solution and is divided into anode and cathode fractions, which differ in pH level, redox potential, and antimicrobial activity [2]. The use of such fractions in the marination of

poultry-based semi-finished products may contribute to the inhibition of pathogenic and conditionally pathogenic microflora, prolong the shelf life of the product, and enhance its safety.

The aim of this study is to investigate the effect of different ratios of electroactivated water fractions on the microbiological state of marinated poultry semi-finished products during storage.

In the course of the study, a series of model samples of marinated poultry semi-finished products was prepared in order to determine the optimal ratio of electroactivated water fractions. For the preparation of brines, different ratios of catholyte and anolyte were used: 10/90, 30/70, 50/50, 70/30, 90/10, as well as 100% catholyte. Control samples were produced using potable tap water, while experimental brines were prepared on the basis of the specified catholyte/anolyte ratios.

The technological process involved the preparation of brines according to a unified formulation, which included (in %): water – 89.0; table salt – 7.1; dried garlic – 2.0; sugar – 1.0; black pepper – 0.5; cardamom – 0.2; cloves – 0.2. The brine was injected into the poultry raw material (poultry thighs) by means of injection in an amount of 20% of the raw material mass. After brine introduction, the raw material was massaged for 4 hours at a rotation speed of 12 rpm. The final stage consisted of holding the prepared samples for 12 hours to ensure product maturation.

The determination of the number of mesophilic aerobic and facultative anaerobic microorganisms (MAFAnM) in marinated poultry semi-finished products makes it possible to evaluate the effectiveness of electroactivated water fractions in brine preparation and their influence on the microbiological stability of the product.

The analysis of the obtained data (Table 1) showed that in the control samples, by day 5, the number of mesophilic aerobic and facultative anaerobic microorganisms (MAFAnM) reached 7.85×10^5 CFU/g, and by day 7 – 2.3×10^6 CFU/g, which exceeds the maximum permissible level (1×10^6 CFU/g) and indicates rapid microbiological spoilage. Starting from day 9, complete microbial growth was observed in the control samples.

The addition of electroactivated water in the form of different catholyte/anolyte ratios had a significant effect on the dynamics of microbiological indicators. The lowest MAFAnM values during storage were found in samples with a predominance of anolyte (10/90, 30/70). For example, at a 10/90 ratio, even on day 11, the number of microorganisms was 4.3×10^5 CFU/g, which remained within acceptable limits. In the 30/70 variant, microbial growth was more intensive; however, the critical level was exceeded later compared to the control.

Table 1 – Effect of electroactivated water fractions on the microbiological state of marinated poultry semi-finished products

Samples		Indicator: MAFAnM, CFU/g						
		Day 1	Day 3	Day 5	Day 7	Day 9	Day 11	Day 13
Control		1050	1900	785000	2300000	full growth	full growth	-
Ratio (catholyte/anolyte)	10/90	540	760	5700	13200	50700	430000	860000
	30/70	580	940	9200	65000	230000	520000	900200
	50/50	890	1100	13000	98000	340000	750000	4600000
	70/30	950	1500	64000	190000	1060000	full growth	-
	90/10	1200	2150	230000	810000	3500000	full growth	-
Catholyte		1340	2450	830000	7400000	full growth	full growth	-

In samples with a high proportion of catholyte (70/30; 90/10; 100% catholyte), accelerated development of microflora was observed, and complete microbial growth occurred as early as days 9–11. This indicates that catholyte alone does not provide a sufficient antimicrobial effect.

Considering the conducted research, it can be concluded that the strongest inhibitory effect on the development of mesophilic microflora was observed in samples prepared with anolyte-containing fractions of electroactivated water, which confirms their potential application for enhancing the microbiological stability of marinated poultry semi-finished products.

References:

1. Wilsmann, D. E., Carvalho, D., Zottis Chitolina, G., Apellanis Borges, K., Quedi Furian, T., Carvalho Martins, A., Pinheiro do Nascimento, V. (2020). Electrochemically-activated water presents bactericidal effect against *Salmonella* Heidelberg isolated from poultry origin. *Foodborne pathogens and disease*, 17(3), 228-233. <https://doi.org/10.1089/fpd.2019.2682>
2. Marynin, A., Pasichnyi, V., Shpak, V., Svyatnenko, R. (2023). Influence of electrochemically activated water on the physical properties and rheological indicators of meat pates. *Technology audit and production reserves*, 2(3/70), 41-46. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.278113>

УРОЖАЙНІСТЬ ЗЕРНОВИХ, ЗЕРНОБОБОВИХ ТА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

Крижанівський Віталій Григорович

кандидат сільськогосподарських наук,

доцент

Уманський національний університет

Гребенюк Дмитро Андрійович

здобувач

Уманський національний університет

Павленко Денис Олександрович

здобувач

Уманський національний університет

Сорт є основним із засобів сільськогосподарського виробництва від генотипу якого значною мірою залежить реалізація біопотенціалу поля, ефективність меліоративних і агротехнічних заходів, особливо за несприятливих умов середовища.

В умовах сьогодення, нут звичайний є цінною нішевою культурою. Культура має велике продовольче, харчове та кормове значення. Зерно бобових є дуже добрим концентрованим кормом, і особливо цінне при згодовуванні його молодняку і молочній худобі. Нут має також величезне агрокультурне значення. Позитивна роль нуту і бобових культур у сівозміні полягає в тому, що вони мають винятково цінну здатність зв'язувати вільний азот повітря з допомогою бульбочкових бактерій, які розвиваються на їх корінні. [1].

Вирощуваних в Україні, ріпаку належить чільне місце. З одного боку він потужне джерело рослинної олії, що використовується в багатьох галузях промисловості, з другого цінний корм для худоби: насіння його містить 40-47% жиру, 20% білка, 5,5-6,5% клітковини. До того ж одержувана при переробці ріпакового насіння олія завдяки притаманним їй унікальним властивостям надзвичайно корисна для людини [2, 3].

Озима пшениця має велике народногосподарське значення як основна культура, яка забезпечує продуктами харчування значну частину населення планети. Тому вирощування її валового виробництва – завжди актуальне завдання.

Поряд з іншими факторами інтенсифікації виробництва озимої пшениці (через підвищення її врожайності), конкретний сорт залишається одним із важливих чинників нарощування валових зборів зерна цієї культури. З цією метою необхідно вирощувати у першу чергу сорти, які характеризуються високою потенційною врожайністю, добре реагують на добрива і прийоми агротехніки вирощування, а також відзначаються комплексною стійкістю до

біотичних та абіотичних факторів середовища (перезимівля, дефіцит вологи, вилягання, хвороби та ін.) [4].

Наявність в насінні ріпака шкідливих речовин ускладнювали можливість його використання на харчові і кормові цілі. Олія з насіння старих сортів мала високий вміст (інколи до 50%) ерукової кислоти і глюкозинолатів (5- 7%). Така олія негативно впливала на живий організм. У 1974 році у Німеччині було виведено перший сорт з низьким вмістом ерукової кислоти. З 1979 року харчову олію виробляють лише з тих сортів ріпака, що містять не більше 5% ерукової кислоти від загальної кількості жирних кислот. У більшості європейських країн цей показник знижений навіть до 2% [5].

Метою роботи було вивчити вплив норми висіву насіння сортів озимого ріпаку на їх зимостійкість та продуктивність в умовах Правобережного Лісостепу.

Розміри облікових ділянок були довжиною 25 м., і шириною 3 м., при двохразовому повторенні.

Як видно з наведених даних, досліджувані сорти озимої пшениці зарубіжної селекції за рівнем урожайності зерна відрізнялися як між собою, так і у порівнянні з контролем. Так, найвищий урожай у досліді забезпечив сорт озимої пшениці французької селекції РЖТ Реформ - 9,79 т/га, що на 1,57 т/га або на 19,1% більше, ніж врожайність контрольного сорту німецької селекції Кубус, який вже давно вирощується на кафедрі селекції – 8,22 т/га.

Високопродуктивним виявився також новий сорт озимої пшениці німецької селекції Чирон – 9,05 т/га, або на 10,1 % більше від врожайності сорту-контролю Кубус. У цьому році контрольному сорту за врожайністю зерна поступився лише сорт Ахім (Німеччина) – 7,91 т/га, або 96,2 % до рівня урожаю контролю сорту Кубус. В цілому по п'яти досліджуваних зарубіжних сортах озимої пшениці в середньому за 2024 рік було зафіксовано урожай зерна на рівні 8,76 т/га.

При аналізі залежності рівня урожайності зерна озимої пшениці від сортових особливостей зарубіжних сортів за 2025 рік, нами відмічено, що абсолютні значення цього показника були дещо нижчими у порівнянні із попереднім 2024 роком, однак різниця між сортами була більш значною і за результатами математичної обробки статистично вірогідною.

У середньому за роки досліджень врожайність нуту звичайного в сорту Родін мала межі 1,89–2,71, в сорту Зодіак 1,92–2,78 та в сорту Кіра 2,24–3,12 т/га. Застосування інокуляції насіння препаратом Ризоторфін сприяло формуванню насіння нуту звичайного 2,62 (сорт Родін), 2,69 (сорт Зодіак), 2,79 т/га (сорт Кіра). Приріст до контролю становив 0,73–0,77–0,55 т/га.

Важливе значення для отримання високого врожаю ріпаку має і кількість насінин які формуються в одному стручку. Із дослідних даних ми бачимо, що цей показник на пряму залежить від площі живлення рослини, чим більша площа живлення, а отже і менша норма висіву насіння, тим більше формується в середньому насінин в стручку. Так, при нормі висіву 0,4 млн./га , формувалась найбільша кількість насінин – 23 шт. проти 15 шт. які

формувались при сівбі з нормою висіву 1,0 млн./га.

У сорту Буджак, приріст урожайності залежно від фону живлення становив від 0,3 до 0,58 т/га; та для сорту Тріумф – від 0,24 до 0,49 т/га. Це свідчить про те, що нут позитивно реагує на рівень мінерального живлення.

Найвищу урожайність нуту обох досліджуваних сортів було отримано на варіанті з дозою внесення мінеральних добрив N45P45K45.

У сорту Тріумф урожайність дещо знижувалась, порівняно з сортом Буджак і на контрольному варіанті вона знаходилась на рівні 1,63 т/га.

В умовах 2025 року найбільшу урожайність серед низькорослих гібридів, показав гібрид ДК 126 і вона становить при нормі висіву насіння 400 тис.шт/га - 4,15 т/га, 600 тис.шт/га - 4,20 т/га, 800 тис.шт/га – 4,31 т/га, при цьому вологість насіння становить 6,3%, 6,2%, 6,4 % відповідно. Найменша урожайність спостерігалась у гібрида DK Secure, при нормі висіву насіння 400 тис.шт/га вона становить 3,52 т/га, 600 тис.шт/га – 4,01 т/га., 800 тис.шт/га – 3,86 т/га, при цьому вологість насіння була 6,3%, 6,1%, 6,2% відповідно.

Застосування всіх доз добрив підвищувало урожайність зерна сочевиці на 0,15-0,20 т/га, або на 8,8-11,7%, особливо при використанні азотних добрив (N20P20K20) де прибавка була максимальною 0,2 т/га, або 11,7%. Отже, в Правобережному Лісостепу України, ефективними технологічними прийомами підвищення урожайності зерна сочевиці є застосування добрив у дозах N20P20K20 та P40-50K40-50, що підвищувало урожайність зерна сочевиці на 0,15-0,20 т/га, або на 8,8-11,7%, особливо при використанні азотних добрив (N20P20K20) де прибавка була максимальною 0,2 т/га, або 11,7%.

Список літератури

1. Дарчук М. П. (2020). Проблеми вирощування зернових, зернобобових та озимого ріпаку. У: Праці семінару з дослідження ріпаку, 10–12 січня, Львів. С. 9–12.
2. Хобс, Х. Б. (2019). Технологія вирощування зернобобових та олійних культур. Пропозиція. 30(21): С. 141–159.
3. Глосан, Н.І., Чжан, Т. Х., Міллер, Дж. Ф. та Фік, Г. Н. (2018). Результати з точки зору перспектив у вирощуванні озимого ріпаку та зернобобових культур. Проблеми сільського господарства. Семінар, НСА, 15–18 січня, Одеса. С. 40–41.
4. Шпак Н. К. (2019). Гібридизація ріпаку озимого. Пропозиція. 32(23): С. 141–159.
5. Євчук, С. М. (2018). Гетерозис та комбінаційна здатність зернових та зернобобових і ріпаку озимого. Пропозиція. 34(21): С. 141–159.

УРБАНІСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК НОСІЙ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ОБРАЗ БЕСАРАБСЬКОЇ ПЛОЩІ В КОНТЕКСТІ ТРАГЕДІЇ БАБИНОГО ЯРУ

Василенко Карина

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
спеціальності 191 Архітектура, Київ, Україна

Олійник Ганна

старший викладач кафедри архітектурного проектування,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, Україна

Постановка проблеми. Історична пам'ять – це не лише збереження дат і фактів, а насамперед спосіб осмислення минулого, що відображається у міському просторі та культурних наративах. Для сучасної науки актуальною є проблема: як урбаністичне середовище може виступати носієм пам'яті про трагічні події, зокрема Голокост в Україні. Бабин Яр став символом геноциду, а Бесарабська площа – архітектурно-соціальним центром Києва, який у часи нацистської окупації виконував роль прихистку й простору співіснування. На перший погляд, ці топоси не пов'язані, однак у колективній уяві та художніх текстах вони формують єдиний просторово-пам'яттєвий комплекс. Особливо виразно цей зв'язок відтворено в романі Докії Гуменної «Хрещатий Яр», де описано не лише трагедію єврейського народу, а й взаємне проживання цієї катастрофи українським суспільством. Таким чином, постає наукова проблема: як архітектура, міський простір і літературні джерела взаємодіють у формуванні колективної пам'яті та які інструменти науки можуть бути використані для її осмислення й збереження.

Актуальність дослідження. Сучасні наукові дискусії дедалі частіше зосереджуються на ролі простору в конструюванні колективної пам'яті. В умовах воєнних і соціальних потрясінь особливої ваги набуває осмислення міста як «архіву» пам'яті, де архітектурні об'єкти стають свідками і носіями історичних травм. Київ, як багатошаровий культурний організм, зберігає у своїй структурі відбитки трагедій ХХ століття, які мають прямі паралелі із сучасним досвідом війни. Бабин Яр і Бесарабська площа – два топоси, що символізують крайні точки людського існування: масове знищення та пошук прихистку. Їхнє поєднання у романі Докії Гуменної «Хрещатий Яр» відкриває перспективу міждисциплінарного аналізу, де література, архітектура й урбаністика зливаються у дослідженні механізмів пам'яті. Такий підхід є актуальним не лише для історико-культурологічних студій, але й для ширших наукових пошуків способів збереження та репрезентації травматичного минулого у сучасному суспільстві.

Результати дослідження. Міський простір ніколи не є лише тлом для історії – він трансформується у її носія, свідка і співучасника. Київ, місто з багатовіковою та багат шаровою історією, зберігає на своїх вулицях «тіні» подій, які формували колективну пам'ять і визначали долі тисяч людей. Це особливо відчутно у центральній частині столиці, де архітектура межує з пам'яттю, а будівлі стають немов мовчазними очевидцями трагедій і надій. Одним із таких знакових місць є Бесарабська площа – жвавий торговельний і соціальний осередок, який у роки Другої світової війни перетворився для багатьох киян на прихисток, а згодом – на символ пережитого горя, витісненого у міську підсвідомість.

У романі Докії Гуменної «Хрещатий Яр» саме в районі Бесарабки, поруч із зруйнованим Хрещатиком і Бабиним Яром, розгортається складна картина співжиття українців та євреїв під час нацистської окупації. Через спогади героїв письменниця фіксує не лише події, а й атмосферу страху, втрат і водночас – актив солідарності та співчуття. У цьому наративі Бесарабка постає як урбаністичне «серце», що болісно б'ється в ритмі трагедії Бабиного Яру. Вона зберігає ознаки публічного простору, де індивідуальні долі переплітаються з історичними катастрофами, а архітектура стає носієм соціальної пам'яті.

Звернення до художньо-документальних описів Києва часів Другої світової війни відкриває можливість осмислити Бесарабську площу як урбаністичний і водночас символічний простір. У творі Гуменної площа функціонує не лише як географічна точка, а як метафора стійкості, виживання і гуманного співіснування. Завданням дослідження є виявлення ролі Бесарабки як простору, де перетинаються історична пам'ять, архітектурна форма і людські долі у трагічні моменти окупації. Особливу увагу заслуговує те, як у художньому тексті відтворюється атмосфера окупованого Києва, у якій змішуються страх і адаптація, співчуття і байдужість, пошук прихистку й неминучість катастрофи.

У романі Гуменної детально реконструйовано перші місяці Другої світової війни в Києві: евакуація, підпали міста радянською владою, будівництво окопів, настрої населення – від тривоги й розпачу до іронічної недовіри. Цей художньо-документальний спосіб опису надає тексту універсальності, зближуючи досвід киян 1940-х із сучасними реаліями війни. Через внутрішні монологи та спогади героїні авторка показує спектр колективних емоцій: втрати, пристосування, моральних потрясінь. Паралелі з сучасністю посилюють актуальність роману, адже досвід суспільства, що переживає катастрофу, повторюється в іншій історичній оболонці.

Просторові маркери Києва у творі перетворюються на вісь пам'яті та носії символічного змісту. Відтворено сцени пожежі будинку Гінзбурга, знищеного відступаючою Червоною армією; ночівлі людей просто неба на Бесарабській площі під час окупації; катування та масові розстріли єврейського населення на Хрещатику; розгубленість і безсилля мешканців перед масштабом трагедії Бабиного Яру. Символічною деталлю стає згадка про «Блакитний наказ» – офіційне розпорядження нацистської адміністрації, що закликало євреїв з'явитися на розі Дорогожицької та Дегтярівської. У романі цей документ

позначає перехід від неусвідомлення до трагічного прозріння: місто починає розуміти масштаб катастрофи, спостерігаючи процес з пагорбів, ніби з дистанції, яка не рятує від жаху.

В архітектурному контексті центральною домінантою площі є Бесарабський критий ринок (1908–1912), спроектований інженером Генріхом Гаєм за фінансової підтримки Лазара Бродського. Це унікальний приклад інженерного новаторства початку XX століття: металевий каркас, виготовлений у Луганську, дозволив створити відкритий простір без колон, з природним освітленням і вентиляцією. В підвалі функціонувала холодильна система на льоду – технологічна інновація для Києва того часу. Символічно, що ці приміщення використовувалися під час революційних подій і Другої світової війни як морг, перетворюючи торговий центр на простір смерті й пам'яті.

Незважаючи на проведення державного ремонту у 2018–2020 роках (понад 55 млн грн), інформація про завершення реконструкції залишається непідтвердженою. Це ще раз свідчить про складність ставлення до спадщини, що є одночасно архітектурним шедевром і носієм травматичної пам'яті. Історична тяглість функції площі простежується з XV століття – як постійного місця торгівлі та соціального скупчення. Проекти її трансформації (театри, пам'ятники, вокзали) засвідчують прагнення модернізувати простір, але саме критий ринок став остаточним рішенням, яке закріпило за Бесарабкою статус соціального й культурного осередку.

У ширшому культурному контексті символічною є поява у 2009 році Музею Шолом-Алейхема неподалік Бесарабки, на місці його колишнього будинку. Це підкреслює багатокультурність київського середовища та зберігає пам'ять про єврейську присутність у міському просторі, де архітектура, історія і культура постійно перетинаються з трагедією і людяністю.

Таким чином, результати дослідження демонструють, що Бесарабська площа у літературному тексті й реальному міському середовищі функціонує як простір пам'яті. Вона з'єднує у собі травматичний досвід Бабиного Яру, історію єврейсько-українського співіснування, архітектурну спадщину модерну та сучасні виклики збереження колективної пам'яті. Її образ у романі Гуменної ілюструє, як міський простір стає своєрідним «носієм історичної тіні», а також показує актуальність подібних досліджень у сьогоденному українському контексті війни, коли міста знову стають просторами травми, стійкості й солідарності.

Висновок. Дослідження показує, що міський простір є активним учасником збереження й трансляції історичної пам'яті. На прикладі Бесарабської площі у романі Докії Гуменної *«Хрещатий Яр»* видно, як архітектурні об'єкти та урбаністичне середовище перетворюються на носії травматичного досвіду, стаючи своєрідними «архівом» спільної історії. Бесарабка виступає не лише центром соціального життя, а й символом стійкості, де співіснування українців та євреїв у часи нацистської окупації набуває форми колективного переживання трагедії Бабиного Яру.

Архітектурна домінанта площі – Бесарабський критий ринок – уособлює як інженерні новації початку ХХ століття, так і глибинний зв'язок між просторовою організацією міста та процесами історичної пам'яті. Функціональна багат шаровість цієї будівлі (ринок, соціальний центр, морг, символ відродження) підкреслює, що архітектура завжди зберігає в собі сліди людських трагедій і водночас створює можливості для життя.

У ширшому культурному вимірі образ Бесарабки дозволяє простежити, як місто стає полем перетину культур, релігій та історичних наративів. Поява музеїв, відновлення архітектурних пам'яток і збереження літературних свідчень утверджують ідею Києва як міста-пам'яті, де травматичний досвід стає частиною колективної ідентичності.

Отже, урбаністичний простір у контексті історичної пам'яті слід розглядати як важливий інструмент наукового аналізу і водночас як практичний засіб формування культури пам'яті. Досвід Бесарабської площі та її відображення в літературі відкривають перспективу міждисциплінарних досліджень, що поєднують історію, культурологію, архітектурознавство та урбаністику. Такі студії є особливо актуальними для сучасної України, адже допомагають осмислити нинішні випробування крізь призму минулих трагедій і виробити стратегії збереження пам'яті для майбутніх поколінь.

Список літератури:

1. Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ – початку ХХ ст.: культурологічний есей. Київ: Український проспілей, 2016. 710 с.
2. Гуменна Д. Хрещатий яр (Київ 1941–1943(sad) роман-хроніка / упоряд. О. Кучерук; ред., передм. О. Веремійчик. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 408 с.
3. Кальницький М. Єврейські адреси Києва: путівник по культурно-історичних. Київ: Дух і літера, 2012. 368 с.
4. Мелешкіна І. Мандрівні мандрівні зорі в Україні. Сторінки історії єврейського театру. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 304 с.

РЕГУЛЮВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ КЕРАМЗИТОБЕТОНУ З МІСЦЕВОЇ СИРОВИНИ

Вировой Валерій Миколайович

доктор технічних наук, професор
кафедри виробництва будівельних виробів та конструкцій,
Одеська державна академія будівництва та архітектури

Шевченко Катерина Вячеславівна

аспірант
кафедри виробництва будівельних виробів та конструкцій,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,

Отримання ефективних матеріалів із необхідними параметрами довговічності та регулювання експлуатаційних властивостей бетонів на основі місцевої сировини є важливою проблемою сучасного будівництва [1;3]. До глобальних викликів галузі належить охорона довкілля: видобуток гірських порід для щільних заповнювачів завдає більше шкоди, ніж використання глинистих для отримання керамзиту [4].

Особливої уваги це питання набуває в умовах війни в Україні, коли гостро стоїть проблема відновлення житлової, соціальної та промислової інфраструктури. Використання місцевої сировини дозволяє знизити залежність від імпорتنих матеріалів, забезпечити оперативне виготовлення стінових виробів і скоротити витрати на будівництво [2].

У цьому контексті дослідження впливу місцевої сировини та спеціальних технологічних прийомів на структуру й властивості керамзитобетону набувають особливої наукової та практичної значущості.

Керамзитовий гравій займає провідне місце серед легких заповнювачів (понад 2/3 від загального обсягу), оскільки має широкий діапазон насипної щільності (360–720 кг/м³) [3;5]. Це дозволяє виготовляти як теплоізоляційні, так і конструктивні бетони для несучих та огорожувальних конструкцій. За класами на стиск можуть бути від В1,5 до В22,5. Оскільки щільність і теплопровідність цих бетонів невелика, то його доцільно використовувати для стінових матеріалів і конструкцій. Легкий бетон застосовується для виготовлення дрібних стінових блоків і стінових панелей, як для цивільного, так і для промислового будівництва, також його використовують для утеплення перекриттів і підлог.

На відміну від важкого бетону на щільних заповнювачах, структура легких бетонів насичена повітряними порами та пустотами. Досягається це такими технологічними прийомами, як вилученням зі складу бетонної суміші дрібного заповнювача (піску), що збільшує об'єм міжзернових пустот; використанням легких пористих заповнювачів (природних чи штучних); поризацією сировинної суміші введенням піно– та газотвірних добавок. Можна також одержати легкий

бетон на пористих заповнювачах із додатковою поризацією розчинової частини або цементного каменю.

В Одеській області наявні родовища бентонітових глин, придатних для отримання керамзиту [2]. Дослідження показали: введення 5–20 % бентонітового порошку до складу глинистих порід дозволяє отримати гравій із насипною щільністю 300–600 кг/м³.

Отриманні дані із джерел свідчать, що керамзитобетон утримує у 3,9–4,1 рази більше вільної води, аніж це необхідно.

Згідно з ДСТУ Б В.2.7-43:2008, одним із основних факторів, що визначають міцність бетону, є міцність керамзитового гравію [1]. При цьому в розрахунках приймається показник міцності саме сухого керамзитового гравію. Водночас відомо, що під час затворення бетонної суміші сухий керамзит інтенсивно поглинає вологу.

Для покращення властивостей заповнювач оброблявся спеціальними розчинами з метою зниження водопоглинення [4]. Обробка керамзиту спеціальними розчинами є одним із ефективних методів регулювання властивостей керамзитобетону. При використанні керамзитного піску зафіксовано менша кількість води у бетоні В35 – на 15%, В50 – на 34% та В75 – на 23%. Таке модифікування знижує водопоглинення зерен, що позитивно впливає на довговічність та морозостійкість матеріалу як показано на Рис 1.

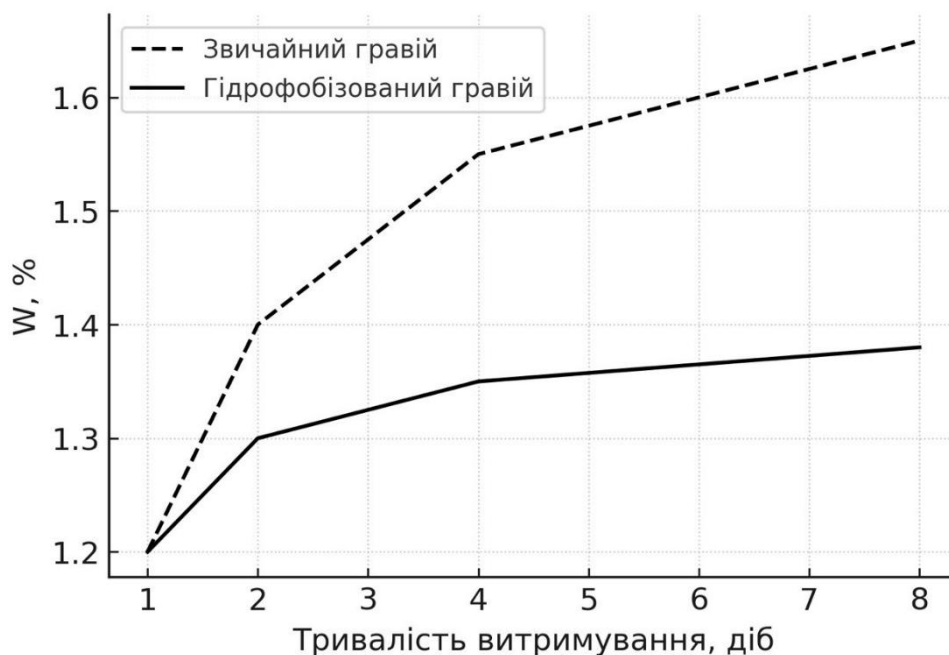

Рисунок 1. Водопоглинання бетону, на звичайному (---) і на гідрофобізованому (—) керамзитовому гравії.

Використання методів зниження водопоглинення дозволило підвищити фізико-механічні властивості, зменшити технологічну пошкоджуваність та підвищити довговічність керамзитобетону, а також це сприяє формуванню більш щільної та однорідної структури композиту [2;5]. Це відкриває перспективи

виробництва стінових виробів із покращеними експлуатаційними характеристиками.

Керамзитобетон має істотні переваги над важким бетоном: при однаковій міцності на стиск його щільність на 25–30 % нижча, що знижує транспортні й монтажні витрати до 35 %, а експлуатаційні навантаження — до 30 % [3]. Поєднання малої ваги, високої морозостійкості та теплоізоляційних властивостей робить цей матеріал одним із найбільш перспективних для відбудови житлових, промислових та адміністративних об'єктів.

Список літератури:

1. ДСТУ Б В.2.7-43:2008. Бетони легкі. Технічні умови. Київ: Мінрегіонбуд України, 2008. 35 с.
2. Вировой В. М., Коробко О. О., Суханов В. Г., Макарова С. С., Казмірчук Н. В. Структуроутворення та руйнування будівельних композитів: навч. посіб. Одеса: ОДАБА, 2020. С. 33–34.
3. Рибakov В. А., Соловйов В. П. Легкі бетони на пористих заповнювачах: монографія. Харків: ХНУБА, 2014. 278 с.
4. Стороженко Л. І., Гавриш В. М. Використання місцевої сировини у виробництві будівельних матеріалів. Наукові вісті НТУУ «КПІ». 2020. № 4. С. 33–39.
5. Іванов І. А., Кротов А. І., Тимофєєв А. І. Про деяких закономірностях підвищення міцності бетонів з пористими заповнювачами. Бетон і залізобетон. 1966. № 4. С. 38–41.

КЛАСИФІКАЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ РІШЕНЬ ФАСАДІВ ЗАБУДОВИ КИЄВА КІНЦЯ ХІХ-ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Сідорова Марія-Юлія Андріївна

аспірантка Державного університету
«Київський авіаційний інститут»

Гнатюк Лілія Романівна

к. арх., доцент,
доцент ККТДіГ Державного університету
«Київський авіаційний інститут»

Зростаючий обсяг масової житлової забудови в Києві в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. обумовив будівництво будинків за загальними композиційними схемами, які можна назвати типологічними. Спорудження будівель за типологічними схемами в кінці ХІХ на початку ХХ ст., стало свого роду продовженням *«типового»* будівництва ХVІІІ – ХІХ ст., яке в той час називалося *«зразковим»*, *«повторним»*, *«нормальним»* тощо.

В класифікації композиційних рішень фасадів житлових будинків історичної забудови Києва вирішальне значення має вертикально-поєсний принцип побудови композиції, тобто членування фасаду вертикальними елементами – ризалітами, сходовими клітками, еркерами.

Структурно важливі вертикальні членування, як правило, виділені архітектурно – художніми засобами і є композиційними осями фасадів. Вертикальні членування у вигляді ризалітів, еркерів, сходових кліток мають розвинені скульптурні завершення чи виділені формою та розмірами вікон.

Ці вертикальні членування, умовно назовемо їх осями, можуть мати супідрядні або врівноважуючі композицію вертикальні членування.

Основні вертикальні членування можуть складатися з одного, двох, трьох та чотирьох (у київській забудові) вертикальних елементів. Тип композиції фасаду залежить від довжини ділянки під забудову.

В історичній забудові Києва виявлено чотири основних типи композиційних рішень фасадів: одноосьовий, двоосьовий, триосьовий та багатоосьовий (рис.1).

Розроблена нами класифікація композиційних рішень фасадів може бути використана при реконструкції історичного центру Києва. При необхідності нових включень в історичну забудову необхідно провести історико-архітектурне дослідження навколишньої забудови, ознайомитись із стилістикою сусідніх будівель, визначити їх характерні елементи, враховувати рекомендації щодо охоронних зон пам'яток архітектури, поверховості, стилістики та масштабу забудови.

В залежності від довжини ділянки під забудову рекомендується обирати відповідний цим розмірам тип композиційного рішення – одноосьову, двоосьову або триосьову композицію фасаду (рис.1).

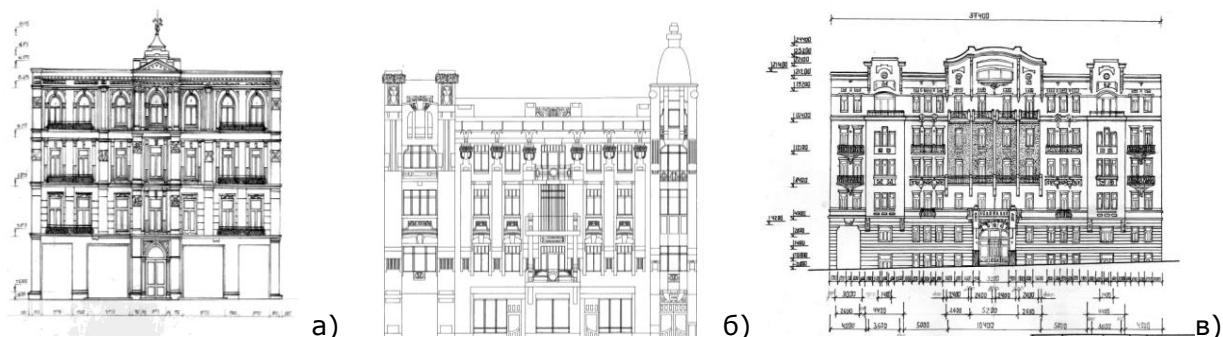

Рис.1. Типи композиційних рішень :

а) одноосьова композиція фасаду, В.Васильківська,34;

б) двоосьова композиція фасаду, Б.Хмельницького,52;

в) триосьова композиція фасаду, Чикаленка,21.

Обміри та креслення Сідорової М.-Ю.А.

При довжині фасаду L до 25м. обирався одноосьовий тип композиції (Хорива,45/24 (24м.); Саксаганського,99 (17м.)).

Таку одноосьову схему рекомендується використовувати при відповідній довжині ділянки, в розробленому автором і наведеному нижче прикладі (рис.2). Одноосьову схему умовно використано на Андріївському узвозі;

При довжині фасаду L від 26 до 35м. використовувався двоосьовий тип композиції (В.Житомирська, 32 (з 6 м), Гоголівська, 23 (26 м)).

В розробленому автором прикладі (рис.2) ця схема умовно використана на вул. Саксаганського (ділянка біля музею Лесі Українки).

При довжині фасаду від 35 до 45 м. обирався триосьовий тип композиції (Чикаленка, 33 (35 м), Заньковецької, 7 (46 м), Чикаленка, 21 (36 м), Лютеранська,6 (45 м). Триосьова схема в наведеному нижче прикладі (рис.2) умовно використана на вільній ділянці на вул. Дмитрівській.

Якщо довжина фасаду більше 45 м – застосовувався багатоосьовий тип композиції.

Нижче наведено приклад, розроблених автором схематичних моделей фасадів новобудов для включення в історичне середовище, які представлено в розгортках вулиць Андріївський узвіз, Саксаганського, Дмитрівської (рис. 2).

Рис. 2. Використання різних типів схематичних моделей структурного рішення фасадів в історичній забудові (розробка Сідорової М.-Ю.А.).

Висновки.

Розроблена класифікація київських фасадів забудови кінця XIX-початку XX ст. дозволяє систематизувати композиційні рішення фасадів, визначити вподобання архітекторів того часу щодо певних композиційних рішень, що допоможе з ідентифікуванням будівель, автори яких досі не виявлені. При реконструкції історичного центру і необхідності нових включень у забудову виявлені типологічні рішення фасадів допоможуть обрати тип композиційного рішення співмірний розміру ділянки під забудову і відповідний за характером навколишньої забудови.

Список літератури

1. Сідорова О.І. Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця XIX – поч. XX ст. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. 2008. №15. С. 184-193.
2. Сідорова М.-Ю.А. Особливості архітектурно-декоративної пластики фасадів історичної забудови кінця XIX – початку XX ст. міста Києва. Монографія «Сталий розвиток авіаційної інфраструктури України», том 1, Львів-Торунь, Liha-Pres. 2023. С. 397-411.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Шашина Марина Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Щур Катерина Олександрівна,
здобувач вищої освіти
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

В умовах сучасної глобалізації успіх підприємства на міжнародному ринку безпосередньо залежить від його здатності раціонально використовувати свої наявні ресурси. Зростання конкуренції, швидкі зміни зовнішнього середовища та обмеженість фінансових можливостей змушують компанії шукати оптимальні шляхи для підвищення продуктивності, зниження витрат та забезпечення стійкого розвитку.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств завжди здійснюється під впливом численних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища [1, 29]. Зовнішнє середовище включає всі фактори, які впливають на діяльність підприємств ззовні, не піддаючись їхньому прямому контролю. Ці фактори можуть мати як прямий, так і непрямий характер впливу [2, с. 334-345]. Під поняттям зовнішнього середовища розуміють сукупність економічних, політичних, соціальних, правових та інших умов, що створюють як можливості, так і ризики для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

До внутрішніх чинників належать характеристики підприємства: наявний ресурсний потенціал, структура управління, професійність менеджменту та здатність до адаптації у міжнародному середовищі [3, с. 51].

Ресурси підприємства – це матеріальна, фінансова, трудова та інтелектуальна база, яка формує його ресурсний потенціал. Як зазначають М.В. Шашина та О.О. Кочерга «ресурсний потенціал підприємства включає всі ресурси, що є в його розпорядженні, а також здатність працівників ефективно їх використовувати для виробництва товарів і послуг з метою максимізації прибутку. Це поняття охоплює не весь обсяг конкретного ресурсу, а лише ту частину, яка залучена у виробничий процес з урахуванням економічної доцільності та науко-вотехнічного прогресу. До нього входять як наявні ресурси, так і нові альтернативні джерела ресурсів та їхні джерела» [4, с. 38].

Від того, наскільки ефективно ресурси підприємства залучаються у виробничий процес, залежить собівартість продукції, її якість, швидкість виходу на ринок та можливість адаптації до потреб споживачів.

Конкурентоспроможність на глобальному ринку формується передусім завдяки здатності підприємства поєднувати високу якість продукції з прийнятним рівнем витрат, оперативно реагувати на зміни попиту та впроваджувати інноваційні рішення. У цьому контексті системний аналіз ресурсів виступає ключовим інструментом для створення ефективної бізнес-моделі, яка враховує специфіку міжнародної конкуренції та спирається на фактори, що забезпечують стабільні позиції на світовому ринку. До таких джерел належать ефективне управління фінансами, удосконалення виробничих і трудових процесів, впровадження сучасних технологій і інновацій, а також стратегічна інтеграція бізнес-процесів. Комплексне використання цих ресурсів формує унікальні конкурентні переваги, що дозволяють підприємству не лише відповідати світовим стандартам, а й ефективно розширювати свою присутність на міжнародному ринку. Детальніше ці чинники представлені на рис. 1, де наочно показано ключові джерела підвищення ефективності та стійкості підприємства у глобальному середовищі.

Рисунок 1 – джерела конкурентних переваг на міжнародному ринку
Джерело: розроблено автором

У цілому, аналіз ефективності використання ресурсів виступає одним із ключових інструментів стратегічного управління підприємством, адже він дозволяє комплексно оцінити рівень раціональності застосування наявних виробничих потужностей, визначити ступінь збалансованості між обсягами ресурсів і результатами їх використання та окреслити шляхи підвищення продуктивності. Такий аналіз не обмежується лише фіксацією поточного стану ресурсного забезпечення, а й спрямований на пошук прихованих внутрішніх резервів зростання, що можуть бути реалізовані без залучення додаткових фінансових витрат. Це створює передумови для зниження собівартості продукції, оптимізації витрат на виробництво, підвищення ефективності трудових процесів та покращення фінансових результатів діяльності підприємства.

Важливим аспектом такого підходу є можливість системного виявлення та оцінювання найбільш перспективних напрямів оптимізації управлінських і виробничих процесів, що забезпечує гнучкість організаційної структури та адаптивність компанії до динамічних змін зовнішнього середовища. Це особливо актуально в умовах глобальної конкуренції та зростання ролі інновацій, коли здатність підприємства швидко реагувати на виклики ринку визначає його довгострокову життєздатність. Результати аналізу створюють підґрунтя для розробки стратегічних рішень, які охоплюють як короткострокові заходи з підвищення ефективності, так і довгострокові стратегії розвитку, що враховують сучасні тенденції цифровізації, інноваційного розвитку та сталого використання ресурсів.

На цій основі формується комплексна стратегія розвитку компанії, яка узгоджується з міжнародними стандартами конкурентоспроможності та забезпечує підприємству стійкі позиції на світовому ринку. Такий підхід дозволяє підвищити економічну ефективність діяльності, зміцнити репутацію підприємства як надійного партнера, здатного ефективно використовувати ресурси, впроваджувати інноваційні рішення та підтримувати стабільний розвиток навіть у кризових умовах.

Таким чином, ефективне використання ресурсів є фундаментальною умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємства на міжнародному ринку. Системний аналіз і раціональне управління ресурсним потенціалом дозволяють не лише знизити витрати та підвищити продуктивність, а й створити унікальні конкурентні переваги, що забезпечують довгострокову стійкість компанії у глобальному середовищі.

Список літератури:

1. Тимофеева Л. А, Л. І. Путятіна. Управління якістю проектів : конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2015. – 70 с.
2. Нижник В. М., Полінкевич О. М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств. Економічні науки. Серія : Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9(2).

3. Shchur K., Pohrebniak A. Diagnostics of barriers to entering international markets: internal and external factors. Abstracts of XXI International Scientific and Practical Conference «Modern technologies and science: problems, new and relevant developments», Zaragoza, Spain, May 26-28, 2025. – P. 50–53. – URL: <https://eu-conf.com/en/events/modern-technologies-and-science-problems-new-and-relevant-developments/>

4. Шашина М. В., Кочерга О. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства в умовах цифровізації. *Economic Synergy*. – 2024. – № 2. – С. 33–47. – DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-2-3>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІКИ: НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Патрицький Остап Володимирович

Студент

Національний університет “Львівська Політехніка”

Поглиблення інтеграційних процесів сприяє зростанню світової економіки, проте водночас посилює розрив між розвиненими країнами та державами, що розвиваються. Рішенням може стати впровадження політики інклюзивного зростання, розвиток міжнародного партнерства та справедливий розподіл ресурсів.

Штучний інтелект та фінансові технології докорінно змінюють функціонування бізнесу та ринків. Основна проблема – відсутність належного регулювання та нерівний доступ до цифрових можливостей. Вирішення проблеми можливе у разі створення гнучких правових рамок і забезпеченні цифрової грамотності населення.

Сучасна економіка має поєднувати зростання з екологічною безпекою. Використання відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та екологічна відповідальність бізнесу є основними напрямками для досягнення балансу між виробництвом і природними ресурсами.

Глобальні економічні потрясіння, інфляція та боргова залежність створюють загрози для фінансових систем. Рішення полягає у розвитку механізмів ризикового менеджменту, диверсифікації економіки та формуванні міжнародних інструментів фінансової стабільності.

Автоматизація та цифровізація виробництва змінюють вимоги до професій і навичок працівників. Зростає значення безперервної освіти та перекваліфікації. Державі необхідно створювати умови для ефективної адаптації населення до нових економічних реалій.

Виснаження природних ресурсів і залежність від традиційних енергоносіїв вимагають переходу до зеленої енергетики, інноваційних технологій виробництва та ефективного використання ресурсів. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність і забезпечити стабільність у довгостроковій перспективі.

Військові конфлікти та нестабільність на світових ринках вимагають нових стратегій захисту національних економік. Важливими завданнями є диверсифікація торгівельних зв'язків, розвиток внутрішнього ринку та створення стійкої економічної інфраструктури.

Зменшення чисельності працездатного населення та старіння населення створюють виклики для пенсійної системи, ринку праці та економічного зростання. Рішення включають автоматизацію виробництва, залучення молоді до ринку праці та адаптацію соціальних програм.

Список літератури:

1. <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
2. <https://www.ecb.europa.eu/mopo/devel/ecana/html/index.en.html>
3. <https://www.oecd.org/en/topics/technology-policy.html>

ЕТАПИ ОЦІНКИ СТАНУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Проценко Андрій Петрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти (доктор філософії)
Науково-дослідного центру індустріальних
проблем розвитку НАН України

Сучасні трансформаційні процеси у сфері публічного управління нерозривно пов'язані з активним впровадженням цифрових технологій. Електронне урядування є ключовим інструментом модернізації державного управління, забезпечуючи прозорість, підзвітність та орієнтацію на потреби громадян і бізнесу. Проте динамічний розвиток цифровізації супроводжується низкою проблем і викликів: нерівномірністю впровадження цифрових рішень у регіонах, нестачею фінансових та кадрових ресурсів, недостатньою інтеграцією з європейськими стандартами. У цих умовах виникає необхідність у системній оцінці проблем цифровізації, що дозволить виявити їхні причини, визначити інституційні бар'єри та сформулювати рекомендації для підвищення ефективності електронного урядування.

Важливим завданням стає розробка поетапного методичного підходу до оцінки проблем цифровізації публічного управління, який забезпечить цілісність аналізу й орієнтацію на інноваційний розвиток у повоєнний період та в умовах євроінтеграції.

Світовий досвід демонструє, що цифрове урядування може значно прискорити відновлювальні процеси після кризових ситуацій [1-2]. Однак цифровізація потребує не лише технологічних інновацій, а й ефективного управлінського механізму, який забезпечить її ефективне впровадження. Таким чином, дослідження механізму цифровізації публічного управління у процесі повоєнного відновлення є актуальним для формування стійких і ефективних державних інституцій у післявоєнний період.

Для побудови ефективного механізму цифровізації публічного управління у повоєнний період слід ідентифікувати проблеми, що виникають на даному етапі розвитку. Для цього запропоновано методичний підхід до ідентифікації проблем та викликів цифровізації публічного управління у повоєнний період.

1 етап аналітико-теоретичний, що передбачає:

аналіз наукових підходів до визначення поняття «цифровізація публічного управління» (порівняння технологічного, інституційного, соціального та системного підходів);

аналіз світового досвіду ЄС (OECD, EU Digital Compass, UN E-Government Survey) цифрового управління в сфері публічного управління [2];

ідентифікацію основних інноваційних принципів цифрового урядування (прозорість, інтероперабельність, орієнтація на користувача, інклюзивність тощо).

2 етап – нормативно-правовий, який включає:

оцінку нормативно-правового та законодавчого забезпечення цифровізації публічного управління та регуляторної бази у сфері цифровізації;

виявлення проблем у гармонізації з європейськими стандартами (GDPR, eIDAS, Open Data Directive) [2; 3];

аналіз інституційних документів (стратегії, програми, дорожні карти цифрової трансформації) як в Україні так і в країнах ЄС.

3 етап діагностично-інституційний передбачає визначення інституційних бар'єрів, що можуть полягати у слабкій координації, дублюванні функцій, кадровому дефіциті); аналіз індексів цифрової трансформації регіонів (MinDigital, DESI-подібні показники); виявлення дисбалансів між центром та регіонами у цифровізації.

4 етап соціально-економічний, який полягає у ідентифікації проблем доступності цифрових сервісів (цифровий розрив, нерівність у доступі до інфраструктури); дослідження рівня цифрової грамотності та довіри громадян; вивчення бар'єрів для бізнесу та інвесторів (транзакційні витрати, регуляторні бар'єри).

5 етап інвестиційно-фінансовий включає оцінку обсягів державних інвестицій у цифрову інфраструктуру; аналіз залучення приватного капіталу та державно-приватного партнерства; виявлення потенціалу міжнародних програм (Horizon Europe, Digital Europe Programme, ЄБРР, Світовий банк).

6 етап систематизація проблем і викликів цифровізації публічного управління в умовах війни та повоєнного відновлення. Систематизація виявлених проблем у розрізі: технологічних, правових, інституційних, соціальних та інвестиційних сферах.

Систематизація проблем цифровізації публічного управління в умовах повоєнного відновлення, є базою для вибору інструментів та розробці механізму цифровізації публічного управління в умовах кризи.

Список літератури

1. Dunleavy P., Margetts H. (2015) Design principles for essentially digital governance. Paper to the 111th Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, September 3-6, 2015. URL: https://eprints.lse.ac.uk/64125/1/Essentially%20Digital%20Governance.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. E-GovernmENt Survey. A Digital Government Model Framework for Sustainable Development (2024). URL: https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2024-09/%28Chapter%201%29%20E-Government%20Survey%202024%201392024.pdf?utm_source=chatgpt.com

3. Остап'як В. Цифрова трансформація в системі публічного управління: виклики та можливості для національної безпеки України. Координати публічного управління. 1(4). 2025. С. 529-544. URL: <https://kpu-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/90/86>. DOI: <https://doi.org/10.62664/cpa.2025.01.25>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКУ НА МАЙНО В УКРАЇНІ

Райнова Лариса Борисівна

канд. екон. наук, старший науковий співробітник
відділу податкової політики і податкового регулювання
ДННУ «Академія фінансового управління»

Питання визначення шляхів підвищення рівня сплати податку на майно в Україні продовжують залишатись об'єктом дискусій. Серед основних проблем, що виникають в платників податку під час взаємодії з ДПС у цьому аспекті, можна виділити такі. По-перше, це несвоєчасне інформування зазначених платників про нарахування та строки сплати податку через затримки або відсутність податкового повідомлення-рішення (далі – ППР) про нарахований податок. Втім, неодержання ППР від фіскальної служби не є підставою для звільнення від податкових зобов'язань. Власник зобов'язаний самостійно перевіряти наявність таких зобов'язань, оскільки несе відповідальність за їх своєчасне дотримання [1].

Податковою службою України застосовуються два способи інформування платників про сплату майнових податків:

- рекомендованим листом через Укрпошту – на адресу, де розташована земельна ділянка або нерухоме майно;
- через електронний кабінет платника, якщо платник має електронний підпис та користується онлайн-сервісами ДПС.

Якщо з технічних причин документ не потрапляє у електронний кабінет платника, податкова служба повертається до паперового варіанту і надсилає ППР поштою.

Отже, виникнення вищезазначеної проблеми, обумовленої несвоєчасним отриманням повідомлення про нарахований податок або його відсутністю, зазвичай пов'язано з тим, що такі повідомлення надходять за податковою адресою, а не за місцем фактичного проживання. Зазвичай, платники податку недостатньо обізнані про необхідність своєчасного (протягом одного місяця) повідомлення податкової служби про зміни у своїх реєстраційних даних, зокрема, місця проживання, шляхом подання заяви за формою № 5ДР. Як наслідок, повідомлення надсилається за неактуальною адресою, і, або повертається назад, або вважається врученим формально, тобто платники можуть не дізнатися про свої зобов'язання вчасно або взагалі не мати інформації про них.

Саме завдяки своєчасно внесеній достовірній інформації про фактичні реєстраційні дані фізичних осіб, останні, у визначений законодавством термін, матимуть змогу отримувати ППР про нараховані суми податків (плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), а отже, –

своєчасно виконати свій обов'язок щодо їх сплати згідно встановлених термінів, уникаючи можливих фінансових санкцій. Періодична перевірка електронного кабінету та оновлення своїх даних за зазначених обставин є рекомендованими.

По-друге, однією з найпоширеніших проблем залишається неточність даних, представлених у повідомленнях. Попри цифровізацію, помилки в нарахуванні податків на нерухомість залишаються ще доволі розповсюдженим явищем, через що і рекомендується:

- контролювати отримання цих повідомлень від податкової служби і, у разі невірної нарахування, звертатися до відповідних органів. Для перевірки можна використовувати кабінет платника податків;

- періодично звіряти дані у реєстрах для підтвердження актуальності інформації щодо наявної нерухомості;

- звернутися за кваліфікованою юридичною допомогою у разі виникнення складнощів або спірних ситуацій (оскарження в судовому порядку); існує позитивна судова практика на користь платників у разі неправомірного нарахування податку[2].

Помилки, зокрема, при нарахуванні податку на нерухомість можуть виникати через невірно визначену площу об'єкта, неврахування пільг, застарілі дані про власника (нарахування податку на об'єкт, який було продано), некоректне застосування податкових ставок (насамперед це стосується випадків, коли йдеться про значні інвестиції в бізнес-нерухомість та володіння нею у великих обсягах), невідображені частки у співвласності (коли об'єкт перебуває у спільній частковій чи сумісній власності, але податок нараховують одному співвласнику), дублювання податкових повідомлень для декількох осіб та ін.

Однією з найпоширеніших причин зазначеного є невідповідність між даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – ДРРП) та базами відомостей про такі об'єкти в податковій службі, відсутність належного рівня інформаційної взаємодії між цими реєстрами (розбіжності в даних ДПС та ДРРП виникають переважно через несвоєчасне оновлення інформації у ДПС) попри те, що такі дані мали б автоматично синхронізуватись з огляду на наявність відкритого реєстру нерухомості [3], [2], зокрема:

- Відомості з ДРРП про об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, включно з їх частками, які перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, зокрема нерезидентів, подаються Міністерством юстиції України до ДПС з визначеною законодавством періодичністю – раз на квартал, тобто протягом 15 днів після його завершення. Передача Міністерством юстиції України до ДПС зазначених відомостей здійснюється шляхом електронної інформаційної взаємодії між інформаційними ресурсами цих установ, із використанням електронних комунікаційних мереж [4]. Це означає, що дані про зміни права власності, площі, адреси тощо не з'являються у податковій базі миттєво.

- У разі відсутності у базі даних інформаційних систем ДПС відомостей про об'єкт нерухомого майна, сплата податку фізичною особою, до моменту надходження цих відомостей від органів державної реєстрації, здійснюється на підставі поданих нею правовстановлюючих документів на це майно [5].

Ускладнюють зіставлення і технічні/реєстраційні помилки у ДРРП та зміни адрес. Міністерство юстиції України та профільні матеріали визначають процедури виправлення технічних помилок, усунення дубльованих розділів, змін адрес, погашення/закриття записів тощо. До моменту остаточного вирішення цих питань залишається ризик того, що ДПС може отримувати неповні або некоректні дані [6-8].

Існують також інші проблемні питання, які потребують врегулювання. Так, податкова служба формує повідомлення про сплату податку на основі даних ДРРП, які охоплюють переважно об'єкти, права власності на які змінювалися після 2003 р., коли був запущений електронний реєстр. Врахування інших об'єктів залишається проблематичним, оскільки, якщо нерухомість не внесена до ДРРП, то й відсутні підстави для нарахування податку. Податкова служба не має доступу до баз даних бюро технічної інвентаризації, які до недавнього часу мали повноваження з реєстрації прав власності на нерухоме майно. Відсутня також, зокрема, і методика вирішення спірних питань щодо сплати податку за об'єкти, які знаходяться у спільній власності.

Одним із важливих аспектів, який також варто відмітити, є ситуації тимчасової недоступності або обмежень у функціонуванні реєстрів, які призводять до збільшення часу затримки у надходженні даних. Після кібератаки 19 грудня 2024 р. роботу реєстрів Міністерства юстиції України відновлювали поетапно; зокрема, доступ до ДРРП для нотаріусів/реєстраторів був обмежений, що також впливало на своєчасність і повноту передачі відомостей у ДПС [9].

Чинним законодавством з огляду на необхідність проведення подальшої роботи з забезпечення підвищення рівня коректності даних, наведених в податкових повідомленнях-рішеннях, передбачено можливість:

- проведення звірки даних щодо об'єкту нерухомості на підставі письмової заяви платника до контролюючого органу за своєю податковою адресою (пп. 266.7.3 ПКУ) із подальшим перерахунком і відкликанням попереднього ППР, якщо знайдені розбіжності [10];
- за потреби – виправлення записів в ДРРП (технічні помилки, зміна адреси, дублікати тощо), що прискорить синхронізацію при черговій передачі відомостей [7].

До надходження оновлених відомостей ДПС має врахувати подані платником документи для тимчасового коректного нарахування [11].

По-третє, безпосередньо пов'язане з двома вищезазначеними проблемними аспектами комунікації між платниками податку та органами ДПС питання низького рівня податкової грамотності серед населення. Недостатня обізнаність про обов'язки, нехтування ними чи взагалі їх незнання призводять до таких негативних наслідків, як пропуск термінів сплати податку, накопичення штрафів та застосування інших санкцій, збільшення чисельності конфліктів між платниками та представниками органів ДПС.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, залишається одним з основних обов'язкових платежів, оскільки стосується широкого кола фізичних та юридичних осіб. Розуміння механізмів його нарахування, термінів

сплати та можливих наслідків за несвоєчасне виконання зобов'язань є важливим для кожного власника. Ігнорування податкових зобов'язань або нерозуміння складних аспектів законодавства може призвести до значних фінансових втрат, судових спорів та обтяжень на майно, що особливо важливо враховувати власникам численних об'єктів, адже в таких випадках сума платежів може бути досить значною.

Одним з поширених хибних уявлень, як зазначалось, залишається переконання, що відсутність паперового повідомлення звільняє від сплати податку [1]. Насправді, обов'язок цей виникає у власника майна з моменту набуття права власності, а не з часу отримання повідомлення від податкових органів. Законодавство покладає на платників податків відповідальність за дотримання належної обачності та самостійну перевірку наявності податкових зобов'язань. У випадку, якщо повідомлення від фіскальної служби не було одержано, необхідним є вжиття заходів для з'ясування суми заборгованості та своєчасного її погашення.

Обов'язок щодо сплати податку залишається навіть за відсутності фактів користування об'єктом нерухомості чи здачі його в оренду. Отримання ППР за минулі роки також передбачено законодавством. ДПС може нараховувати податки до трьох років ретроспективно [12]. Сплата податків, безперечно, є простішим і безпечнішим шляхом у порівнянні з ризиком уникнення цього обов'язку чи можливими штрафами. Втім, більшість власників нерухомості починають виконувати свої зобов'язання саме після отримання офіційних квитанцій від податкових органів. Здатних до самостійного прояву ініціативи щодо сплати податку все ще вкрай недостатньо.

Проблема насамперед сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, набула особливої гостроти за повномасштабної війни, оскільки значно ускладнила реалізацію заходів, спрямованих на підвищення податкової дисципліни. Виникнення нових умов разом з цим стимулювало перегляд та адаптацію податкових норм відповідно до реалій воєнного часу. Зокрема, згідно чинного законодавства від сплати податку на нерухомість тимчасово звільняються власники майна, яке зазнало негативного впливу війни, зокрема, йдеться про нерухомість на територіях активних бойових дій, житло на тимчасово окупованих територіях, зруйноване або пошкоджене війною майно. Власники житла, яке стало непридатним для проживання внаслідок воєнних дій (було зруйноване або суттєво пошкоджене), також звільняються від сплати податку, що стосується не лише зон активних бойових дій, але й об'єктів у відносно безпечних регіонах, які постраждали від ракетних ударів чи інших атак ворога [13].

По-четверте, серед проблемних аспектів комунікаційної взаємодії між платниками податку та фіскальними органами в Україні залишається недостатня цифровізація та складнощі з використанням електронних засобів (низький рівень проінформованості щодо наявних цифрових ресурсів, а також цифрової грамотності).

Навіть сьогодні ще значна частина користувачів не мають досвіду роботи з електронними сервісами ДПС («Електронний кабінет платника», мобільний застосунок «Моя податкова» та ін.). Деякі взагалі не використовують ці інструменти або навіть не знають про їх існування, через що можуть дізнаватись про заборгованість лише після застосування санкцій. Зокрема, реєстрація, перевірка стану розрахунків, завантаження повідомлень викликають низку запитань у платників, особливо старшого віку або з обмеженим доступом до цифрових каналів комунікації. Доступні платникам податків канали комунікації, зокрема, цифрові ресурси, все ще залишаються обмеженими в їх фактичному використанні. Додатково спостерігаються збої в роботі електронних сервісів, які не завжди функціонують стабільно, як зазначалося раніше. До того ж бюрократичність процедур створює труднощі, адже навіть для виправлення незначних помилок треба звертатися до податкової служби з паперовими документами. Усі ці проблемні аспекти потребують подальшого вирішення.

Натомість для уникнення штрафних санкцій та додаткових фінансових обтяжень вкрай важливим є розуміння термінів та способів сплати податку на нерухомість, тим більше, що останні є доволі різноманітними та зручними. Зокрема, для фізичних осіб оплату може бути забезпечено:

- через банківські установи (можливість здійснити платіж у будь-якому відділенні банку за реквізитами, вказаними у ППР);
- через платіжні термінали (багато терміналів самообслуговування пропонують можливість сплати податків, що є швидким та зручним варіантом);
- через Електронний кабінет платника податків (цей ресурс дозволяє не лише перевірити нарахування, а й сплатити податок онлайн);
- за допомогою онлайн-банкінгу (більшість українських банків пропонують послуги онлайн-банкінгу, де можна легко сплатити податок, ввівши необхідні реквізити);
- за допомогою мобільного застосунку «Моя податкова»;
- готівкою в касах сільських/селищних рад.

Наявність електронного кабінету дозволяє у будь-який час ознайомитися з усіма податковими нарахуваннями, пов'язаними з земельними ділянками, квартирами, будинками та іншою нерухомістю; може бути певною гарантією, що жодне податкове зобов'язання не буде пропущене.

Підсумовуючи, слід зазначити, що основними проблемами у взаємодії між платниками майнового податку та ДПС залишаються недостатня інформованість громадян, низький рівень цифрової компетентності, а також обмежений доступ до актуальних даних, що призводить до виникнення непорозумінь, необхідності додаткових звернень до податкових органів та нарахування штрафних санкцій. Для мінімізації зазначених ризиків важливим залишається регулярний моніторинг інформації про майно, що зберігається в базах даних ДПС, активніше використання електронних сервісів, або принаймні звернення до Центрів обслуговування платників. У разі виявлення розбіжностей – ініціювання процедури звірки шляхом подання відповідної заяви та подання підтверджувальних документів.

Список літератури

1. Пихтін К. Чи можна не платити податок на нерухомість, якщо не надійшло повідомлення від податкової? / Юридична компанія Justice. URL: <https://justice.dp.ua/ua/chi-mozhna-ne-platiti-podatok-na-neruhomist-yaksho-ne-nadijshlo-povidomlennya-vid-podatkovoyi/>.
2. Податки на нерухомість. Як боротися з незаконно виставленими податками на нерухомість? 2024, 22 лист. URL: https://mkp.in.ua/our-cases/podatki-na-neruhomist-yak-borotisyia-z-nezakonno-vistavlenimi-podatkami-na-neruhomist_2.
3. Лялюк Д. Податок на нерухомість в Україні 2025: ваш надійний путівник / Riyako&Partners. 2019, 01 черв. URL: <https://riyako.com.ua/blog/podatok-na-nerukhomist-v-ukrayini/>.
4. Про затвердження Порядку подання відомостей, необхідних для розрахунку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки: Постанова КМУ від 31 травня 2012 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2012-%D0%BF#Text>.
5. Правила надання Мін'юстом інформації про нерухомість до ДПС. Дебет-кредит. 2024, 26 берез. URL: <https://news.dtki.ua/accounting/reposts/89655-pravila-nadannia-miniustom-informaciyi-pro-nerukhomist-do-dps>.
6. Про наявність в Держреєстрі речових прав на нерухомість декількох відомостей про право власності однієї і тієї ж особи: Лист Міністерству Юстиції України від 14.05.2024 р. № 72511/45986-19-24/8.4.1. URL: <https://surl.li/atqpqi>.
7. Як виправити помилку в Реєстрі прав на нерухомість / 7eminar. 2025, 27 лют. URL: <https://7eminar.ua/news/5267-yak-vipraviti-pomilku-v-rejestri-prav-na-nerukhomist>.
8. Щодо надання роз'яснення: Лист Міністерству юстиції України від 22.01.2024 р. № 10933/200216-19-23/8.4.4. URL: <https://document.vobu.ua/doc/23675>.
9. З 20 січня відновлено функціонування Єдиних та Державних реєстрів Мін'юсту / Юрліга, новини. 2025, 20 січ. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/233439_z-20-schnya-vdnovleno-funktsonuvannya-dinikh-ta-derzhavnikh-restrv-mnyustu.
10. Розділ XII. Податок на майно. / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-xii--mistsevi-podatki-i/>.
11. До 1 липня перевірте е-кабінет: надходять ППР на майнові податки / 7eminar. 2025, 24 черв. URL: <https://7eminar.ua/news/9367-do-1-lipnya-perevirte-e-kabinet-nadxodyat-ppr-na-mainovi>.
12. Податок на нерухомість в Україні: хто і за яких умов звільняється від сплати? / Yankiv legal solutions. 2025, 16 квіт. URL: <https://yankiv.com.ua/podatok-na-nerukhomist-zvilnennia-pilgy-ukraina/>.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УМИСНОЇ ФОРМИ ВИНИ

Вереша Роман Вікторович

Проректор з наукової роботи
та освітніх інновацій
Академії адвокатури України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, а також призначення справедливого покарання за вчинене діяння має встановлення форми вини. По-перше, форма вини та її законодавче закріплення визначають, так би мовити, межі вчинення кримінального правопорушення. По-друге, виділення у формах вини загальних ознак психічного ставлення особи, що властиве різним кримінальним правопорушенням, дозволяє наблизитися до розуміння сутності вини, абстрагуватися від незначних для цієї сутності особливостей. По-третє, визначення форм вини, які містять загальні ознаки всіх умисних та необережних кримінальних правопорушень, дозволяє передбачити ці характеристики у Загальній частині КК України і тим самим розвантажити визначення конкретних складів кримінальних правопорушень у межах Особливої частини КК України.

Внутрішня форма вини полягає в існуванні правових формул умислу та необережності, які утворюються шляхом синхронізації елементів складу вини – інтелекту і волі. Форма вини залежить від конструкції складу кримінального правопорушення. Вона відображає певний рівень у пізнанні інституту вини: від психологічних ознак окремих видів кримінальних правопорушень до загальних ознак однотипних кримінальних правопорушень.

У більшості досліджень, присвячених проблемним питанням інституту вини, за основу, як правило, бралася саме її внутрішня форма як співвідношення психічних елементів (волі та свідомості), не враховуючи питання про закономірності будови її змісту, систему організації її елементів. Це свідчить про те, що інститут вини був досліджений лише частково, адже не можна розглядати зовнішнє вираження явища без аналізу його внутрішнього змісту.

Форма вини визначається закріпленням у законі співвідношенням психічних елементів (свідомості та волі) вини, тобто різними за інтенсивністю та визначеністю інтелектуальними і вольовими процесами, що відбуваються у психіці суб'єкта кримінального правопорушення. Вона вказує на спосіб інтелектуальної та вольової взаємодії суб'єкта з обставинами, що становлять юридичну характеристику конкретного виду кримінального правопорушення.

Саме розуміння вини як родового поняття умислу та необережності не є загальним і може визначатися вченими по-різному. Зокрема, існують різні підходи щодо визначення змісту вини та її місця в суб'єктивній стороні складу кримінального правопорушення, що породжує значну кількість визначень змісту умислу та необережності й нові, інколи діаметрально протилежні, концепції. Це

значно ускладнює практичне застосування ознак, що характеризують вину як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Крім того, потрібно відзначити і недостатню дослідженість питань складної вини, помилки суб'єкта при вчиненні суспільно небезпечного діяння, а також невинуватого завдання шкоди (казусу).

Вина диференціюється на форми залежно від процесів, що відбуваються у психіці винуватої особи щодо юридично значущих об'єктивних обставин суспільно небезпечного діяння. Однією з форм вини як ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є умисел. З огляду на особливості формулювання норм Особливої частини КК України, умисел при вчиненні кримінальних правопорушень зустрічається набагато частіше, ніж необережність. Про це свідчать статистичні дані судової влади України [1].

Також потрібно враховувати підвищену суспільну небезпечність умисних кримінальних правопорушень, оскільки умисними суспільно небезпечними діяннями свідомо заподіюється шкода об'єкту кримінально-правової охорони. Крім того, умисне кримінальне правопорушення характеризується тим, що порівняно з необережними кримінальними правопорушеннями тут є висока вірогідність настання бажаних (або таких, що свідомо припускаються) суспільно небезпечних наслідків, оскільки свідоме ставлення до своїх діянь спрямовує останні на досягнення кримінально протиправного результату. При кваліфікації кримінальних правопорушень також враховується спрямованість умислу, тобто мобілізація вольових зусиль суб'єкта кримінального правопорушення на вчинення суспільно небезпечного діяння або на заподіяння конкретних суспільно небезпечних наслідків.

Усе це обумовлює важливість подальшого дослідження умислу як форми вини, основу якої має скласти поглиблений аналіз його психологічного змісту. Інколи звертається увага на необхідність розробки проблем Загальної частини КК з метою зміцнення законності та посилення охорони прав людини, включали до їх переліку проблему вини, виділивши у ній питання про зміст умислу при передбаченні суспільно небезпечних наслідків, про неконкретизований і альтернативний умисел, про непрямий умисел, що потребують подальшої теоретичної розробки.

Види умислу як форми вини визначені у КК України. Згідно зі ст. 24 КК України, умисел поділяється на прямий і непрямий. Як впливає із вказаної норми, власне поняття умисної форми вини (умислу) у ст. 24 КК України відсутнє. Отже, сам умисел визначається законодавцем через визначення його видів. Однак, на нашу думку, кожна категорія та поняття, що вживаються в КК України, повинні мати максимально чіткий і зрозумілий зміст. Крім того, визначення одних категорій через інші, які також потребують окремого визначення, є некоректним, оскільки це невинуватиме ускладнює їх розуміння.

Законодавчі дефініції займають помітне місце у кримінальному праві та є одним із засобів законодавчої техніки, що використовується під час побудови тексту кримінального закону України. Водночас законодавчі дефініції – це засіб дефініювання, а також засіб такого прийому законодавчої техніки кримінального

закону України, як прийом конкретизації та формалізації. Разом з тим, як зазначає З.А. Загиней, «законодавчі дефініції є одночасно і засобом нормотворчої техніки кримінального закону України, і результатом пізнання дійсності» [2, с. 129]. Саме тому чітке, повне і зрозуміле визначення термінів та понять, які використовуються законодавцем у КК України, є важливим та актуальним.

Для обґрунтування необхідності визначення поняття умисної форми вини звернемося до визначення терміна «дефініція». Так, наприклад, з точки зору логіки, термін «дефініція» ототожнюється з терміном «визначення» і розуміється як логічна операція, за допомогою якої розкривається зміст поняття [3, с. 72]. У філософській науці дефініція визначається як логічна операція, яка визначає зміст поняття за допомогою перерахунку істотних ознак предмета або явища, що позначаються цим поняттям, експлікує значення терміна. У довідковій літературі термін дефініція (лат. – definition) визначається так: пояснення, тлумачення, витлумачення, визначення слова, поняття або предмета; коротке визначення якогось поняття [4, с. 164]; речення чи система речень, які визначають зміст поняття [5, с. 1211]. Таким чином, дефініція – це операція, за допомогою якої розкривається зміст поняття.

Правильно зазначається у науці кримінального права, що законодавчі дефініції повинні бути невід'ємною частиною будь-яких нормативно-правових актів, зокрема і КК. Адже однакове розуміння змісту понять має особливе значення при застосуванні кримінального закону, в якому кожен розділовий знак, словосполучник, а тим більше – термін, можуть суттєво вплинути на правильну кваліфікацію суспільно небезпечних діянь особи, справедливе призначення покарання. Разом з тим потрібно погодитися з думкою про те, що «для того, щоб вони слугували правильному розумінню кримінально-правових приписів, необхідно, аби дефініції відповідали певним вимогам, на підставі яких формуються правила нормотворчої техніки, пов'язані з використанням законодавчих дефініцій у тексті КК» [2, с. 138]. Погоджуючись із зазначеним положенням, також необхідно встановити правила, яких потрібно дотримуватися при формулюванні законодавчих понять.

Так, у теорії кримінального права зазначається, що правилами формулювання законодавчих дефініцій кримінально-правових понять є: 1) правило співвіднесеності – дефініції повинні бути співвідносними з тими поняттями, що визначаються, адекватними змісту відповідних термінів чи термінологічних зворотів; 2) правило повноти і стислості – визначення повинні мати чіткий обсяг, тобто бути повними, що надає можливість охопити всі явища відповідного виду та передбачити лише істотні ознаки поняття; 3) правило заборони «ганебного кола» – дефініції не повинні бути сформульовані таким чином, щоб поняття, які визначаються, визначалися через себе; 4) правило відсутності негативних характеристик – поняття, яке визначається, не повинно формулюватися з використанням частки «не»; 5) дефініція поняття, яке визначається в іншому нормативно-правовому акті, що набрав чинності, але не

введений в дію, не може використовуватись у тексті КК; 6) неприпустимо одному і тому самому поняттю надавати різного значення у межах КК.

Таким чином, по-перше, для однозначного розуміння терміна «умисна форма вини» потрібно чітко і повне законодавче визначення його дефініції і, по-друге, визначення, що міститься у ч. 1 ст. 24 КК України, не відповідає правилам формулювання законодавчих дефініцій. Так, зокрема, законодавцем, перш за все, порушено правило заборони «ганебного кола», оскільки поняття умислу пропонується визначати через поняття прямого та непрямого умислу, а також правило повноти, оскільки згадане визначення не містить вказівки на істотні ознаки поняття, що визначається. З метою приведення дефініції терміна «умисна форма вини» у відповідність із правилами формулювання законодавчих дефініцій, а також задля уникнення різного розуміння вказаного терміна, необхідно розробити якісно нове визначення умисної форми вини, яке буде закріплене законодавчо у ст. 24 КК України.

Список літератури:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Форма 1-1. *Судова влада України*. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Sud_statustuka_Zvit_2020/ (дата звернення: 06.04.2025 р.)
2. Загинеї З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: ВД «АртЕк», 2015. 380 с.
3. Хоменко І. Логіка: підручник. Київ: Абрис, 2004. 255 с.
4. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 662 с.
5. Універсальний словник-енциклопедія / Б. Антоняк та ін. / голова редкол. М. Попович. 2-е вид., доп. Київ: Всеуито; Львів: Атлас, 2001. 1574 с.

ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУЧАСНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ І ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

Погонець Вероніка Геннадіївна

студентка 2 курсу
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара

Заворотченко Тетяна Миколаївна

доцентка кафедри теорії держави і права,
конституційного права та
державного управління
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара

Конституційна ідентичність – це комплексне явище, яке визначає сутність держави, її правові цінності, культурно-історичні та соціальні засади розвитку [1]. Вона формує «ядро» правового порядку, що забезпечує стабільність політичної системи, захист основоположних принципів демократії, верховенство права та гарантування прав і свобод громадян [2]. Конституційна ідентичність виконує роль своєрідного механізму соціальної інтеграції, сприяючи формуванню конституційної свідомості громадян, їхньої правової культури та активної участі у політичному житті держави. В Україні вона поєднує національні традиції, історичні надбання державотворення та європейські стандарти прав людини, що особливо важливо в умовах сучасних геополітичних викликів, зокрема збройної агресії, загроз територіальній цілісності та інтеграційного курсу в ЄС і НАТО [3].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що конституційна ідентичність є фундаментальним чинником стабільності держави, захисту її ключових цінностей та забезпечення легітимності органів влади, особливо в умовах трансформацій, конституційних реформ, правової глобалізації та сучасних безпекових загроз [2]. Формування чіткої науково обґрунтованої концепції ідентичності сприяє ефективному захисту прав громадян, консолідації суспільства, забезпеченню верховенства права та стійкості державного ладу у кризові періоди [1]. Дослідження цього феномену також дозволяє виявити механізми взаємодії національного права та міжнародних стандартів, прогнозувати наслідки інтеграційних процесів та підвищувати якість конституційної освіти та громадського контролю.

Мета тези полягає у комплексному аналізі сутності конституційної ідентичності, визначенні сучасних наукових проблем, які виникають у її дослідженні, виявленні практичних викликів формування та реалізації ідентичності у сучасних умовах, а також окресленні перспектив розвитку цієї

категорії з урахуванням національних традицій, міжнародного досвіду та сучасних політичних реалій. Особливу увагу приділено питанням взаємозв'язку між конституційною ідентичністю та національною свідомістю, ролі державних інституцій, судової практики та громадських ініціатив у підтриманні стабільності конституційного ладу та забезпеченні правового захисту громадян [2].

Конституційна ідентичність визначається як сукупність фундаментальних принципів, цінностей та норм, що формують стабільне ядро державного ладу [1]. Вона включає як правові, так і культурно-історичні елементи, що забезпечують стійкість конституційного ладу, а також є ключовим чинником формування національної правосвідомості та підтримки легітимності органів влади [2]. Багато конституцій містять «формули вічності» (eternity clauses), які обмежують можливість внесення змін до ключових положень, щоб захистити фундаментальні принципи держави та гарантувати непорушність демократичних засад [3]. У практичному вимірі це дозволяє запобігати спробам політичного тиску на Конституційний Суд або внесенню радикальних змін до Основного Закону без широкого суспільного консенсусу [3]. В Україні конституційна ідентичність проявляється у положеннях про територіальну цілісність, державну мову, демократичний устрій, права людини та принцип верховенства права, що забезпечує баланс між національною самобутністю та інтеграційними прагненнями в європейське правове поле [2]. Вона також відіграє важливу роль у формуванні політичної стабільності та правової культури громадян, слугуючи основою для консолідації суспільства у складні періоди трансформацій та зовнішніх загроз [1].

Конституційна ідентичність не тотожна національній ідентичності: перша відображає юридичний, політичний та правовий вимір, а друга – соціокультурний, історичний та етнокультурний. Конституційна ідентичність визначає структуру державного ладу, закріплює принципи верховенства права, демократичні засади, права і свободи громадян, а також регламентує взаємодію органів влади і суспільства у межах Конституції [1]. Національна ідентичність, у свою чергу, включає спільні історичні традиції, культурні цінності, мову, релігію та символи, що об'єднують громадян і формують відчуття приналежності до нації. Взаємодія цих двох категорій дозволяє формувати цілісне уявлення про правову державу та її цінності, оскільки конституційна ідентичність забезпечує юридичне підґрунтя для реалізації національних традицій у правовій системі, а національна свідомість – підтримку та легітимність цих принципів у суспільстві [2]. Така взаємозалежність є особливо важливою в умовах сучасних викликів, коли державна стабільність потребує не лише правового закріплення, а й суспільної підтримки основних конституційних цінностей, що формують основу демократичного розвитку та ефективного державного управління [3].

Історичне формування конституційної ідентичності України пов'язане з різними етапами державотворення, що відображають еволюцію політичних інститутів, правових традицій та національних цінностей. Початкові підвалини закладено ще у Конституції Пилипа Орлика 1710 року, яка вперше систематизувала основи управління державою, закріпила принципи поділу влади

та права козацької старшини, що вважалося прогресивним для того часу [2]. Подальший розвиток українського конституціоналізму пройшов через численні історичні трансформації, включаючи короткочасні державні утворення 1917–1921 років, прийняття Конституцій Української РСР у радянський період та, нарешті, ухвалення Конституції незалежної України у 1996 році, яка закріпила демократичний устрій, права людини та основи ринкової економіки [2].

Аналіз світової практики демонструє, що західні держави закріплюють ключові конституційні принципи через «формули вічності» (eternity clauses), як це передбачено, наприклад, у Конституції Федеративної Республіки Німеччина та Конституції Індії. Ці положення обмежують можливість внесення змін до фундаментальних статей Основного Закону, що гарантує стабільність конституційного ладу, захищає базові права громадян та запобігає політичним експериментам, які могли б підривати демократичні засади держави [3].

У міжнародному контексті важливим елементом є захист конституційної ідентичності держав-членів у правовому полі Європейського Союзу. Так, ст.4(2) Договору про ЄС (TEU) визнає право держав на захист власної конституційної ідентичності, що включає національні цінності, державний устрій та основні права громадян, навіть у процесі гармонізації законодавства з європейськими стандартами [4]. Такий підхід дозволяє інтегрувати національні традиції у сучасні міжнародні правові рамки, забезпечуючи баланс між правовою автономією держави та вимогами глобалізації.

Завдяки історичному розвитку та міжнародним практикам, конституційна ідентичність України сьогодні є поєднанням правових, політичних та культурно-історичних елементів, що забезпечують стійкість державного ладу, легітимність органів влади та консолідацію суспільства навіть у складних політичних та безпекових умовах. Це формує основу для подальшого розвитку демократії, правової держави та інтеграції в європейське правове середовище [2].

Сучасне дослідження конституційної ідентичності стикається з низкою наукових проблем. По-перше, відсутність єдиного визначення цього поняття ускладнює формування узгодженої теоретичної бази: різні наукові школи трактують конституційну ідентичність по-різному, одні розглядають її як комплекс правових та культурних елементів, інші – як ядро незмінних положень, що охороняють основи державного ладу [2]. По-друге, виникає проблема співвідношення національної та конституційної ідентичності, адже у деяких дослідженнях ці категорії ототожнюють, що може спотворювати розуміння юридичних меж держави та межі конституційних повноважень [3]. По-третє, існує ризик зловживання цим поняттям у політичних цілях, коли конституційну ідентичність використовують для обмеження прав людини або уникнення виконання міжнародних зобов'язань, що підкреслює необхідність чітких критеріїв її визначення [2]. Нарешті, практичний аспект проблеми – недостатній емпіричний досвід, особливо в Україні, де цей термін лише починає застосовуватися у судовій практиці, що ускладнює вироблення науково обґрунтованої доктрини та механізмів її реалізації [1].

Формування конституційної ідентичності стикається і з численними практичними викликами. Збройна агресія проти України підкреслила необхідність забезпечення стабільності конституційного ладу у кризових умовах. В умовах війни конституційна ідентичність піддається суттєвому випробуванню: необхідно балансувати між безпекою громадян та захистом їхніх прав, що підтверджують рішення Конституційного Суду України, які визнають легітимними обмеження під час воєнного стану, одночасно наголошуючи на непорушності ключових конституційних принципів [6]. Важливим аспектом є збереження «ядра» конституції під час конституційних реформ, оскільки будь-які радикальні зміни не повинні підміняти фундаментальні засади держави політичними прагненнями, що підтверджується порівняльним аналізом із Конституцією ФРН та практикою скасування неконституційних ініціатив в Україні [3].

Європейська інтеграція та імплементація міжнародних стандартів ускладнюють процес формування конституційної ідентичності, адже Україна повинна адаптувати свої правові механізми до європейського та міжнародного права, не порушуючи при цьому національних принципів і цінностей. Зокрема, впровадження норм рішень Європейського суду з прав людини у національне законодавство потребує дотримання балансу між міжнародними зобов'язаннями та українськими конституційними засадами [2]. Одним із ключових практичних аспектів є підвищення правової свідомості громадян, формування конституційного патріотизму та активне залучення населення до обговорення та впровадження змін. Такі заходи включають освітні програми, публічні форуми, «Конституційні лекції» для школярів і студентів, громадські консультації щодо законодавчих змін, відкриті дебати у медіапросторі, що сприяють консолідації суспільства та підвищенню рівня конституційної культури [5].

Перспективи розвитку конституційної ідентичності полягають у закріпленні практичних інструментів її реалізації. Необхідно посилити роль Конституційного Суду, парламентських комісій та громадських рад у забезпеченні дотримання фундаментальних принципів, а також впровадити механізми громадського контролю та консультативних референдумів щодо конституційних змін [3]. Міжнародний досвід західних та інших держав, зокрема ФРН, Індії та Колумбії, демонструє, що поєднання захисту «ядра» конституції з демократичними механізмами забезпечує стабільність державного ладу та легітимність політичних рішень [3]. Україна може адаптувати ці практики з урахуванням національних особливостей та процесу європейської інтеграції [2]. Розвиток правової культури, активна участь громадян у конституційному житті та системна освіта у сфері прав людини і конституційного права сприятимуть формуванню відповідальної громадянської позиції, що є важливим елементом підтримки конституційного порядку та розвитку демократичного суспільства [1].

Отже, конституційна ідентичність є ключовим елементом українського конституціоналізму, який забезпечує баланс між національними традиціями, історично сформованими правовими нормами та міжнародними стандартами, зокрема нормами Європейського Союзу та рішень Європейського суду з прав

людини. Вона виступає фундаментом правового порядку, який гарантує верховенство права, захист основоположних свобод і прав громадян, стабільність політичної системи та легітимність державних інституцій. Сучасні виклики, серед яких збройна агресія, інтеграційний курс України в ЄС та НАТО, а також необхідність проведення конституційних реформ, підкреслюють практичну значущість конституційної ідентичності, адже саме вона слугує орієнтиром для прийняття рішень державними органами та суспільством у складних кризових ситуаціях.

Перспективи розвитку конституційної ідентичності включають низку стратегічних напрямів. По-перше, формування науково обґрунтованої доктрини конституційної ідентичності, яка забезпечить узгоджене трактування цього поняття у науковій та судовій практиці, підвищить правову передбачуваність та унеможливить зловживання юридичними нормами [2]. По-друге, посилення ролі судових і громадських інститутів у забезпеченні дотримання фундаментальних конституційних принципів, включно з активним контролем за законодавчими ініціативами та практикою державних органів, сприятиме ефективній реалізації конституційних норм на практиці. По-третє, активне залучення громадян до конституційного життя, підвищення правової свідомості через освітні програми, публічні дискусії, консультації та інформаційні кампанії, дозволить формувати відповідальне суспільство, здатне підтримувати демократичні інститути та захищати конституційний лад навіть у кризові періоди.

Таким чином, конституційна ідентичність виступає не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом державного управління та правової стабільності, що забезпечує взаємодію національних цінностей із міжнародними стандартами, підтримує легітимність влади та сприяє консолідації українського суспільства у сучасних політичних і безпекових умовах.

Список літератури

1. Колісник В.П., Берченко Г.В., Слінько Т.М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади // *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29, № 3. С. 69–88. [дата звернення: 25.09.2025].

URL: https://www.nbu.gov.ua/UJRN/Vnaps_2022_29_3_8

2. Никорак О.Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права: дис. ... д-ра філософії : спец. 081 «Право» / ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2023. 248 с. [дата звернення: 25.09.2025]

URL: <https://dspace.lnu.edu.ua/handle/123456789/31499>

3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення // *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–6. [дата звернення: 25.09.2025]

URL: <https://ucp-journal.org.ua/>

4. Європейський парламент. Концепція конституційної ідентичності та її роль у європейській інтеграції: дослідницький звіт / Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Strasbourg, 2024. 94 с. [дата звернення: 25.09.2025]

URL:

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2024\)742098](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2024)742098)

5. Давидюк В. Національно-конституційна модель ідентичності як запорука консолідації українського суспільства // *Вісник Львівської політехніки. Серія «Право»*. 2023. Вип. 79(ч.1). С. 138–145. [дата звернення: 25.09.2025]

URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/25.pdf>

6. Ковальчук В.Б. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності // *Право України*. 2023. № 7. С. 115–127. [дата звернення: 25.09.2025]

URL: <https://www.pravoua.com/>

THE THIRD MISSION OF UNIVERSITIES AND THEIR COMMUNICATION POLICY TRANSFORMATION

Stanislav Bilousov

PhD Student, Department of Marketing
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Traditionally, universities have performed two main missions - educational and research. However, contemporary conditions require the expansion of their role and deeper integration into the socio-economic space. A third mission is emerging, which entails active interaction with communities, business, and government. As researchers note: «The Third Mission is meant to change the way universities are embedded into regions and communities» [1, p. 7].

The third mission of universities encompasses a wide range of tasks that go beyond traditional teaching and research. This includes knowledge transfer into society and the economy, the creation of social innovations, participation in regional development, and partnership with communities. In the article by Spânu et al. it is emphasized: «Academic Third Mission is a priority on universities' agendas, focusing on the role of higher education institutions in contributing to the socio-economic development of their regions and communities through activities such as technology transfer, community outreach, and applied research» [2, p. 2].

Another dimension of the third mission is shaped by the concept of the entrepreneurial university, where the emphasis is on innovation and entrepreneurship. As Vefago et al. state: «The third mission considers the relations of universities with society, through the provision of services, fostering entrepreneurship and innovation, acting for socioeconomic development, local and regional» [3, p. 5].

The third mission transforms the traditional role of universities in society. They cease to be only educational and research centers and increasingly act as social actors who participate in solving societal problems and engage with various stakeholders. In the article by Naranjo-Africano et al. it is emphasized: «The university's adoption of the Third Mission has generated important changes not only in the way the institution is organized, but also in the ethos of the academic community» [4, p. 12]. This means that fulfilling the third mission affects not only governance structures but also the values and culture of the academic community.

At the same time, the changing role of the university is associated with new expectations from society and the economy. As Petersen et al. note: «The framework prompts a fresh way of thinking about the third mission, whereby universities orient their engaged teaching and research activities in ways co-evolved with the capabilities of community partners.» [5, p. 890]. This emphasizes that the modern university must act not in isolation but jointly with communities to create new opportunities.

In addition, Breznitz and Feldman highlight the shift of universities toward deeper regional integration, defining the concept of the engaged university. According to their study: The engaged university goes beyond technology transfer to encompass a broader

set of activities that link the university to its local and regional context [6]. Unlike the entrepreneurial university, which focuses mainly on innovation and entrepreneurship, the engaged university emphasizes broader social, cultural, and community connections. In this perspective, the university becomes a platform for joint development, combining its educational and research roles with social functions.

The third mission of universities is impossible without effective communication with a wide range of audiences - students, alumni, communities, businesses, and government bodies. This communication should go beyond traditional advertising and be based on the principles of openness, transparency, and dialogue. As Jongbloed et al. emphasize, «Reliable information and transparency on the benefits that higher education institutions offer their students, funders and communities is key for their legitimacy, their funding and their competitiveness» [7, p. 2]. This means that universities must provide access to clear and verified data on the results of their activities, since transparency itself builds stakeholder trust.

A separate dimension of communication is digital. The use of social media and digital platforms allows universities not only to disseminate information but also to create a sense of involvement and community. Researchers note: «Strengthening an innovative institutional communication approach that is student-based, fully immersed in the learning environment, and grounded in loyalty and reliability as the roots of a long-lasting social pact looks to be a sustainable way to progress in organizational communication» [8, p. 2]. This shows that modern universities must implement interactive digital formats to transform information policy into a tool for building long-term relationships with their communities.

Thus, the communicative dimension of the third mission lies in combining open data with modern digital strategies that enable universities to maintain legitimacy and act as active partners in social development.

The expansion of the third mission of universities is accompanied by the emergence of new communication formats and growing demands on institutional policy. Universities are expected to ensure transparency, accountability, and flexibility in working with various stakeholders. In contemporary literature it is stressed that universities must rethink their engagement with communities in light of global social challenges. As stated: «Growing concern about widening inequalities and a deepening sustainability crisis has prompted new directions and conceptions of the third mission of universities» [5, p. 891]. This underlines that educational and research strategies should integrate with sustainable development and inclusion.

The format of external engagement is also changing. Universities increasingly create special structures that work at the interface with communities and businesses. In the article it is emphasized: «New mechanisms for engagement such as science shops and community-based hubs are growing in popularity as external interface mechanisms» [5, p. 892]. Such “hubs” and “labs” become platforms for participation and joint decision-making.

The digital dimension of new formats is also important. Researchers note that the use of social media and digital channels creates not only a tool for information sharing but also the foundation for long-term relationships: «Strengthening an innovative

institutional communication approach that is student-based, fully immersed in the learning environment, and grounded in loyalty and reliability ... looks to be a sustainable way to progress in organizational communication» [8, p. 2]. This demonstrates the formation of new standards of digital communication based on trust.

Requirements for transparency and accessibility of information are also becoming decisive. As Jongbloed et al. note: «Enhancing the transparency of the activities and outcomes of higher education institutions is becoming a central objective in rethinking governance in higher education» [7, p. 2]. This means that universities are obliged to openly present the results of their activities, demonstrating their significance for students, society, and the economy.

Thus, new formats of the third mission include innovative platforms for joint activity, digital tools, open data, and participatory practices. Expectations of universities are shaped not only by internal educational goals but also by societal demands for their role as partners in addressing global and local challenges.

Considering the third mission of universities shows that it is gradually becoming an integral part of their activities. Educational and research functions can no longer fully describe the role of the university in modern society. Today it becomes a social actor that interacts with communities, businesses, and government, ensures the development of innovations, and contributes to solving global challenges.

The analysis of current literature and practices allows drawing several conclusions:

- the third mission grants universities a new status — from closed academic institutions to active partners of society;
- changes in role require new approaches to communication, which must be based on transparency, trust, and partnership;
- digital tools and new formats of engagement open space for wider community involvement and the creation of social value;
- universities must build the capacity for co-creation of solutions together with stakeholders, not just transmit knowledge;
- strategic communication becomes the main resource of legitimacy and long-term development.

As emphasized in the HRK resolution, «The communication strategy is a central part of the governance of a university» [9, p. 3]. This means that in the context of the third mission universities must not simply inform but consciously build trust and relationships with society.

Thus, the third mission changes both the practical directions of university activities and the very architecture of their communication. It makes them accountable to the community and transforms them into institutions that are expected not only to generate knowledge but also to produce real social impact.

References

1. Venditti, M., Reale, E., Leydesdorff, L. The Disclosure of University Research for Third Parties: A Non-Market Perspective on an Italian University. *Science and Public Policy*. 2011. [arXiv:1111.5684]. Available at: <https://arxiv.org/abs/1111.5684> (accessed: 27.09.2025).

2. Spânu, S., et al. Academic Third Mission through Community Engagement. *Education Sciences*. 2024. Vol. 14, No. 2. Article 141. DOI: 10.3390/educsci14020141. Available at: <https://www.mdpi.com/2227-7102/14/2/141> (accessed: 27.09.2025).

3. Vefago, L. H. M., et al. The Third Mission of Universities: The Entrepreneurial University. *Research, Society and Development*. 2020. Vol. 9, No. 10. P. 1–17. DOI: 10.33448/rsd-v9i10.8599. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/345012047> (accessed: 27.09.2025).

4. Naranjo-Africano, D., Calvet-Mir, L., Ospina-Forero, L., Ruiz-Mallén, I. Barriers to Third Mission: Organizational and Individual Perspectives. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2023. Vol. 12, Article 53. DOI: 10.1186/s13731-023-00300-4. Available at: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-023-00300-4> (accessed: 27.09.2025).

5. Petersen, J. C., Kruss, G., Gastrow, M., Sotarauta, M. Strengthening the University Third Mission through Building Community Capabilities alongside University Capabilities. *Science and Public Policy*. 2022. Vol. 49, No. 6. P. 890–901. DOI: 10.1093/scipol/scac034. Available at: <https://academic.oup.com/spp/article/49/6/890/6639597> (accessed: 27.09.2025).

6. Breznitz, S. M., Feldman, M. P. The engaged university. *Journal of Technology Transfer*. 2012. Vol. 37, No. 2. P. 139–157. DOI: 10.1007/s10961-010-9183-6.

7. Jongbloed, B., Vossensteyn, H., van Vught, F., Westerheijden, D. Transparency in Higher Education: The Emergence of a New Perspective on Higher Education Governance. In: Curaj, A., Deca, L., Pricopie, R. (eds). *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies*. Cham: Springer, 2017. P. 439–454. Available at: https://research.utwente.nl/files/19482235/Transparency_FOHE_B.Jongbloed_et_al.pdf (accessed: 27.09.2025).

8. Galioto, A., et al. University, Social Media, and Student Engagement: The Challenge of “Trust” in Organizational Communication. *Frontiers in Communication*. 2025. Vol. 10. Article 1546333. DOI: 10.3389/fcomm.2025.1546333. Available at: <https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2025.1546333/full> (accessed: 27.09.2025).

9. Hochschulrektorenkonferenz (HRK). University Communication as a Strategic Task. Resolution of the 25th General Meeting of the HRK, 13 November 2018. Bonn: HRK, 2018. Available at: <https://www.hrk.de/resolutions-publications/resolutions/beschluss/detail/university-communication-as-a-strategic-task-1/> (accessed: 27.09.2025).

ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ. ОСНОВНІ ЕТАПИ ОЦІНКИ РИЗИКУ

Ляшевська Олена Іванівна,

к.н. з держ. упр., доцент, доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України

Черниш Роман Анатолійович,

канд.техн. наук, доцент кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт, Національний університет цивільного захисту України

Плиско Юлія Володимирівна,

науковий співробітник сектору НДР НІЦ, Національний університет цивільного захисту України

Оцінка ризику є основним етапом ризик-орієнтованого підходу оскільки від вірності та повноти проведення цього етапу залежить адекватність прийнятих заходів. Він є один з найбільш трудомістких та значно залежить від професійності фахівців що його здійснюють. На етапі оцінки ризику передбачається:

- аналіз і усвідомлення ризику;
- вибір найнесприятливіших ризиків;
- розрахунок ризику;
- оцінювання розрахункового значення ризику.

Аналіз ризиків являє собою процес зі збору та обробки інформації, яка допомагає визначити параметри ризику: ідентифікувати можливі джерела і фактори ризику, описати найбільш ймовірні сценарії розвитку пожежі, оцінити можливий масштаб наслідків. Під час вибору несприятливих ризиків слід визначитись, що є подією ризик появи якої оцінюється.

В зарубіжних країнах застосовані такі види несприятливих пожежних ризиків:

- смерть людини на пожежі або в наслідок пожежі;
- травмування людини в наслідок пожежі;
- руйнування в наслідок пожежі будинків, споруд, що забезпечують життєдіяльність населення;
- нанесення шкоди оточуючому середовищу в наслідок пожежі.

В Україні на сьогоднішній день несприятливі наслідки від пожеж визначаються як: загибель людини на пожежі від дії небезпечних чинників пожежі та ймовірність (ризик) виникнення пожежі. Розрахунок ризику об'єднує в собі дані аналізу і доповнює їх розрахунком кількісного показника ризику. Під час розрахунку ризику, велику роль відіграє вибір методу оцінки ризику. Існує безліч способів оцінки ризиків, вимоги до таких методів, а також їх перелік

визначаються міжнародними та національними стандартами країн у тому числі і в Україні [1—5].

Під час розрахунку ризиків найбільш широкого поширення набули три основні методи: якісні, кількісні та напівкількісні. Усі три методи можуть активно використовуватися при розрахунку ризиків, а використання того чи іншого методу найчастіше визначається ступенем необхідної деталізації і рівнем професійності фахівців. Якісні методи використовуються для того, щоб ідентифікувати джерела загрози. Вони використовуються на попередній стадії розрахунку ризиків. Якісний розрахунок часто призводить до опису можливої послідовності інцидентів. Якісні методи є менш складними методами в порівнянні з напівкількісним і кількісними методами.

За допомогою кількісних методів можна розрахувати ризик з точки зору ймовірності настання небажаної події та його можливих наслідків. Головною перевагою кількісного методу є те, що даний процес дозволяє структурувати механізм виявлення основних факторів ризику в цілому, а також визначити кількісні параметри ризику. Це вкрай важливо для прийняття рішення про адекватні заходи контролю над ризиком, тобто для ефективного управління ризиками. Кількісні методи більш точні та складні, вони потребують детального аналізу, супроводжуються використанням математичних моделей та відповідним розрахунком, моделюванням визначеного сценарію розвитку пожежі тощо. Приклади кількісних методів: статистичні методи (метод історичних даних), логістичні методи (дерево аналізу подій), детерміністичні методи (засновані на математичних моделях).

Напівкількісні методи можуть використовуватися як для ідентифікації ризиків, так і для вимірювання ступеня ризиків. В результаті дані напівкількісного розрахунку містять оцінку наслідків і ймовірності інциденту. Напівкількісні методи використовуються для визначення можливих загроз після небажаних пригод. До цієї групи належать такі методи, як індексний метод, метод кількісної градації і інші методи, в яких загрози ранжуються відповідно до системи балів. Під час оцінювання розрахункового значення ризику здійснюють його порівняння з прийнятним рівнем ризику. В Україні прийнятний рівень ризику встановлений Концепцією складає 10-5, а згідно діючого стандарту визначений на рівні 10-6 [6].

Висновок. Реалізація ризик-орієнтовного підходу може виступати вагомим важелем системи державного регулювання у сфері пожежної безпеки. Запровадження оцінювання пожежного ризику об'єктів господарської діяльності у державній системі нагляду (контролю) сприятиме підвищенню рівня її ефективності та прийняттю управлінських рішень щодо:

- заходів пожежної профілактики або протипожежного захисту нових або існуючих об'єктів будівництва, зокрема, будинків, де важливі аспекти ймовірності виникнення пожежі або надійності протипожежних заходів;
- забезпечення відповідного рівня безпеки, який передбачено нормативними документами, оцінювання співвідношення між витратами та

перевагами щодо зниження ризику, які забезпечує пропозиція, а також для вивчення прийнятного ризику спеціально щодо подій, що мають тяжкі наслідки;
— здійснення загального управління або підтримки вибору сценаріїв та інших елементів детерміністичного аналізу.

Список літератури:

1. ДСТУ ISO 16732-1:2018 (ISO 16732-1:2012, IDT) Інжиніринг пожежної безпеки. Оцінювання пожежного ризику. — Ч. 1. Загальні положення.
2. CAN/CSA-Q850 Управління ризиками. Керівництво для прийняття рішень.
3. Технічне керівництво SFPE з оцінки пожежного ризику.
4. NFPA 551 "Керівництво з аналізу оцінки пожежного ризику".
5. BS 7974 "Застосування принципів пожежно-технічного аналізу під час проектування будинків. Звід правил".
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 січ. 2014 р. № 37-р "Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-p>

ВПЛИВ АВТОМАТИЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Панько Євгеній Русланович

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Київський національний торговельно-економічний університет
«Вінницький торговельно-економічний інститут», Україна

Дементьєв Сергій Юрійович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Київський національний торговельно-економічний університет
«Вінницький торговельно-економічний інститут», Україна

Автоматизація бізнес-процесів є однією з ключових складових сучасного управління підприємствами. Вона дозволяє скоротити витрати часу на виконання рутинних операцій, мінімізувати ймовірність людських помилок та підвищити загальну продуктивність організації [1]. Системи автоматизації інтегрують різні функції компанії, забезпечуючи швидкий доступ до даних та оптимізацію робочих потоків. Впровадження автоматизації сприяє створенню єдиної інформаційної платформи, де всі процеси взаємопов'язані, що значно покращує координацію між відділами, підвищує загальну гнучкість підприємства та скорочує час на прийняття управлінських рішень [2].

Впровадження автоматизації значно впливає на ефективність бізнес-процесів, оскільки дозволяє стандартизувати процедури та забезпечити їхню повторюваність у високій якості [3]. Наприклад, автоматизовані системи управління документообігом забезпечують швидке узгодження та збереження інформації, що скорочує час на внутрішні комунікації та ухвалення рішень. Автоматизація виробничих, логістичних та фінансових процесів дозволяє мінімізувати втрати ресурсів, оптимізувати використання матеріалів і обладнання, а також зменшити операційні витрати компанії [4]. Крім того, автоматизація допомагає впроваджувати стандарти якості та контролю, що знижує ризики помилок і забезпечує стабільний результат діяльності підприємства [5].

Крім того, автоматизація дозволяє отримувати точну аналітику та оцінювати показники продуктивності бізнес-процесів у реальному часі [6]. Використання систем моніторингу та бізнес-аналітики на основі автоматизованих даних допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення та оптимізувати ресурси підприємства. Аналітичні інструменти дозволяють прогнозувати навантаження, визначати вузькі місця в процесах, планувати необхідні коригувальні заходи та проводити моделювання сценаріїв розвитку компанії. Це створює умови для безперервного вдосконалення процесів і підвищення конкурентоспроможності компанії, оскільки дозволяє швидко адаптуватися до змін ринкових умов, потреб клієнтів та технологічних тенденцій.

Вплив автоматизації також проявляється у зниженні витрат на персонал та підвищенні рівня задоволеності працівників. Автоматизація рутинних завдань звільняє час для виконання більш креативних і стратегічно важливих задач, що підвищує мотивацію та ефективність команди. Крім того, автоматизовані системи забезпечують прозорість виконання завдань, полегшують контроль та оцінку результатів праці, а також сприяють розвитку культури відповідальності та підзвітності у колективі. Впровадження таких систем часто призводить до зменшення стресу серед працівників, покращення внутрішніх комунікацій та підвищення загального рівня професійної компетентності команди [6].

Необхідно відзначити, що успішне впровадження автоматизації вимагає ретельного планування, адаптації бізнес-процесів та навчання персоналу. Неврахування цих аспектів може призвести до низької ефективності систем та навіть до зниження продуктивності. Потрібно враховувати, що автоматизація не є універсальним рішенням для всіх процесів — деякі завдання, особливо ті, що потребують креативного підходу, інноваційного мислення чи індивідуальної оцінки, залишаються прерогативою людини. Тому автоматизація повинна розглядатися як комплексна стратегія модернізації процесів, а не як просте встановлення програмного забезпечення, і бути частиною загальної стратегії цифрової трансформації підприємства. Вона спрямована на створення більш адаптивної, прозорої та ефективної організаційної структури, здатної швидко реагувати на сучасні виклики та потреби ринку [7].

Список літератури:

1. Harmon, P. Business Process Change: A Business Process Management Guide for Managers and Process Professionals, 4th Edition. Morgan Kaufmann, 2019.
2. Dumas, M., La Rosa, M., Mendling, J., Reijers, H. A. Fundamentals of Business Process Management, 2nd Edition. Springer, 2018.
3. vom Brocke, J., Rosemann, M. Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems. Springer, 2015.
4. Smith, H., Fingar, P. Business Process Management: The Third Wave. Meghan-Kiffer Press, 2003.
5. Weske, M. Business Process Management: Concepts, Languages, Architectures, 3rd Edition. Springer, 2019.
6. Hammer, M., Champy, J. Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution. HarperBusiness, 2003.
7. Turban, E., Volonino, L. Information Technology for Management: Advancing Sustainable, Profitable Business Growth, 11th Edition. Wiley, 2020.

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Савчук Вадим Афанасійович

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», м. Київ,
Україна

Сучасний етап розвитку економіки характеризується зростанням значущості соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку підприємств. У цих умовах соціально-етичний маркетинг набуває особливої актуальності, адже він поєднує традиційні інструменти маркетингової діяльності з етичними принципами, орієнтованими на задоволення суспільних очікувань і гармонізацію інтересів стейкхолдерів (зацікавлених сторін).

Наукова література свідчить, що ефективність маркетингу в умовах посилення соціальних очікувань визначається не лише здатністю підприємства задовольняти попит, а й умінням поєднувати економічні завдання з реалізацією соціальних та екологічних цілей [1; 2]. Соціально-етичний маркетинг, виступаючи складовою СВБ, забезпечує інтеграцію економічної та суспільної результативності, формує нові механізми взаємодії бізнесу із зацікавленими сторонами.

Важливим аспектом соціально-етичного маркетингу є його роль у формуванні корпоративної репутації, що в сучасних умовах стає стратегічним ресурсом підприємства. Реалізація принципів прозорості, партнерства та відповідальності дозволяє зміцнити довіру з боку споживачів, партнерів і громадськості, що безпосередньо впливає на довгострокову лояльність клієнтів та забезпечує підприємствам стійкі конкурентні переваги [3].

З позицій практичної реалізації, соціально-етичний маркетинг розглядається як інструмент узгодження економічних інтересів підприємства із суспільними пріоритетами. Це проявляється у використанні відповідальної реклами, розвитку партнерських програм із громадами, впровадженні екологічних ініціатив та проектів корпоративної соціальної відповідальності. Таким чином, промислове підприємство не лише виконує свої бізнес-завдання, але й робить внесок у вирішення соціально-економічних і екологічних проблем регіону чи країни.

Науковці відзначають, що розвиток соціально-етичного маркетингу в Україні потребує не лише адаптації міжнародних практик, але й формування власної моделі, яка враховує специфіку національної економіки та соціально-культурного середовища [4]. Методичні підходи до інтеграції соціально-етичного маркетингу у діяльність підприємств повинні ґрунтуватися на таких принципах: орієнтація на довгострокову перспективу, підзвітність перед

зацікавленими сторонами, прозорість у прийнятті управлінських рішень та орієнтація на сталий розвиток.

Таким чином, соціально-етичний маркетинг доцільно розглядати як ключовий інструмент реалізації СББ, що дозволяє інтегрувати цінності сталого розвитку в систему управління підприємством, забезпечуючи водночас його економічну результативність і соціальну ефективність. Його впровадження сприяє зміцненню конкурентних позицій вітчизняних промислових підприємств та формуванню соціально орієнтованої моделі економічного зростання.

Список літератури:

1. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів/ *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5–26. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_4_2
2. Ляшок Я. О. Економічна складова соціальної відповідальності бізнесу. *Ефективна економіка*. 2017. Вип. 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6366>
3. Матвійчук Л. О., Ткач К. І. Генеза концепцій корпоративної соціальної відповідальності. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 332–373. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/6_ukr/57.pdf
4. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2012. С. 501. Режим доступу URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/4515>

ВИКЛИКИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Станасюк Наталія Степанівна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»

Синенька Анна Вікторівна

аспірант
Національний університет «Львівська політехніка»

Згідно з дослідженнями, проведеним вітчизняними та іноземними науковцями[1-6], ефективне стратегічне управління є ключовим для успішного функціонування закладів охорони здоров'я в умовах, що постійно змінюються. Однак, дослідники наголошують на значних перешкодах на шляху впровадження стратегічного планування в українських закладах охорони здоров'я[4-5].

На даний час, заклади охорони здоров'я не знайомі з практикою залучення зовнішніх консультантів для стратегічного планування, як це практикується за кордоном[1]. Лише невелика кількість представників менеджменту закладів охорони здоров'я систематично беруть участь у лекціях і тренінгах, що стосуються стратегічного управління та його прикладних аспектів.

Хоча більшість закладів охорони здоров'я мають задокументований стратегічний план, розміщений на веб-ресурсах закладу, його розробкою переважно займалася адміністрація, тоді як лікарі були залучені лише частково. З подібною практикою стикнулася Грузія, впроваджуючи стратегічне планування в закладах охорони здоров'я [6]. Досвід Грузії підкреслює, що низький рівень участі лікарів може бути пов'язаний з недостатньою компетентністю, знаннями та хибним сприйняттям ними важливості стратегічного планування. Це призводить до того, що лише третина лікарень в Грузії формують свій бюджет відповідно до стратегічного плану.

В Україні маємо подібну картину. Часто розподіл власних ресурсів, бюджетних коштів та залучення додаткових фінансових ресурсів не відбувається згідно з цілями та пріоритетами, визначеними у стратегічному плані, а лише на основі кошторису, затвердженого адміністративним методом [4]. Це свідчить про те, що стратегічне планування ще не посіло належного місця в системі охорони здоров'я.

Попри те, що заклади охорони здоров'я в Україні оцінюють результати діяльності за допомогою індикаторів, вони рідко порівнюють свої показники з показниками інших закладів, або проводять бенчмаркінг. Крім того, щорічна оцінка працівників та система їх винагороди не корелюють з рівнем досягнення стратегічних цілей закладу охорони здоров'я. Це в свою чергу обмежує контроль за реалізацією стратегічних планів.

Варто на законодавчому рівні закріпити обов'язок закладів охорони здоров'я розробляти письмові стратегічні плани та мати консультанта/ менеджера в штаті зі стратегічного управління, адже це відповідає міжнародній практиці та довело свою ефективність. Не менш важливим є систематичне навчання для персоналу закладів охорони здоров'я, в першу чергу менеджерів, щодо процесів стратегічного управління. Одночасно важливо залучати лікарів до процесу стратегічного планування, оскільки їхня участь сприяє кращому розумінню потреб медичних послуг, підвищує підтримку стратегії та полегшує її впровадження.

Список літератури:

1. Muller M., Bezuidenhout M., Jooste K.. (2011). Healthcare service management. *Juta Limited*. 583p.
2. Zuckerman A.M. (2006). 8. Advancing the state of the art in healthcare strategic planning. *Frontiers of health services management*, doi: 10.1097/01974520-200610000-00002
3. Lavy S., Shohet I.M. (2007). 5. A strategic integrated healthcare facility management model. *International Journal of Strategic Property Management*, doi: 10.1080/1648715X.2007.9637565
4. Яневська, Т. (2023). Аналіз зарубіжних моделей оцінювання ефективності публічного управління та можливостей їх застосування для сфери охорони здоров'я. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології і права*. №6. С.283-290. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/552/500>
5. Самойлик Ю. В., Погребняк Л. О. Стратегія управління розвитком закладів охорони здоров'я в умовах глобалізаційних змін. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 161–166. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.19-20.161
6. Verulava T. (2023). Strategic Management and Planning for Health Care Organizations in Georgia *Asia Pacific Journal of Health Management*. 18(3):i2697. doi: 10.24083/apjhm.v18i3.2697

PREVENTION OF CERVICAL CANCER

Petulko Albina,

Ph.D., Assistant

Dnipro State Medical University

Department of Obstetrics and Gynecology

Lysenko Dana

6th-year student

Dnipro State Medical University

Cervical cancer (CC) is virtually 100% preventable. The current prevention strategy in Ukraine is based on three main components: primary, secondary, and tertiary prevention, with particular emphasis on the primary and secondary levels.

1. Primary prevention (Prevention of HPV infection)

Objective: To prevent infection with high-risk human papillomavirus (HPV), which accounts for more than 99% of cervical cancer cases.

Key measures:

1. HPV vaccination

2. Target group: Children aged 9–14 years (with emphasis on girls and boys before the onset of sexual activity).

Vaccination is also recommended for women and men up to 26 years of age who have not previously been vaccinated. Decisions regarding vaccination after the age of 26 should be made individually in consultation with a physician.

Vaccination schedule: For individuals under 15 years – two doses (the second dose administered 6–12 months after the first). For individuals aged 15 years and older – three doses.

Vaccines used: 9-valent (9vHPV) or 4-valent (4vHPV) vaccines, which provide protection against the most oncogenic HPV types.

Vaccination does not replace regular screening!

Additional preventive measures:

-Education on HPV transmission routes (primarily sexual contact).

-Promotion of safe sexual practices (use of condoms, although they do not provide 100% protection against HPV).

-Limiting the number of sexual partners.

2. Secondary prevention (Early detection)

Objective: To identify precancerous changes (dysplasia) or cancer at the earliest stage, when treatment is most effective.

Key measure – cervical cancer screening

Main method: HPV testing (detection of high-risk HPV DNA). This is the preferred and most accurate screening method according to the Ministry of Health of Ukraine.

Advantage: High sensitivity and objectivity of results (less dependent on human factors compared to cytology).

Alternative method (if HPV testing is unavailable): Cytological examination (Pap smear).

Target groups for screening:

- All women aged 25–65 years who are sexually active.
- Women with HIV-positive status should begin screening earlier (from age 18 or at the onset of sexual activity).

Screening intervals:

- HPV testing – every 5 years.
- Cytology (Pap smear) – every 3 years.

Screening is not performed during pregnancy unless clinically indicated. After complete treatment of a precancerous lesion or cervical cancer, women continue screening according to an individual follow-up schedule.

Management algorithm according to test results (“see-and-treat” principle)

This is a critically important part of prevention, ensuring the next step after screening.

-If HPV test is **NEGATIVE**: The next screening is performed in 5 years.

-If HPV test is **POSITIVE**: The woman is referred for colposcopy – a detailed magnified examination of the cervix.

-During colposcopy, if a suspicious area is detected, a biopsy is performed (tissue sampling for histological analysis).

-Based on biopsy results, further management is determined: follow-up observation or treatment (e.g., excision of the affected area using loop electrosurgical excision procedure – LEEP/LLETZ).

3. Tertiary prevention

Objective: To prevent complications and recurrences after cervical cancer treatment and to maintain the quality of life of patients.

-Regular medical follow-up after treatment.

-Comprehensive rehabilitation (psychological and physical).

Conclusions:

1. Priority: Vaccination and screening. The combination of vaccinating children and adolescents together with regular screening in adult women is the most effective strategy.

2. HPV testing is the “gold standard” of modern screening in Ukraine.

3. Flexibility of approach: For women without access to HPV testing, cytology remains an essential method.

4. Continuity of care: Screening should be an integral part of a woman’s regular medical examinations throughout her life.

References:

1. Ministry of Health of Ukraine. Order No. 1057 of June 18, 2024: "On Approval of the Standard of Medical Care «Cervical Cancer Screening. Management of Patients with Abnormal Screening Results and Precancerous Cervical Conditions.»

<https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukrayini-vid-18-06-2024-1057-pro-zatverdzhennya-standartu-medichnoyi-dopomogi-skrining-raku-shijki-matki-vedennya-paciyentok-z-anomalnimi-rezultatami-skriningu-ta-peredrakovimi-stanami-shijki-matki>

2. Petulko A., Donska Y., Vasylenko T., Garagulya I., Chuiko V. HPV AS ONE OF THE MAIN CAUSES OF CERVICAL CANCER The 3rd International scientific and practical conference “Modern trends in the development of science and information technologies” (September 17 – 20, 2024) Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. 263 p., 141-143

<https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/09/MODERN-TRENDS-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-AND-INFORMATION-TECHNOLOGIES.pdf>

3. "The Colposcopic Atlas of the Lower Genital Tract" by Dr. Alexander Sedlis, Dr. Stephen A. Gallousis

4. ASCCP (American Society for Colposcopy and Cervical Pathology) Guidelines. <https://www.asccp.org/clinical-practice/guidelines>

ПЕРЕВІРКА ГІПОТЕЗИ ЩОДО ХОЛІНЕРГІЧНОГО ФЕНОТИПУ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ

Височина І.Л.

Д.мед.н., професор, завідувач кафедри сімейної медицини ФПО та
пропедевтики внутрішньої медицини ДДМУ
Дніпровський державний медичний університет

Березуцький І.В.

Аспірант кафедри сімейної медицини ФПО та пропедевтики внутрішньої
медицини ДДМУ
Дніпровський державний медичний університет

Мета дослідження. Перевірити гіпотезу холінергічного фенотипу бронхіальної астми, що характеризується підвищеним тонусом блукаючого нерва та підвищеною чутливістю до антихолінергічних препаратів.

Матеріали та методи. Обстежено 40 пацієнтів із неконтрольованою бронхіальною астмою на фоні терапії ІКС+ β_2 -агоністами тривалої дії. Усім додано мускариновий антагоніст тривалої дії. Стан автономної нервової системи оцінювався за допомогою короткочасної варіабельності серцевого ритму (BCR), отриманої з нагрудного ЕКГ-датчика Polar H10 та аналізованої у Kubios HRV Scientific 3.5.0.

Результати. Додавання тіотропію до стандартної терапії призвело до покращення контролю бронхіальної астми у 29 з 40 пацієнтів (72,5%). У цих хворих було виявлено виражене підвищення показників парасимпатичної активності: середня частота серцевих скорочень була нижчою ($61,3 \pm 5,3$ уд/хв проти $85,4 \pm 6,5$ уд/хв у групі без ефекту, $p < 0.01$), показник RMSSD був майже удвічі вищим ($31,5 \pm 15,2$ мс проти $15,6 \pm 7,9$ мс, $p < 0.05$), а HF-компонент BCR — суттєво підвищеним ($38,5 \pm 9,7$ мс² проти $21,4 \pm 12,3$ мс², $p < 0.05$). Також у цих пацієнтів спостерігалось зниження LF/HF співвідношення, що свідчить про переважання парасимпатичної регуляції. Було встановлено сильну зворотну кореляцію між RMSSD та балами за опитувальником контролю бронхіальної астми ($\rho = -0.746$), а також між HF та рівнем контролю ($\rho = -0.814$). Одночасно відзначено прямий зв'язок між показниками парасимпатичної активності та значенням FEV1 ($\rho = 0.728$).

Дискусія. Отримані результати підтверджують концепцію холінергічного фенотипу бронхіальної астми. Висока парасимпатична активність може слугувати надійним предиктором позитивної відповіді на терапію антихолінергічними препаратами. Це дозволяє поставити під сумнів універсальність класичного східчастого підходу до лікування бронхіальної астми, який не враховує індивідуальних особливостей вегетативної регуляції. Натомість фенотип-орієнтований підхід, заснований на оцінці стану АНС, відкриває можливості для персоналізованої терапії. Використання короткочасної

ВСР є доступним та недорогим методом, який може бути впроваджений навіть у практиці сімейного лікаря. Вчасна ідентифікація холінергічного фенотипу може знизити витрати системи охорони здоров'я, скоротити кількість неконтрольованих випадків бронхіальної астми та покращити якість життя пацієнтів. У перспективі доцільним є вивчення генетичних маркерів холінергічного фенотипу та їхнього впливу на ефективність антихолінергічної терапії.

1. Отримані дані підтверджують існування холінергічного фенотипу бронхіальної астми.

2. Короткочасна ВСР може бути використана для прогнозування ефективності антихолінергічних препаратів.

3. Оцінка стану вегетативної нервової системи перед вибором терапії дозволить підвищити ефективність лікування та знизити вартість ведення хворих на бронхіальну астму.

4. Ключові слова: бронхіальна астма, антагоністи мускаринових рецепторів тривалої дії, варіабельність серцевого ритму, автономна нервова система, сімейна медицина.

Список літератури:

1. Agache I, Adcock IM, Akdis CA, et al. The Bronchodilator and Anti-Inflammatory Effect of Long-Acting Muscarinic Antagonists in Asthma: An EAACI Position Paper. *Allergy*. 2025;80(2):380-394. doi:10.1111/all.16436.

2. Goyal M, Jaseja H, Verma N. Increased parasympathetic tone as the underlying cause of asthma: a hypothesis. *Med Hypotheses*. 2010;74(4):661-4. doi:10.1016/j.mehy.2009.11.011.

3. Arslan B, Çetin GP, Yilmaz İ. The Role of Long-Acting

4. Tsou CH, Pon LS, Liang JZ, et al. Response of heart rate variability and cardiorespiratory phase synchronization to routine bronchodilator test in patients with asthma. *The Chinese Journal of Physiology*. 2021;64(4):177-185. doi:10.4103/cjp.cjp_19_21.

5. Elhage S, Laurent L, Diallo K, et al. Effects of long-acting bronchodilators on cardiac autonomic control in COPD. *Respir Med Res*. 2022;82:100968. doi:10.1016/j.resmer.2022.100968.

6. Schiwe D, Vendrusculo FM, Becker NA, et al. Impact of asthma on heart rate variability in children and adolescents: Systematic review and meta-analysis. *Pediatr Pulmonol*. 2023;58(5):1310-1321. doi:10.1002/ppul.26340.

ГІПЕРТРОФІЯ ГЛОТКОВОГО МИГДАЛИКА У ДІТЕЙ НА ТЛІ АЛЕРГІЧНОГО РИНИТУ: АКТУАЛЬНІСТЬ, СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ВЛАСНИЙ ДОСВІД

Височина Ірина Леонідівна

д.м.н., професор

Дніпровський державний медичний університет, м. Дніпро, Україна

Чебаненко Олександр Олексійович

аспірант

кафедри сімейної медицини, пропедевтики внутрішньої медицини та лабораторної діагностики Дніпровського державного медичного університету

Наукові дані щодо взаємозв'язку між АР та гіпертрофією глоткового мигдалика мають різні аспекти вивченості. З одного боку доведено, що АР викликає гіпертрофію глоткового мигдалика, тоді як автори інших публікацій стверджують, що цей зв'язок відсутній або навпаки, діаметрально протилежний.

Аденоїдна гіпертрофія (АГ) та алергічний риніт (АР) – дві найпоширеніші причини хронічної носової обструкції у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Наукові дані щодо взаємозв'язку між АР та гіпертрофією глоткового мигдалика мають різні аспекти вивченості. З одного боку доведено, що АР викликає гіпертрофію глоткового мигдалика, тоді як автори інших публікацій стверджують, що цей зв'язок відсутній або навпаки, діаметрально протилежний. Обидві нозології часто співіснують і взаємно потенціюють перебіг одна одної через запалення II типу у структурі глоткового лімфоїдного кільця. За даними сучасного систематичного огляду дитячої популяції, 12-місячна поширеність АР у світі коливається на рівні близько 18% із тенденцією до зростання частоти клінічно підтверджених діагнозів у 2016–2022 роках порівняно з 2012–2015 роками [1]. Огляд JAMA (2024) підкреслює значний вплив АР на сон, навчальну успішність, поведінку та якість життя дітей, а також тісні зв'язки з астмою та перебігом риносинуситу, що мають ключове значення для оптимізації первинної тактики лікування АГ [2].

Патофізіологічні механізми коморбідності АГ і АР включають посилення Th2-запалення у лімфоїдній тканині глоткового мигдалика. Експериментально доведено, що у таких пацієнтів підвищується експресія періостину – матричного білка, індукованого IL-4/IL-13, який розглядають як потенційний субстрат активності T2-ендотипу верхніх дихальних шляхів [3]. Дані імунологічних досліджень свідчать про збагачення аденоїдної тканини клітинами вродженого імунітету 2-го типу (ILC2) та активацію осі IL-33/ST2 у дітей з АГ на тлі АР, що підтримує еозинофільне ремоделювання слизової носоглотки [4]. Крім того, мікробіомні дослідження у дітей демонструють дизбіоз слизової оболонки носа при АР та АГ, який корелює з персистенцією

запалення та, ймовірно, підтримує колонізацію середнього вуха й навколоносових пазух умовно-патогенною флорою [5].

Під час виконання власного інформаційного пошуку з означеної проблеми нами, не було отримано достовірних даних щодо поширеності та розповсюдженості виконуваних хірургічних втручання аднотомія та/або тонзилотомія у педіатричній популяції в Україні. В межах обсерваційного дослідження яке тривало з січня 2025 року по вересень 2025 року під наглядом перебували 346 дітей віком від 3 до 11 років зі встановленим діагнозом гіпертрофії глоткового мигдалика, гіпертрофія піднебінних мигдаликів одночасно з гіпертрофією аденоїдів. Серед них у 58 дітей було встановлено супутній діагноз алергічного риніту, що відповідає 11,8%. Протягом 16 тижнів з моменту встановлення діагнозу, 73 пацієнтам була проведена аденотомія, що відповідає 60,9% від кількості осіб котрі перебували під наглядом.

За даними статистичного відділу однієї з лікарень міста Дніпро, тільки у період з січня по вересень 2025 серед пацієнтів дошкільного та молодшого шкільного віку, котрі перебували на стаціонарному лікуванні було проведено 873 хірургічних втручання в обсязі аденотомія з тонзилотомією, що підкреслює поширеність цієї патології.

Європейські статистичні данні щодо хірургічних втручань відображає і тягар захворювань, і зміни клінічної практики. У Нідерландах протягом 1996–2018 рр. відбулося суттєве зниження використання аденотомій, тонзилектомій у педіатричній практиці, зокрема між 2005 і 2018 роками – приблизно на 39% (з 129 до 87 на 10 000 дітей), що пов'язують із стандартизацією показань і розширенням можливостей консервативної терапії [6]. Регіональний аналіз у Тюрингені (Німеччина) за 2019 рік продемонстрував віковий пік аденоїдектомій у 3-річних дітей – близько 2747 на 100 000 у цій віковій групі; сумарно розглянуто понад дві тисячі втручань із низькою частотою повторних операцій через кровотечу (~0,7%), що підтверджує високий профіль безпеки за умови належного відбору [7].

Після пандемії COVID-19 у країнах Європи посилюється тренд на виконання аденоїдектомії у форматі «day-case». Консensusні рекомендації ENT-UK/BAPO (2023) деталізують стратифікацію ризику, критерії відбору та логістику безпечної одноденної дитячої хірургії [8]. На рівні систем охорони здоров'я «Health at a Glance 2023» (ОЕСР) розглядає day-surgery як ключ до підвищення ефективності частки таких операцій [9, 10]. Ці організаційні аспекти мають практичне значення для маршрутизації пацієнтів і планування ресурсів системи охорони здоров'я.

Діагностична стратегія у дітей із підозрою на АГ на тлі АР повинна включати детальний анамнез тригерів, назальну ендоскопію для візуалізації ступеня обструкції (шкірні тести/специфічні IgE). У дітей дошкільного віку структура верифікації АР менш уніфікована; актуальні огляди підкреслюють корисність назальної цитології як допоміжного інструмента у складних або змішаних випадках (АР проти неалергічних ринітів), що узгоджується з міжнародними консенсусами [11, 12, 13, 14]. Фенотипування за цитограмою (еозинофільний,

нейтрофільний тип тощо) допомагає прогнозувати відповідь на інтраназальні стероїди і окреслює доцільність супутнього симптоматичного лікування.

Консервативне лікування в європейській практиці базується на застосуванні інтраназальних глюкокортикостероїдів, антигістамінних препаратів другого покоління, сольових зрошеннях (іригаційна терапія) та контроль тригерів навколишнього середовища. Оновлені європейські огляди та консенсуси 2023–2024 років відзначають доказову користь комбінованих спреїв (стероїд + антигістамінний) для швидшого контролю симптомів, а також припускають стратегії «as-needed» відповідно до підходів ARIA/ICAR-AR [2, 20]. АІТ (SLIT/SCIT) залишається єдиним методом, здатним модифікувати природний перебіг захворювання, зі зниженням симптомів, медикаментозної потреби та потенційно ризику розвитку астми за умови курсу тривалістю щонайменше 3 роки; відповідні позиції підтверджені документами EAACI та новими керівництвами користувача [19, 20].

Щодо хірургічної тактики, німецька настанова S2k (2023) систематизує показання до аденоїдектомії: персистуюча назальна обструкція з порушенням якості життя/сну; рецидивні інфекції носоглотки/середнього вуха; отит із випотом (OME) при відсутності ефекту від консервативної терапії; підозра на обструктивні порушення дихання уві сні [15]. Британські рекомендації ENT-UK/BAPO наголошують на безпечному виконанні аденоїдектомії у форматі однократної хірургії після стратифікації ризиків (вік, супутня патологія, ступінь OSA) [8]. NICE (2023) оновило підходи до аденоїдектомії при гострому середньому секреторному отиті у дітей віком ≥ 4 років, визнаючи її роль окремо або в поєднанні з шунтуванням барабанної порожнини за умови рецидивів і персистування випоту [16].

У контексті порушень дихання уві сні (SDB/OSA) у дітей, NIH-підтримане рандомізоване дослідження (JAMA, 2023) показало, що забезпечує покращення якості сну, артеріального тиску та якості життя у частини дітей із легкими ознаками порушення сну порівняно з вичікувальною тактикою [18]. Систематичні метааналізи останніх років підтверджують ефективність аденотомії при неускладненому педіатричному OSA з прийнятним профілем безпеки [17].

Порівняння європейських та українських настанов виявляє низку відмінностей. У Європі (S2k-Leitlinie 2023; ENT-UK/BAPO 2023; ICAR-AR 2023; огляди 2024 та позиції EAACI) акцент роблять на пріоритеті інтраназальних стероїдів і комбінованих спреїв, чітких показаннях до аденоїдектомії на підставі сукупності симптомів та ендоскопії, а також на широкому впровадженні day-case-моделі [8, 15, 19, 20]. В Україні офіційний уніфікований протокол «Алергічний риніт» (редакція 2017 р.) віддзеркалює традиційну етапність (антигістамінні, інтраназальні стероїди, елімінація), однак поки що не деталізує сучасні алгоритми комбінованих спреїв, біомаркерні підходи та чіткі критерії стратифікації для АСІТ [21]. Водночас уніфікований клінічний протокол з хронічного риносинуситу (оновлення 2023 р.) демонструє поступ у гармонізації з EPOS-підходами, що задає позитивний вектор і для очікуваного оновлення

менеджменту АР у дитячій популяції [22]. Для АГ публічні ресурси посилаються на протокол МОЗ 2009 р., який потребує модернізації відповідно до S2k/NICE/ENT-UK (ендоскопічні критерії, OSA-стратифікація, хірургія одного дня) [23].

Таким чином, гіпертрофія глоткового мигдалика, поєднана з АР – мультифакторний стан, котрий потребує подальших досліджень, оптимізації існуючих тактик ведення та ранньої діагностики серед пацієнтів дошкільного та молодшого шкільного віку. Докази останніх років підтримують комбіновану стратегію: оптимізація контролю АР, точне ендоскопічне підтвердження показань та своєчасна аденоїдектомія за наявності персистуючих симптомів, ОМЕ або SDB. В межах нашого дослідження поставлено за мету дослідити взаємозв'язок між клініко-лабораторними, ендоскопічними характеристиками та перебігом гіпертрофії глоткового мигдалика та/або алергічним ринітом. Однією з провідних задач є розробити диференційований підхід щодо тактики ведення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з гіпертрофією глоткового мигдалика та/або алергічним ринітом шляхом математичного моделювання. Узагальнюючи огляд літератури та власний досвід можемо констатувати, що гармонізація українських нормативних документів із сучасними європейськими настановами дозволить підвищити ефективність і безпеку лікування дітей з гіпертрофією глоткового мигдалика.

Список літератури

1. Licari A., et al. Epidemiology of Allergic Rhinitis in Children: A Systematic Review. *Int Forum Allergy Rhinol*. 2023.
2. Bernstein J.A., et al. Allergic Rhinitis: A Review. *JAMA*. 2024;331(10):866–877.
3. Shin J.-H., et al. Expression of periostin in tonsils and adenoids of atopic children. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol*. 2023.
4. Hao Y., et al. Type-2 innate lymphoid cells in adenoid tissue of children with adenoid hypertrophy and allergic rhinitis. *J Inflamm Res*. 2025.
5. Marazzato M., et al. Microbiota shifts in pediatric allergic rhinitis and adenoid hypertrophy. *Front Cell Infect Microbiol*. 2020.
6. van Munster J.J.C.M., et al. Changes in paediatric adenotonsillectomy use, Netherlands 1996–2018. *Clin Otolaryngol*. 2021.
7. Losgar H., et al. Pediatric adenoidectomy is safe: population-based outcomes (Thuringia, 2019). *Eur Arch Otorhinolaryngol*. 2025.
8. ENT-UK / BAPO. Day-case paediatric adenotonsillectomy: consensus guidelines. 2023.
9. OECD. Health at a Glance 2023. Paris: OECD Publishing; 2023.
10. Vieira R.J., et al. Impact of allergic rhinitis control on work productivity and indirect costs: MASK-air. *J Allergy Clin Immunol Pract*. 2024.
11. Fritzsche B., et al. Long-term cost savings with allergen-specific immunotherapy in allergic rhinitis. *JACI Global*. 2024.

12. Diniz A.F., et al. Allergic rhinitis in preschoolers: diagnostic tools including nasal cytology. 2023.
13. Myszkowska D., et al. Scraping nasal cytology in diagnostics of rhinitis. Sci Rep. 2022.
14. Rosso C., et al. Nasal cytology in 241 children from birth to 3 years. J Pers Med. 2023.
15. Ahmad Z., et al. Adenoids—diagnosis and treatment: the new German S2k guideline (overview). HNO. 2023.
16. NICE. Otitis media with effusion in under 12s: surveillance and evidence (Adenoidectomy). 2023.
17. Chen Y., et al. Effectiveness and safety of (adeno)tonsillectomy for pediatric OSA: meta-analysis. 2023.
18. Redline S., et al. Adenotonsillectomy for snoring and mild sleep apnea in children: RCT. JAMA. 2023;330(23):2469–2481.
19. EAACI. Guidelines & Position Papers hub (AIT and related). 2024–2025.
20. ICAR-Allergic Rhinitis 2023: International consensus statement. Int Forum Allergy Rhinol. 2023.
21. МОЗ України. Уніфікований клінічний протокол «Алергічний риніт». 2017.
22. МОЗ України / ДЕЦ. УКПМД «Хронічний риносинусит». Оновлення 2023.
23. МОЗ України. Протокол «Аденоїдні вегетації у дітей». 2009.

РОЛЬ ПРОЗАПАЛЬНИХ ЦИТОКІНІВ У ПАТОГЕНЕЗІ ХВОРОБИ КРОНА

Гуц Софія Сергіївна

студентка 3 курсу медичного факультету,
Дніпровський державний медичний університет

Єгорова Світлана Юріївна

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
епідеміології та медико-біологічної фізики й інформатики,
Дніпровський державний медичний університет

Хвороба Крона (ХК) – це мультифакторне хронічне запальне захворювання, що може вражати всі відділи шлунково-кишкового тракту та характеризується хронічною діареєю, абдомінальним болем, втратою ваги. За останнє десятиліття спостерігається зростання на запальні захворювання кишківника (ЗЗК), включно з хворобою Крона. Збільшення кількості випадків ЗЗК на 47,5 % у світі за останні десять років підкреслює нагальну потребу в вивченні й розробці ефективних методів лікування та діагностики [1].

Згідно з сучасними уявленнями, хвороба Крона – це імуноопосередковане запальне захворювання кишківника, що виникає внаслідок взаємодії між патологічною імунною відповіддю, дисбіозом, генетичною схильністю та епігенетичними факторами. Патологічна імунна відповідь полягає в надмірному утворенні прозапальних цитокінів через порушення кишкового бар'єру, що відіграє ключову роль в патогенезі хвороби Крона. В результаті імунокомпонентні клітини сприймають нормальну мікрофлору кишківника як чужорідну. Провідну роль відіграють IL-12 та IL-23, що впливають на Th-1, Th-17 клітини, викликають запалення та в подальшому запрограмоване руйнування ентероцитів [2].

IL-12/23 підсилюють активність Т-хелперів, зокрема Th1 та Th17 у пацієнтів з хворобою Крона. Було показано, що відповідь Т-хелперів пов'язана із запаленням через вивільнення прозапальних цитокінів, включаючи IL-2, IL-17, IL-1 β , IL-12 та TNF- α . Ці цитокіни беруть участь у прогресуванні захворювання, регулюючи запальний процес [3].

До сімейства IL-12 належить IL-27, що складається з білка пов'язаного з субодиницею p35 IL-12 та білка пов'язаного з IL-12p40. IL-27 опосередковує внутрішньоклітинні сигнали через рецептори (IL-27R), що експресуються на багатьох імунних клітинах. Він опосередковує диференціацію Т-клітин і співпрацює з IL-12 для запуску секреції IFN- γ , що значною мірою підсилює прояви ХК.

Дослідження, що вивчали взаємозв'язок між рівнем цитокіну IL-27 та активністю ХК показали, що високий рівень цього цитокіну пов'язаний з

кількістю клітин Th17 у крові пацієнтів та може бути використаний, як біологічний маркер, що дозволить вирішити проблему інвазивності діагностики ХК [4].

Пригнічити сигнальні шляхи IL-12/23 та зменшити активацію Th1/17 можна шляхом блокування субодиноць цих інтерлейкінів за допомогою моноклональних антитіл. Сучасні дослідження показали ефективність терапії націленої на інгібування як вибірково IL-23 шляху, так і на спільні шляхи IL-12/IL-23 [5]. Отже, дослідження та розробка препаратів на основі блокування прозапальних цитокінів дозволить запобігти запаленню, зменшити симптоми та сприяти загоєнню слизової оболонки кишківника, що дозволить збільшити термін ремісії та покращити якість життя пацієнтів з цією патологією.

Список літератури

1. Ko Nakajo, Michiyo Yamazaki, Hsingwen Chung, Youran Xu and Hong Qiu (2024) Trends in the prevalence and incidence of Crohn's disease in Japan and the United States: reserch. *Int. Journal of Colorectal Disease*. 39:61. doi: 10.1007/s00384-024-04636-5
2. Ella Cockburn, Shahed Kamal, Andrea Chan, Vikram Rao, Tianwei Liu, Joanna Y Huang and Jonathan P Segal (2023) Crohn's disease: an update: article. *Int. Journal: Clinical Medicine*. 23:6 549-557. doi:10.7861/clinmed.2023-0493
3. John T. Chang, M.D. (2020) Pathophysiology of Inflammatory Bowel Diseases: article. *The New England Journal of Medicine*. 383:27 2652-2664. doi: 10.1056/NEJMra2002697
4. Xiufang Cui, Chunhua Jiao, Di Wang, Ziping Ye, Jingjing Ma, Nana Tang, Hongjie Zhang (2021) Elevated Levels of IL-27 Are Associated with Disease Activity in Patients with Crohn's Disease: article. *Int. Journal: Mediators of Inflammation*. 2021:5527627. doi: 10.1155/2021/5527627
5. Bram Verstockt, Azucena Salas, Bruce E Sands, Clara Abraham, Haim Leibovitzh, Markus F Neurath, Niels Vande Casteele (2023) IL-12 and IL-23 pathway inhibition in inflammatory bowel disease: article. *Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology* 20, 433–446. doi: 10.1038/s41575-023-00768-1

ХАРАКТЕРИСТИКА МІКРОБНОГО ПЕЙЗАЖУ У ПАЦІЄНТОК З ЕНДОМЕТРІОМАМИ, ПОЄДНАНИМИ ІЗ ЗАПАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ ОРГАНІВ МАЛОГО ТАЗУ

Куса Олена Михайлівна

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Дрогомирецька Наталія Василівна

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Моцюк Юлія Богданівна

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Ендометріоз є хронічним гормонозалежним захворюванням, що характеризується наявністю тканини ендометрію поза межами порожнини матки, вражаючи при цьому до 10 % жіночого населення, є однією з основних причин хронічного тазового болю.

Існують повідомлення про зв'язок між дисбіозом кишківника та перебігом ендометріозу [1, 2], а також про зв'язок між складом мікробіому та результатами лікування ендометріозу [3]. Дослідження мікробіому піхви необхідне не лише для розвитку неінвазивних методів діагностики ендометріозу, а й для пошуку терапевтичних можливостей, базованих на мікробіомі.

Мета дослідження. Вивчити мікробний пейзаж у пацієнток з ендометріомами, поєднаними із запальними процесами органів малого тазу для покращення ефективності терапії.

Матеріали та методи. У дослідження включили 45 пацієнток з ендометріюїдними кістами яєчників (ЕКЯ), поєднаними із запальними процесами органів малого тазу (ЗЗОМТ) (І група) та 45 пацієнток із ізольованими ендометріомами (ІІ група). Контрольну групу сформували 30 пацієнток без ендометріозу та симптомів хронічного тазового болю.

Результати дослідження. Вивчення результатів бактеріологічного дослідження з цервікального каналу продемонструвало, що у пацієнток І групи порівняно з групою контролю у цервікальному каналі були виявлені *E. coli*; *Staphylococcus spp.*; *C. albicans* та ряд інших мікроорганізмів. *U. urealyticum* та *M. hominis* були виявлені у пацієнток І та ІІ груп, але достовірно частіше та з вищим рівнем КУО/мл у жінок І групи. У більшого відсотка пацієнток І групи були виявлені грам-від'ємні бактерії – 26,7 %, з них *E. coli* – 22,2 %; грам-позитивних коків – 48,8 %, з них *Staphylococcus spp.* – 24,4 %, *Streptococcus spp.* – 8,8 %, *Enterococcus faecalis* – 4,4 %; представників класу Mollicutes – 37,8 %, з них

U. urealyticum –26,7 %, що у 3,3-4,0 рази перевищує верифікацію даних збудників у пацієнток II групи. При проведенні ПЛР-діагностики у пацієнток I групи були виявлені: *Ch. trachomatis* –у 5(11,1 %); *Ureaplasma urealyticum* у дещо більшій долі –14 (31,1 %), вірус папіломи людини (HPV, тип 16; 18) –у 10 (22,2 %); цитомегаловірус (CMV) –у 12 (26,7 %); вірус генітального герпесу (HSV1 та 2 типу) –у 6 (13,3 %); *M. genitalium* –у 5 (11,1 %) осіб.

Висновок. Таким чином, при комбінації ендометріом з запальними захворюваннями органів малого тазу спостерігається зміна мікробіому цервікального каналу в бік зростання числа колоній як умовно-патогенних, так і патогенних мікроорганізмів, що може свідчити про пригнічення факторів локального імунітету піхви. Результати нашої роботи спонукають до проведення дослідження визначення стану локального та системного імунітету при комбінації даних патологій.

Список літератури:

1. Ata B, Yildiz S, Turkgeldi E, Brocal VP, Dinleyici EC, Moya A et al. The Endobiota Study: Comparison of Vaginal, Cervical and Gut Microbiota Between Women with Stage 3/4 Endometriosis and Healthy Controls. *Sci Rep.* 2019 Feb 18;9(1):2204. doi: 10.1038/s41598-019-39700-6.
2. Salliss ME, Farland LV, Mahnert ND, HerbstKralovetz MM. The role of gut and genital microbiota and the estrobolome in endometriosis, infertility and chronic pelvic pain. *Hum Reprod Update.* 2021 Dec 21;28(1):92-131. doi: 10.1093/humupd/dmab035.
3. Jiang I, Yong PJ, Allaire C, Bedaiwy MA. Intricate Connections between the Microbiota and Endometriosis. *Int J Mol Sci.* 2021 May 26;22(11):5644. doi: 10.3390/ijms22115644.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Іовхімчук Наталія Володимирівна,

доцент,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,

Савчук Ольга Анатоліївна,

магістр,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,

Проблема формування інтелектуального розвитку постійно перебувала у сфері досліджень педагогіки. Інтелектуальний розвиток-це еволюція людства. Історія формування інтелектуального розвитку розпочалася ще у первісному суспільстві та мала свій розвиток у всіх історичних епохах.

Аналіз численних наукових та публіцистичних робіт, що стосуються інтелектуального розвитку підростаючого покоління, дає підстави для висновку, що питанням розвитку інтелекту дитини приділялась увага, починаючи з донаукового періоду і продовжується в період сучасності. Формування та підготовка підростаючого покоління розвивалися відповідно до загальних законів і закономірностей, традицій і особливостей родового і племінного виховання. Виховання дітей мало наслідувальний характер.

Людині властиве активне пізнання оточуючої дійсності, оволодіння інтелектуальним досвідом попередніх поколінь, систематизація його і на цій основі підйом сходинками соціального прогресу. Інтелект є провідною діяльністю в житті людини. Вона спрямована на розвиток потенційних інтелектуальних сил особистості. Основним багатством окремої людини і людської спільноти взагалі є інтелектуальне багатство. Якраз цим критерієм визначається престижність тієї чи іншої держави у світовому співтоваристві. Тому провідним завданням навально-виховного процесу є створення оптимальних умов для інтелектуального розвитку кожної особистості, максимальне використання потенційних можливостей людини для зростання її інтелектуальних сил.

Процес інтелектуального розвитку особистості, накопичення інтелектуального багатства реалізується через наполегливу і напружену самостійну пізнавальну діяльність. Особливо важливо забезпечити оптимальні умови для такої діяльності в роки дитинства, отрочтва і юності.

Інтелект як розуміння, осягнення розумом являє собою систему розумових операцій з образами, символами, знаками, об'єднану певним когнітивним стилем та стратегією розв'язання завдань, розумову здатність, здібності,

обдарованість. Тому інтелектуальну діяльність пов'язують передусім з відображувальною і регулятивною діяльністю, що полягає у здатності ефективно розв'язувати завдання, навчатися використовувати набутий досвід для вирішення нових проблем, краще пристосовуватися до нової ситуації.

Єдиного загально визнаного визначення поняття інтелекту психології немає. Різноманітні теорії інтелекту дають суперечливі його визначення і до цього часу не можуть бути ні підтвердженими, ні відкинутими. Водночас попри всю термінологічну невизначеність більшість психологів схиляється до думки, що інтелект являє собою здатність до навчання та адаптації до навколишнього середовища. Інтелект - здатність людини до мислення. Інтелектуальна людина - це та, яка здатна до здійснення процесів мислення. Інтелект реалізується у процесі мислення. Відповідно до вищевикладеного, під інтелектом ми будемо розуміти сукупність здібностей, які характеризують рівень і якість розумових процесів особистості, що проявляються в навчально - пізнавальній діяльності [3, с. 75].

Організація й адаптація - це основні функції інтелекту, або функціональні інваріанти. Організованість інтелектуальної діяльності означає, що в кожній інтелектуальній активності суб'єкта можна вичленувати щось ціле і щось таке, що входить у це ціле як елемент із їхніми зв'язками [1, с. 21].

У структурі інтелекту велике значення має мовна діяльність і особливо мовлення внутрішнє. Виняткова роль належить спостережливості, операціям абстрагування, узагальнення і порівняння, що створюють внутрішні умови для поєднання різноманітної інформації про світ речей і явищ у єдину систему поглядів, які сприяють формуванню спрямованості здібностей і характеру особистості.

Слід зазначити, що кореляція між рівнем інтелекту та навчальною успішністю дитини значною мірою залежить від специфічних умов навчання. Тому бувають випадки, коли діти із достатньо високим інтелектуальним потенціалом можуть мати середні, а то й низькі оцінки. В школі І ступеня найчастіше це буває, коли модальність дитини не відповідає навчальній стратегії вчителя або середовище не формує необхідну мотивацію.

Однією з найскладніших проблем сучасної педагогіки та психології є інтелектуальний розвиток молодших школярів. Найпершим завданням педагогіки з інтелектуальних проблем слід вважати такі:

- розробити найбільш результативну, ефективну, гнучку та якісну систему з проблем піднесення рівня інтелектуального виховання сучасних дітей;
- довести до усвідомлення студентом, учителем і батьками учнів, що без інтелектуального виховання не може статися формування морально багатой душі дитини, красивої людини майбуття;
- виховати майбутніх учителів інтелектуалами.

Сучасне суспільство змінюється досить швидко, важко прогнозувати навіть найближче майбутнє. Тому неможливо передбачити, які знання можуть знадобитися дитині в її позашкільному житті, а які - ні. З огляду на це в сучасному закладі освіти, особливо перед учителем, першочерговим має стати

завдання не накопичення дитиною інформації, а розвиток мислення, вміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на кілька років вперед, адекватно оцінювати результати, самостійно добувати і переробляти інформацію, перетворювати знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими. Саме в навчально-виховному процесі відбувається формування інтелектуального розвитку особистості. На думку вчених, інтелектуальний розвиток-це характеристика діяльності людини у сфері мислення, у процесі якої здійснюється взаємодія з навколишнім світом, іншими людьми, а в результаті відбувається творення чогось нового на об'єктивному чи суб'єктивному рівні. Кожна дитина спроможна створювати нове на суб'єктивному рівні. Для того, щоб надати учневі таку змогу, вчитель не повинен давати знання у готовому вигляді. Необхідно так організувати освітньо-виховний процес, щоб діти самі відкривали для себе нове, доводячи вису нені гіпотези, активно спілкуючись, радячись між собою та з учителем. Виходячи з вищезазначеного, з метою формування інтелектуального розвитку молодшого школяра необхідно будувати кожен урок як урок мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, тобто проблемно-пошуковий діалог. У цьому полягає діяльніший підхід до визначення поняття “інтелектуальний розвиток. Формування інтелектуального розвитку молодшого школяра у навчально-виховному процесі передбачає розв'язування вчителем таких завдань:

а) становлення пізнавальної сфери особистості, що означає, перш за все, інтелектуальний розвиток молодшого школяра;

б) становлення соціальної сфери особистості, що означає розвиток уміння конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, виховання емоційної стійкості, почуття власної гідності та самоповаги [4, с. 56].

Реалізувати завдання інтелектуального розвитку в освітньо-виховному процесі початкової школи можна у конструктивній взаємодії з учителем. Основна увага вчителя має бути спрямована не на результат засвоєння певних знань, а на процес досягнення нової інформації. Зміст наукових понять формується у свідомості кожного учня на базі конструктивної взаємодії інформації, що надходить від учителя, зі змістом, сприйнятим учнем на момент його засвоєння. Учитель має ставитися до кожного учня як до діяча. Це означає розуміння духовного й особистісного потенціалу кожної дитини, який може бути розкритий і виявлений, причому не обов'язково у відповідності з очікуваннями педагога. Учитель і учень перебувають у деякій динамічній рівновазі. Постійний обмін знаннями, переживаннями породжує інверсію: вчитель стає “учнем”, а учень-“учителем”. Формуючи інтелектуальний розвиток особистості, учитель початкових класів має забезпечувати органічну взаємодію між логічним мисленням і почуттями, що сприяє переведенню сенсу діяльності в особистісну площину.

Можемо зробити висновок, що інтелектуальний розвиток-це процес становлення і формування пізнавальної сфери дитини, її здібностей, таланту; свідоме володіння прийомами мисленнєвої діяльності-системою певних дій (операцій), необхідних для розв'язання навчально-пізнавального завдання;

вміння застосовувати набуті знання в життєвих ситуаціях. Найсприятливіші умови для інтелектуального розвитку створюються в навчально-виховному процесі при цілеспрямованому керуванні процесом оволодіння знаннями, навичками і вміннями та розвитку здібностей. Формування інтелектуального розвитку молодших школярів виявляється в здатності дитини удосконалювати знання й вміння, гнучко застосовувати їх на практиці відповідно до створених умов і за необхідності самостійно здобувати нові знання [2, с.30].

Дедалі очевиднішим стає той факт, що не сама сума знань, а синтез знань, творчих умінь стає головним показником всебічно розвиненої особистості, активній життєвій позиції якої властиві нове ставлення до дійсності та високий рівень відповідальності за свою діяльність.

На сучасному етапі розвитку освіти актуальним є виховання людини інтелектуальної, здатної орієнтуватися в нових умовах, у потоці інформації, готової до творчого пошуку. Тому ще під час навчання школярів у школі потрібно формувати інтелектуальний розвиток, тобто закласти основи формування інтелектуальних вмінь. Засвоєння знань з опорою на інтелектуальні вміння робить їх такими, які легко й надовго запам'ятовуються, завдяки чому у школярів закладається міцний фундамент для творчої діяльності.

Оволодіння інтелектуальними вміннями значною мірою сприяє підвищенню рівнів сформованості інтелектуального розвитку. Це дає можливість удосконалювати знання й уміння, сприяє посиленню мотивації, визначення цілей, вольових якостей, самооцінки. Формуючи інтелектуальний розвиток, ми неминуче формуємо в школярів науковий світогляд.

Формування інтелектуального розвитку означає створення розумових комплексів, які здатні за будь-яких умов сприяти правильному розв'язку поставленого завдання. У філософії "умова" визначається як відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може. У мови становлять те середовище, оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається.

Відповідно до цього, під дидактичними умовами ми будемо розуміти взаємозалежну сукупність компонентів навчально-виховного процесу, які забезпечують досягнення навчальних цілей. Аналіз дидактичних умов формування інтелектуального розвитку базується на засадах розвивального навчання. Тому навчальний процес повинен бути побудований не тільки на фактологічному, а й на теоретичному, методологічному рівнях, забезпечувати учнів формами й методами самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Визначаючи дидактичні умови формування інтелектуального розвитку молодших школярів, необхідно звернути увагу на психолого-фізіологічні особливості цього вікового періоду. Адже до молодших школярів використовуються такі форми й методи навчання, які відповідають їхньому розвитку і вимагають від них певного рівня самостійності, активності, організованості, вмінь застосовувати знання на практиці.

У школярів шести-одинадцяти років пізнавальна діяльність проходить у навчанні. Учні повинні оволодіти системою знань, умінь і навичок, що визначені

навчальною програмою; способами пізнавальної і практичної діяльності; необхідно формувати у школярів позитивне ставлення до учіння, засвоєння знань, формування умінь і навичок. У молодших школярів слід розвивати самостійність виконання навчальних завдань, самооцінку, самоконтроль. У процесі навчання здібності в учнів не тільки використовуються, а й розвиваються. Виробляються уважність, спостережливість, якості пам'яті, мислення і мовлення, а також емоційні й волевільні властивості.

У молодшому шкільному віці починається формування когнітивних процесів. Відповідно до вищевикладеного, виокремлюємо такі дидактичні умови формування інтелектуального розвитку молодших школярів: врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей мислення молодших школярів, поєднання інтерактивних (інноваційних) і традиційних технологій у навчанні молодших школярів, проблематизація навчального процесу, комплексний підхід до процесу формування інтелектуального розвитку.

Отже, застосування інтелектуальних умінь в освітньому процесі є одним із найраціональніших способів підвищення ефективності навчання, і саме процес формування інтелектуального розвитку може відбуватися за умов забезпечення таких складових: врахування відповідності психолого-педагогічних можливостей мислення молодших школярів; поєднання інтерактивних (інноваційних) і традиційних форм навчальної взаємодії у навчанні молодших школярів; проблематизація освітнього процесу; комплексний підхід до процесу формування інтелектуального розвитку.

Список літератури

1. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-методологічні засади. Київ: Либідь, 2015. 356 с.
2. Волошина Н.Й. Методика навчання української мови у початковій школі. Київ: Генеза, 2019. 456 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2015. 376 с.
4. Прохоренко Л.І. Інноваційні технології в системі освіти України. Педагогічний дискурс. 2017. №22. С. 55–60.

УЧНІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ – ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Байрак Віра Василівна

Викладач-методист

КЗ «Ірпінська дитяча школа мистецтв ім. Михайла Вериківського»

Процес музичного розвитку дітей у мистецькій школі багатогранний, оскільки дає змогу не лише опановувати музичний інструмент та здобувати певні знання, а й розвивати творчі здібності, виховувати в учнях естетичний смак, світогляд, навички комунікації, спілкування, що завжди лишається запорукою успіху у майбутньому професійному або повсякденному житті.

Ми живемо в складну епоху - епоху безкінечних змін, руху, технічного прогресу, тому завданням сучасної педагогіки стає допомога вчителю відчувати реалії сьогодення, пошук новітніх форм, методів, які стануть запорукою успішного навчання. Важливою та ефективною формою сучасного освітнього процесу є **учнівська конференція**, яка дає змогу виявити творчі здібності дитини, сприяє формуванню її критичного, креативного мислення, вміння висловлювати свою думку.

Мета даної роботи – ознайомити викладачів, керівників мистецьких шкіл та інших закладів спеціалізованої мистецької освіти з досвідом організації та проведення учнівської конференції серед учнів мистецьких шкіл.

Учні́вська конферен́ція, як одна з форм організації навчально-виховного процесу, об'єднує учнів з однією метою - творче обговорення та осмислення певної тематики. Характерною ознакою конференції є дискусія, а особливістю - відсутність жорстких програмних вимог щодо вибору теми, рівня власної виконавської підготовки при ілюструванні, відсутність необхідності виборювати перемогу, що приваблює та дає можливість сконцентруватися на творчих, пошукових, комунікаційних перспективах. Характерним є і те, що до вивчення і поглиблення знань долучаються діти, які вивчають різні інструменти. Спільна пошукова діяльність учнів та викладачів активізує учнів, створює атмосферу зацікавленості і роздумів, перетворює монолог викладача на діалог і спілкування, сприяє формуванню самостійності, цілеспрямованості, впевненості в собі, можливості вдумливо опановувати фах.

Поділюся своїм досвідом організації та проведення трьох учнівських конференцій. Поштовхом для створення першої (2020/2021 н. р.) стала участь у II Всеукраїнській учнівській конференції «Мистецтво без меж: шлях до науки» у рамках XXXI Міжнародного фестивалю «Київ Музик Фест 2020». Відразу виникла думка започаткувати учнівську наукову діяльність на місцевому рівні, провести регіональну конференцію, взявши за основу тематичний напрямок – «Світове музичне краєзнавство» .

Чому саме краєзнавство? Таку тематику підказали культурна спадщина і останні події в нашому Ірпінському регіоні. Колись курортна місцевість, з мальовничими краєвидами і чистим повітрям, притягала до себе багатьох діячів культури. Але за останні роки багато пам'яток культури знищено, або опинилося в занепаді. Тому головною метою конференції стала ідея свідомого та зацікавленого ставлення до історичної спадщини нашого регіону, збереження в учнях пам'яті та поваги про діячів мистецтва, які жили колись поруч. А ще хотілося поговорити про сучасне. Мою ідею підтримали: місцева влада, адміністрація та викладачі Ірпінської ДШМ, а також музичні заклади та викладачі Бородянської та Коцюбинської ДШМ. І почалися пошуки тематики, інформації, усвідомлення необхідності такої діяльності для учнів. Було багато сумнівів та переживань стосовно рівня підготовки вихованців, їх здатності працювати самостійно з літературою та інформаційними джерелами, спроможності до публічного виступу, музичної ілюстрації власної або професійної, створення презентацій, технічних можливостей, адже на той час - період пандемії, була суцільна ізоляція конференцію потрібно було проводити тільки у режимі онлайн, а опанування zoom на той час тільки розпочиналося. Але думка про важливість виховання молоді на прикладах з життя видатних діячів культури надавали рішучості і впевненості.

Так виникла І Регіональна учнівська Конференція під назвою: «Видатні музичні діячі Приірпіння. Мистецьке життя нашого регіону». У конференції взяли участь всього 8 учнів з ДШМ міст Ірпінь, Коцюбинське, Бородянка. Але захід був дуже потужним за змістом. Підготовлені доповіді вражали і тематикою, і глибиною змісту. Кожна тема була цікавою, пізнавальною, супроводжувалася презентацією, музичною ілюстрацією. Це були справжні відкриття з історії культури Приірпіння, які надовго залишаться в пам'яті учасників конференції.

Програма конференції охоплювала два напрямки. У першому напрямку - «Видатні діячі Приірпіння» прозвучали доповіді: «Михайло Вериківський - талановитий заспівувач української музичної культури», «Будинок творчості композиторів "Ворзель" - гармонія музики і природи», «Микола Будник - відроджував автентичних українських музичних інструментів», «Український соловейко - Оксана Петрусенко», «Легенда про «Золоту флейту», «Непересічна особистість, видатний митець і вчитель - Борис Лятошинський».

У другому напрямку - «Мистецьке життя нашого регіону»: «Творчий внесок Оксани Шевченко у розвиток культури Бородянки», «Лицар української естради - Павло Дворський. Концерт співака у Коцюбинському».

Виступи учнів-спікерів обмежувались п'ятьма хвилинами, проте хотілося дізнатися більше. До кожного спікера модератори (учні Ірпінської ДШМ) та учасники конференції мали можливість ставити запитання, щоб отримати додаткові відомості. Ця форма роботи продемонструвала інтелект учнів, їх вміння зорієнтуватися, висловлювати свою власну думку. Приклади з життя та творчості митців викликали інтерес, здивування, бажання глибше

зануритися в історичні відомості, якісніше опановувати фах, набуті знання пропагувати серед друзів, знайомих, молоді.

Щоб надати більшого статусу науковості конференції я запросила до участі відомих діячів культури, пов'язаних з нашим краєм. Так виникла рубрика "Розмова з професіоналом". Були запрошені до участі та спілкуванню яскраві особистості: Микола Товкайло – кобзар, майстер Київського Кобзарського цеху, археолог, кандидат історичних наук, продовжувач справи М. Будника; Олександр Соколенко – директор музею історії та культури «Уварівський дім», член Національної спілки краєзнавців України.

Наступні учнівські конференції проводилися серед мистецьких шкіл Київської області 2022 та 2024 років проводилися під час війни. Тематика така: «Яскраві діячі української музичної культури» (2022 р.), "Яскраві діячі української пісенності" (2024 р.). У конференції 2022 року взяли участь 8 шкіл та 13 учнів, у конференції 2024 року - 11 шкіл та 16 учнів.

В неймовірно складних умовах готувалися учні-спікери та їх викладачі-консультанти: в темряві, холоді, нерідко під час тривоги. Спілкувалися хаотично, коли з'являвся інтернет. Але їх наполегливість, прагнення до спілкування дивував, бо результат виявився приголомшливим. Доповіді та презентації були яскравими, змістовними, розповіді – усвідомленими, музичні ілюстрації – виразними, емоційними.

Теми конференції 2022 року розподілились за двома тематичним напрямком: «Українська музика минулого та сучасний український простір» і «Українське мистецьке краєзнавство». Несподівано виявилися паралелі між усіма доповідями: Б. Лятошинський та його учні - І. Беркович, І. Шамо; Т. Компаніченко та «Музичні інструменти краєзнавчого музею Ірпеня». А доповіді про Тамару Павленко та Миколу Сома познайомили усіх з надзвичайними особистостями міст Біла Церква та Бровари.

Учнівська конференція 2024 року за ініціативою викладачів мала назву: "Яскраві діячі української пісенності".__Розширився спектр тематичних напрямків: «Українські композитори-піснярі», «Яскраві виконавці української пісні», «Українська народна пісня у творчості композиторів», «Моя найулюбленіша українська пісня». І знову - неймовірні враження, яскраві спікери, змістовні, емоційні, пізнавальні доповіді, презентації, які хотілося дивитися і слухати. Відбулися цікаві дискусії, а відповіді на питання були вдумливими, розсудливими. Відчувалася велика праця викладачів-консультантів, глибоке занурення у тему.

До обласних учнівських конференцій долучилися викладачів з фаху, бо діти, обираючи тему, хотіли ілюстрували свої доповіді власним виконанням. Учасники почули чудові твори українських композиторів: «Мелодію», Б. Лятошинського, «Прелюдії» І. Берковича, фортепіанні твори І. Шамо, солоспіви М. Лисенка, пісні О. Білаша, І. Поклада, українські веснянки. Слухали і професійних виконавців: фортепіанні твори В. Барвінського, М. Лисенка, хорові обробки М. Леонтовича, пісні братів Лепких, М. Колеси, М. Скорика, В. Івасюка, Т. Петриненка.

Висновок. Нові виклики часу диктують новітні напрямки розвитку мистецьких шкіл, сучасних форм навчання. Учнівська конференція - одна із ефективних форм організації спільної діяльності учнів, викладачів, митців. Вона дає змогу перевірити нові якості: креативність та творчість, сприяє підвищенню рівня музичної освіти учнів, формує зацікавлене ставлення до навчання, здатність до пошуків та досліджень, ґрунтовніше ознайомитися з фахом. Різноманітність тематики та дискусія на конференції дає можливість учню долучитися до інтересів як своїх, так і інших. Учні вчаться розмірковувати на музикознавчі теми, спілкуватися на професійній музичній мові. Конференція це справжній майстер-клас для викладачів щодо розвитку та формуванню компетентності: креативного та творчого мислення. Обмін творчим досвідом надихає на подальшу плідну роботу. Учнівська конференція - це Свято знань, інтелекту, розуму.

Список літератури:

1. <https://osvita.ua/school/method/technol/721/>
2. <http://arts-library.com.ua/bitstream/123456789/584/3/%D0%9E.%D0%90.%D0%A1%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B0%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>
3. <https://mus.art.co.ua/uchnivska-konferentsiia-2023-ars-longa-i-bez-mezh/>

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ

Бевзюк Марина,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології,
початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
(Берегове, Україна)

Ланці Вікторія,

викладач кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладом освіти,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
(Берегове, Україна)

Щербан Тетяна,

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
(Берегове, Україна)

Останнім часом серед науковців спостерігається зростання інтересу до проблеми насильства в освітніх закладах, зокрема такого соціального явища, як булінг. Ця проблема набуває дедалі більшого поширення не лише в школах, але й у суспільстві загалом. Згідно з результатами досліджень, значна кількість дітей і молоді регулярно стикається з проявами психологічного, вербального та фізичного насильства. Такі ситуації мають серйозний негативний вплив на їхній особистісний розвиток, самооцінку й академічні успіхи.

Булінг може мати серйозні наслідки, які впливають не лише на жертв, але й на агресорів та свідків. Він позначається на психічному стані, викликає емоційні травми, знижує інтерес до навчання та ускладнює соціальну адаптацію. Саме тому профілактика булінгу є ключовим заходом для запобігання цим негативним явищам.

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully», що означає «залякувати» або «цькувати». Згідно з визначенням Кембриджського словника англійської мови, це слово описує дії, спрямовані на образи чи залякування менш впливової або слабшої людини, а також примушування до небажаних дій.

Булінг (від англ. bully – хуліган, задирака, грубіян, «to bully» – задиратися, знущатися) – тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки з метою заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або ж створити негативне середовище для людини [1].

У багатьох країнах світу активно впроваджуються законодавчі механізми для боротьби з булінгом у навчальних закладах. Це демонструє нагальну потребу у розробці та реалізації дієвих програм психологічної роботи, спрямованих на профілактику булінгу. Такі заходи мають забезпечити виконання правових норм і створення безпечного освітнього середовища.

В Україні суттєві зміни щодо протидії булінгу відбулися в 2018 році, коли це явище було офіційно закріплене на законодавчому рівні. Верховна Рада ухвалила Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу», який вперше юридично визначив поняття булінгу та встановив відповідальність не лише за його вчинення, але й за приховування таких випадків. З 2019 року цей закон набув чинності. До Закону «Про освіту» також були внесені зміни, що регламентують права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу. Крім того, у Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність учасників булінгу у формі штрафів та виправних робіт. Освітні заклади, як і суспільство загалом, несуть відповідальність за добробут і розвиток молоді. Профілактика булінгу виступає ключовим елементом психологічної роботи, спрямованої на формування безпечного й підтримуючого середовища для всіх учасників освітнього процесу.

Дослідження феномену булінгу з психологічної точки зору активно ведеться багатьма науковцями у сферах психології, соціології, педагогіки та соціальної роботи. Серед значущих постатей, які зробили вагомий внесок у вивчення цієї проблеми, варто відзначити кількох наступних дослідників.

Келіс Дьюкс, один із перших авторів, який звернув увагу на це явище, ще у 1905 році писав про проблему шкільного цькування. Проте глибше поняття булінгу стали досліджувати пізніше як іноземні, так і українські вчені.

У 1978 році Дан Ольвеус увів термін «булінг» до наукового обігу та розробив програму його профілактики, що стала основою для численних досліджень і підходів боротьби з цим явищем. Він проводив власні дослідження дитячої агресивності, зокрема спостерігав за поведінкою «хлопчика для биття» і «шкільного хулігана». На думку науковця, роль жертви або агресора визначається не лише груповими факторами, а й індивідуальними характеристиками дитини. Водночас негативні обставини соціального середовища часто посилюють схильність до агресії серед дітей. У своїй концепції булінгу він виділив три ключові компоненти: систематичність та повторюваність дій; агресивність; дисбаланс сил [2].

Українські вчені також приділяють значну увагу питанню булінгу, вносячи свій вклад у його розуміння та профілактику. Їхні дослідження спрямовані на аналіз причин, наслідків і проявів цього явища, а також на створення профілактичних програм та інтервенцій. Особлива увага приділяється впливу соціальних факторів, психологічним механізмам і контекстуальним умовам, які сприяють виникненню булінгу. Крім того, українські науковці працюють над розробкою шляхів для створення безпечного освітнього середовища, де таке явище буде повністю викорінене.

Сучасні наукові підходи до визначення поняття «булінг» враховують його комплексний характер і відображають різні аспекти цього явища. Наприклад, організація здоров'я світу (World Health Organization, WHO) визначає булінг як навмисна агресивна поведінка, яка виявляється повторно і тривалий час, існує незбалансована влада між знущувачем і жертвою, і має наступні форми: фізичний булінг, вербальний булінг, психологічний булінг та соціальний боулінг [4].

Булінг (цькування) в освітньому середовищі є одним із найпоширеніших явищ, що негативно впливає на психоемоційний стан дитини, її розвиток та соціальну адаптацію. Систематичні прояви агресії з боку однолітків формують у жертви почуття беззахисності, ізоляції та тривожності, тоді як агресор закріплює девіантні форми поведінки, які можуть трансформуватися у стійкі особистісні риси. Важливість проблеми підсилюється тим, що булінг негативно впливає не лише на безпосередніх учасників, але й на весь дитячий колектив, створюючи атмосферу страху та недовіри. Саме тому сучасна педагогіка та психологія зосереджують увагу не лише на подоланні наслідків цькування, але й на його системній профілактиці, яка повинна починатися з дошкільного віку.

Одним із найдієвіших способів створення сприятливого дитячого середовища є ігрова діяльність. Гра виступає провідним видом активності для дітей молодшого шкільного віку, сприяючи гармонійному розвитку особистості, формуванню емоційного інтелекту, а також навичок спілкування і взаємодії. У процесі гри дитина засвоює правила соціальної поведінки, опановує вміння співпрацювати, надавати взаємодопомогу та проявляти емпатію – складові, які мають вирішальне значення для запобігання булінгу. Ігрова діяльність перетворюється на ефективний педагогічний інструмент, що сприяє створенню безпечного середовища, де конфлікти розв'язуються мирним шляхом, а прояви агресії не знаходять підтримки.

Психологічний аспект профілактики булінгу засобами гри полягає у тому, що через ігрову взаємодію дитина здобуває досвід контролю власних емоцій, вчиться адекватно виражати почуття, розпізнавати емоції інших та враховувати їх у спілкуванні. Психологи наголошують, що колективні ігри сприяють розвитку соціальних компетентностей: здатності домовлятися, працювати в команді, приймати різні точки зору. У процесі ігрової діяльності відпрацьовуються сценарії поведінки у конфліктних ситуаціях, що в майбутньому допомагає дитині обирати ненасильницькі стратегії взаємодії.

Педагогічні умови ефективного використання гри для профілактики цькування передбачають:

- добір спеціальних ігор, спрямованих на розвиток співпраці, довіри та згуртованості колективу;
- створення безпечної атмосфери, де кожна дитина відчуває себе важливою та прийнятою;
- активну участь педагога у регулюванні ігрових ситуацій та ненав'язливе моделювання конструктивних форм поведінки;
- систематичність ігрових практик у навчально-виховному процесі.

Важливою складовою у попередженні булінгу є активна співпраця з батьками, адже родина виступає первинним соціальним середовищем, у якому формуються базові норми поведінки, моделі взаємодії та фундаментальні цінності особистості. Саме в сім'ї дитина отримує перші уроки спілкування, засвоює правила соціального життя та навчається реагувати на конфліктні ситуації. Тому надзвичайно важливо, щоб батьки мали всебічне розуміння стосовно того, що таке булінг, які існують його типові прояви та довготривалі наслідки, а також знали ефективні способи протидії цьому явищу. Інформування та залучення батьків до профілактичної роботи може суттєво вплинути на формування безпечного середовища як удома, так і в школі [3].

Ефективна взаємодія педагогів і родини включає:

- проведення батьківських зборів та тренінгів з питань попередження агресії;
- залучення батьків до спільних ігрових та виховних заходів;
- консультування щодо способів розвитку у дітей емпатії, толерантності та комунікативних навичок;
- формування єдиної стратегії виховання у сім'ї та закладі освіти.

Ігрова діяльність може бути ефективним інструментом і для батьків, адже спільна гра з дитиною не лише зміцнює емоційний контакт, а й допомагає формувати у малюка позитивні моделі поведінки. Завдяки грі батьки отримують можливість краще зрозуміти емоційний стан своєї дитини, вчасно виявити ознаки тривожності, ізоляції чи агресивності та звернутися по допомогу до фахівців.

У практиці дошкільних і шкільних закладів вже існує чимало програм та методик, які використовують ігрові технології для профілактики булінгу. Це можуть бути рольові ігри, які моделюють конфліктні ситуації та відпрацьовують шляхи їх мирного вирішення; кооперативні ігри, що вимагають від дітей узгодження дій і спільного досягнення мети; психо-гімнастика та театралізовані ігри, які допомагають розвивати емпатію та розуміння емоцій інших. Важливо, щоб такі практики були системними й інтегрованими в освітній процес, а педагоги мали необхідні знання та навички для їх реалізації.

Профілактика булінгу засобами ігрової діяльності має також важливий соціально-педагогічний ефект. По-перше, вона сприяє створенню позитивного мікроклімату в дитячому колективі, де кожен відчуває підтримку та прийняття. По-друге, вона формує у дітей соціально значущі цінності: повагу, взаємодопомогу, толерантність. По-третє, вона допомагає запобігти формуванню агресивних моделей поведінки, які можуть у майбутньому трансформуватися у соціальну девіацію.

З психологічної точки зору, гра забезпечує безпечний простір для експериментування з ролями, емоціями та моделями поведінки. Дитина може «програти» ситуації, які викликають у неї страх чи агресію, і знайти конструктивні способи їх подолання. Це особливо важливо для дітей, схильних до ролі жертви, адже у грі вони можуть отримати досвід упевненості у собі та підтримки від однолітків.

Важливим аспектом є й підготовка педагогів до використання ігрових технологій у профілактиці булінгу. Вчителі та вихователі повинні володіти методиками ненасильницького спілкування, вміти розпізнавати ранні прояви агресії та своєчасно реагувати на них. Їхня професійна позиція має бути спрямована на підтримку всіх учасників освітнього процесу – як жертв, так і агресорів, адже останні також потребують корекції поведінки та психологічної допомоги.

Таким чином, профілактика булінгу (цькування) засобами ігрової діяльності є комплексним процесом, що поєднує психологічні, педагогічні та соціальні аспекти. Її ефективність залежить від тісної взаємодії закладу освіти, родини та психологічної служби. Використання гри як провідного методу виховного впливу дозволяє формувати у дітей соціальну компетентність, розвивати емоційний інтелект, забезпечувати позитивне освітнє середовище та запобігати проявам агресії.

Список літератури:

1. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Гончарук Аліна. Діяльність соціального працівника з профілактики боулінгу в молодіжному середовищі. Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Умань, 11 жовт. 2022 р. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Рівненський держ. гуманіт. ун-т [та ін.]; [ред. кол.: Коляда Н., Кравченко О., Албул І. [та ін.]. Умань : Візаві, 2022. С. 31–33.
3. Посібник з Інтернет-безпеки для батьків. Режим доступу: <http://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=87> (дата звернення 24.09.2025).
4. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-психологічна проблема / І. Сидорук// науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 169-173. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2015_1_36 (дата звернення 24.09.2025).
5. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ

Білан Валентина Андріївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці II.

Ілдіко Золтанівна Гребя

доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладом освіти
Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці II.

Міжнародна організація охорони здоров'я з періодичністю проводить моніторинг різних проявів поведінки школярів, які впливають безпосередньо на їх здоров'я. Булінгу, як одному із важливих аспектів дослідження приділяється особлива увага. У 2019 році відбувся значний прорив у превентивній роботі з профілактики різних форм насильства – Україна внесла зміни до законодавства стосовно міри відповідальності за здійснення так і за замовчування чи прикриття проявів булінгу. Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) визначається як утиск, дискримінація, цькування.

Останніми роками визнано поширення в освітній практиці такого явища, як шкільний булінг. Варто зауважити, що саме у закладі освіти перебуває значна кількість дітей та підлітків, які проводять там левову частку свого часу, де вони не тільки навчаються, але й соціалізуються, розвиваються та проходять психофізіологічні етапи становлення особистості та пізнання самих себе. Важливою є не просто профілактика булінгу у теорії чи запровадження певних заходів протидії, а саме ідентифікація даної проблеми як педагогічними працівниками закладу освіти, так школярами та батьками.

Проблема насильства в школі сьогодні, по праву, вважається однією з актуальних у соціальній педагогіці. За даними керівника проекту Українського фонду «Благополуччя дітей» Н. Зимовець, в Україні 13 % школярів зазнають фізичного насильства, 24 % – дискримінації з боку вчителів [3]. На жаль, такі дії вважають насильницькими лише кожен десятий учень, третина неповнолітніх їх сприймає як звичайні виховні міри. Щоправда, більшість школярів визнають необхідність допомоги батьків та спеціалістів (психолога – 8242 осіб, медиків – 4315 осіб, юристів – 14751 осіб [5].

Усе зазначене свідчить, що шкільне середовище є певною мірою небезпечним для дітей, адже сучасний освітній заклад, який поряд із родиною

має сприяти гармонійній соціалізації зростаючої особистості, навпаки ускладнює її соціальний розвиток, провокуючи тим самим появу різних видів девіантної поведінки. Найчастіше ровесники цькують інших дітей за поведінку, зовнішній вигляд, переконання, пов'язані з рисами виховання, а також через різні життєві обставини (неблагополуччя в сім'ї, виховання дитини одним з батьків або дідусем / бабусею, інвалідність, тощо).

Шкільне насильство – це вид насильства, за якого має місце застосування сили не лише між дітьми або вчителями стосовно учнів, і в нашій культурі – вкрай рідко учнями стосовно вчителя [3]. Найчастіше шкільне насильство, як і насильство в інших сферах міжособистісних відносин, поділяється на фізичне і психологічне (емоційне).

Під фізичним насильством розуміємо застосування фізичної сили по відношенню до учня, в результаті якого можливе завдання фізичної травми. До фізичного насильства відносять: побиття, нанесення ударів, шльопання, запотиличники, псування і забирання речей тощо.

Психологічне (емоційне) насильство – вчинене по відношенню до учня або вчителя діяння, що спрямовано на погіршення емоційного самопочуття та благополуччя жертви. До основних видів емоційного (психологічного) насильства в школі можна віднести: глузування, надання брутальних прізвиськ, нескінченні зауваження і необ'єктивні оцінки, висміювання, приниження в присутності інших, відторгнення, ізоляція, відмова від спілкування (з дитиною відмовляються грати, займатися, не хочуть із нею сидіти за однією партою, не запрошують на дні народження тощо). До даного виду насильства також відносимо й постійну брехню, у результаті чого дитина втрачає почуття довіри до людей, а також пред'явлення дитині вимог, які не відповідають її віковим та фізичним можливостям.

Зазвичай, фізичне і психологічне насильство практично завжди нашаровуються одне на одне і в сукупності можуть бути означені як знущання, котре розцінюється як один із різновидів агресії.

У працях багатьох дослідників цикл насильства розглядається як певний сценарій систематично повторювальних репресій, де кожний учасник має свої соціальні ролі:

- 1) жертва – учень, який виступає об'єктом репресій і погроз;
- 2) агресор – переслідувач, який систематично вчиняє насильницькі дії по відношенню до жертви;
- 3) прибічники, спостерігачі – учні, які не є ініціаторами насильства, але своєю байдужою позицією стають залежними від напруженої ситуації;
- 4) пасивні прибічники – учні, які пасивно підтримують насильницькі дії, їм подобається, коли знущаються над іншими;
- 5) сторонні спостерігачі – учні, які керуються принципом «не моя справа»;
- 6) вірогідні захисники – учні, які не підтримують агресорів, але нічого не здійснюють щодо захисту жертв;
- 7) захисники жертви – учні, які намагаються допомогти жертві [2].

На процес розподілу ролей в ситуації насильницької поведінки впливають такі фактори: самооцінка, соціальний статус, соціальне прийняття або неприйняття ролі жертви. Разом з тим, здебільшого кожна дитина у різний час, за певних умов та обставин ситуації виконує вищезазначені ролі (ображає, підпадає під образи, спостерігає за образами, спонукає до образ тощо).

У процесі вивчення рольової поведінки учнів у ситуаціях деструктивної взаємодії особливу увагу акцентуємо на характеристиці поведінки типових агресорів і жертв. Так, у наукових дослідженнях американського психолога Д.Корнела визначено, що типовими переслідувачами (агресорами) є фізично розвинуті хлопці.

Одна група дітей – вихідці з зовні благополучних родин середнього статку. Діти з цих сімей спрямовують агресію проти віртуальних образників. Головний інтерес таких дітей – комп'ютерні ігри, фільми із сценами насильства, віртуальні переслідування, агресивна музика. Для іншої групи неповнолітніх агресорів характерним є те, що вони виховувались у сім'ях з негативним соціально-психологічним кліматом, недбайливим та ворожим ставленням з боку батьків. У таких родин застосовувались покарання у формі побиття, діти зазнавали різних видів депривації. Найчастіше саме в неблагополучних родин діти отримали перший негативний досвід насильства і згодом почали переносити його на однолітків чи менших за віком дітей [7].

Шкідливість знущання для психічного та фізичного здоров'я школярів, які систематично піддаються агресії, доводиться багатьма дослідженнями. Так, аналіз наукових праць Д. Ферінгтона, К. Кампуласна, І. Расанена, Є.Кіричевської, Н. Зіновєвої дозволяє стверджувати, що як жертви, так і агресори різних проявів насильства мають високий рівень нервово-психічних розладів, потребують інтервенції з боку психологів, соціальних працівників, вчителів.

Результати багатьох досліджень довели, що переважна більшість шкільних агресорів раніше були жертвами третирування з боку однолітків або вчителів. Насильство може призводити до поведінки, яка створює ризик для здоров'я (зловживання наркотиками, рання статеві активність тощо). З цим пов'язані психічні розлади та соціальні проблеми, включаючи тривогу, зниження продуктивності праці, нівелювання інтересу до навчання, порушення пам'яті. За даними Д. Олвеуса, 35 % – 40 % дітей, які у віці 13 – 16 років були переслідувачами, пізніше, в більш зрілому віці, засуджувалися за скоєння кримінальних злочинів.

Аналізуючи міжособистісні відносини в дитячому та підлітковому середовищі, важливо відокремити фізіологічно та психологічно пояснювані сплески агресії від небезпечних проявів жорстокості. Як зауважує П.М. Бойчук, гіперактивні діти любляють штовхнути своїх однолітків у коридорах, з усіх сил штурхати інших гравців під час занять спортом, що нерідко викликає занепокоєння батьків та педагогів, проте відбувається через незалежні від цих учнів внутрішні біопсихологічні чинники. Відомо, що шкільний період у хлопчиків здебільшого характеризується тимчасовим озлобленням, яке оточуючі сприймають як черствість та жорстокість, однак описане явище є більшою мірою

тимчасовим, минушим і за мінімальною допомогою дорослих ніколи не трансформується у відверто насильницькі дії, спрямовані на умисне спричинення страждань іншим. На противагу ж зовнішній, умовно нормативній жорстокості, справжня умисна жорстокість являє собою вкрай небезпечний симптом; стабільно стійкий та здатний до подальшого негативного розвитку феномен і серйозний привід замислитися для сім'ї, педагогів та інших дорослих осіб, які оточують агресивного школяра. Жорстоке ставлення до іншого, на думку психологів, зрозуміле для дитини з дошкільного віку. [1].

Такі особливості шкільного середовища як анонімність великих шкіл, несприятливий мікроклімат у педагогічному колективі; байдуже ставлення вчителів до проблем дітей одночасно з надмірною суворістю і вимогливістю, а також застосування різноманітних покарань за порушення шкільної дисципліни, можуть провокувати дітей на прояви насильства.

Схильність до шкільного насильства певною мірою залежить від агресивності особистості. Це індивідуально-психологічна риса, що виявляється у готовності до агресії. Тобто це – готовність до агресивних дій щодо іншого і щодо себе. Вважається, що можна в такому випадку говорити про потенційно агресивне сприймання та потенційно агресивну інтерпретацію як про стійкі особистісні риси світосприйняття і світорозуміння [8].

Отже, існують передумови для виникнення і розвитку шкільного насильства, зосереджені у стійких рисах характеру і схильності людей. Схильність до насильства може обумовлюватися психологічними проблемами, які переживає людина, кризовими періодами онтогенезу, кризовими ситуаціями повсякденного життя. Є періоди вираженої агресивності дитини, що порушують її гармонійні відносини з оточенням, що в основному співпадають з моментами її найбільшої емоційної лабільності, з переживанням вікових афективних і особистісних криз.

Список літератури

1. Бойчук П. М., Козігора М. А, Романюк А. М. Булінг як соціально-психологічне явище у сучасному освітньому просторі. Академічні студії. Серія «Педагогіка», 2(3). 2021. С. 10-16.
2. Беженар Г. Булінг: підліткове насильство в школі. Школа. 2012. №2 (74). С. 75-79.
3. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII // Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст. дані. Київ, 2017. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (дата звернення: 01.07.2018). – Назва з екрана.
4. Суденко Ю. А. Юридіко-психологічна характеристика булінгу та його попередження : дис. ... д-ра філос. наук: 081 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 178 с.
5. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html (дата звернення: 20.07.2018).

6. Годецька Т. Булінг як соціально-психологічний феномен. Директор школи, ліцею, гімназії : Всеукраїнський науково-практичний журнал, 19(2). 2019. С. 40-47.
7. Кулешова О. В., Міхєєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі : аналіз, шляхи подолання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип. 1. Херсон, 2019. С. 154-158.
8. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна, 2013. Вип. 33. С. 85-88.
9. Федорченко Т. Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей. Київ : ТОВ «ХІК», 2003. 128 с

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CHALLENGES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION

Horun Halyna,

Associate Professor, Department of Language Skills Training
Lviv State University of Internal Affairs

The problem of teaching foreign languages for professional purposes has gained increasing importance in modern higher education. Globalization, mobility of specialists, and growing international cooperation demand a high level of foreign language proficiency not only in everyday communication but also in professional interaction. Therefore, foreign language instruction should not be limited to general linguistic competence but must address the specific needs of professional discourse.

One of the theoretical challenges is defining the scope of professional foreign language competence. Researchers emphasize that it includes not only linguistic and communicative skills but also knowledge of professional terminology, stylistic conventions, and cultural background relevant to a particular field. For example, teaching law students requires a focus on legal vocabulary and rhetorical strategies, while medical students need competence in patient communication and scientific description.

Methodological problems often arise from the necessity to combine language teaching with professional content. This approach, known as Content and Language Integrated Learning (CLIL), requires close cooperation between language teachers and subject specialists. It demands the adaptation of authentic materials, creation of profession-oriented tasks, and the development of assessment tools that reflect both linguistic and professional performance.

Another important issue is the integration of modern technologies into the learning process. Digital platforms, online resources, and interactive tools create opportunities for personalized and autonomous learning. At the same time, they raise questions of methodological adaptation: how to ensure a balance between digital and traditional teaching methods, how to motivate students in online environments, and how to evaluate digital competence alongside linguistic competence.

In addition, the role of cultural and intercultural competence cannot be overlooked. Professional communication is not limited to technical terminology; it also requires awareness of cultural norms, etiquette, and ethical standards. This dimension of language teaching enriches the learning process and prepares students for real-life professional interaction in multicultural environments.

Finally, the problem of motivation remains central. Students may perceive foreign language courses as secondary compared to professional subjects. Thus, it is crucial to demonstrate the direct relevance of language learning to their future careers. Profession-specific simulations, case studies, and project-based learning have proven effective in this respect, as they create a strong link between language practice and real

professional tasks. A growing body of research suggests that the most effective foreign language teaching combines traditional and innovative approaches. Traditional methods, such as grammar-translation and communicative practice, remain valuable when integrated with modern strategies like blended learning, flipped classrooms, and gamification. Each of these approaches contributes to different aspects of professional competence and helps maintain student motivation.

Another dimension concerns assessment methods. Standardized language tests often fail to measure professional communicative competence accurately. Therefore, alternative forms of assessment such as portfolios, project presentations, and simulations are increasingly adopted. They provide a more comprehensive picture of a learner's ability to apply foreign language knowledge in professional situations. The institutional environment also plays an important role. Universities and colleges need to provide adequate resources, including specialized textbooks, digital tools, and training for teachers. Professional development of educators is essential, as they must constantly update their knowledge about both language teaching methodologies and the specific professional fields of their students. Without proper institutional support, even the most innovative approaches may fail.

Moreover, international cooperation and academic mobility programs greatly contribute to improving the quality of foreign language teaching. Student exchange programs, internships abroad, and participation in international conferences expose learners to authentic professional contexts. These experiences deepen their intercultural understanding and strengthen their ability to operate effectively in global professional environments.

An additional challenge lies in addressing the diversity of learners. Students come from different educational, cultural, and linguistic backgrounds, which affects their learning styles and progress. Inclusive teaching practices are therefore necessary to ensure equal opportunities. Differentiated instruction, scaffolding, and adaptive learning technologies can help overcome barriers and create a supportive learning environment.

Future directions in the theory and methodology of teaching foreign languages for professional communication are closely linked to technological innovation and globalization. Artificial intelligence, virtual reality, and adaptive learning platforms have the potential to transform the learning process. They enable the creation of immersive, interactive environments where students can practice professional communication in realistic scenarios. However, the ethical and pedagogical implications of these technologies must be carefully considered.

References:

1. Byram, M. (2021). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. *Multilingual Matters*, 280 p.
2. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 184 p.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 419 p.

DEEPL AND GOOGLE TRANSLATE AS MACHINE TRANSLATION TOOLS

Sikaliuk Anzhela

Ph.D., Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University,

DeepL and Google Translate are two of the most popular machine translation tools. DeepL is an artificial intelligence-based machine translation service. This tool was launched in 2017 and is popular as one of the most reliable machine translation systems. This online service was developed by the German company DeepL GmB. DeepL's popularity is due to its ability to produce comparatively more accurate, contextually relevant translations. As a result, many companies, individuals, and brands use this tool for their various translation needs. DeepL is useful for translating documents and websites, as well as for communicating with people who speak different languages. The tool is constantly expanding its language capabilities by adding new features that make it more useful in different language areas.

Google Translate is a machine translation tool that supports over 100 languages. Launched in 2006, it is one of the Google apps. This tool combines machine learning and artificial intelligence to provide automatic translation. It is a very affordable and widely used tool that provides translation services to a wide customer base. These include both individuals trying to translate foreign text and companies that communicate with international clients. The quality of translation in Google Translate varies greatly depending on the language pair and the context of the source text. However, many people use this tool for their translation needs.

When comparing DeepL Translate and Google Translate, you should pay attention to the accuracy of the translation. This is the main factor when choosing between DeepL and Google Translate. General research and user opinions indicate the level of accuracy of each tool. Choosing the most accurate tool can be difficult, as it depends significantly on the specific language pair. However, several blind tests have shown that DeepL produces more accurate translations than Google Translate. This difference is most evident when translating European languages. The researchers translated 119 paragraphs of text using DeepL, Google, Amazon, and Microsoft translators. Then, several professional translators blindly rated the translations. Ultimately, the results showed that DeepL had the most accurate translations. When it comes to the number of supported languages, Google Translate is ahead of DeepL. DeepL was originally created as a translation service for European languages, but has since expanded to support other common languages around the world. However, its collection of languages is still smaller than Google Translate. Both machine translation engines support all the popular languages of the world, but Google Translate is more effective in covering smaller languages. Google Translate supports translations in about 130 languages, while DeepL only supports 30. Both tools are useful for translating common languages such as English, Spanish, Japanese, and Portuguese. However, if you are

looking for less popular languages such as Hebrew, Hindi, Vietnamese, and Thai, Google Translate is your best bet. However, accuracy is a concern, as both tools translate different languages with varying levels of accuracy.

Depending on your current needs, Google Translate and DeepL offer different ways to translate your content. If you need a quick translation, they have web interfaces that allow you to work with text or documents. You can also translate websites using Google Translate by entering their URLs. Conversely, DeepL does not support website translation. However, it does have desktop apps for MacOS and Windows. These apps are more convenient for people with large translation tasks. DeepL also has mobile apps for iOS and Android.

Google Translate has mobile apps for iOS and Android, but it does not have desktop apps. Most users still use the web version. In addition to apps, these translation services have application programming interfaces (APIs). You can connect your website or service to these machine translators using these API services. This way, you can let people use the translation capabilities without having to visit a translation service.

Price is also an important factor to consider when choosing between Google Translate and DeepL. Their free web versions are effective for translating basic text or simple documents. You only need to paste or upload files. However, advanced features such as API access require a subscription, and both tools offer similar pricing plans. They provide a free API tier that allows users to translate up to 500,000 characters per month without paying.

You will need a paid subscription if you translate more than 500,000 characters per month. In this case, Google Translate and DeepL use slightly different strategies. Google Translate charges based on your usage. After you use up your free 500,000 characters, you will have to pay \$20 for every million characters. You will need to pay \$20 per month for each million characters you translate.

I'm over a billion characters; you may need to contact a sales representative for a discount. When using DeepL, you pay a flat rate of \$5.49 per month to access the API. After that, you'll pay \$25 per million characters. The flat fee doesn't apply if you're on the free tier. Overall, DeepL's plan is 25% more expensive than Google Translate.

DeepL provides a high level of privacy and data security, especially for users who subscribe. The machine translator's privacy policy complies with European Union regulations. Google Translate offers robust security protocols. However, Google's security policy for the free service is less specific. However, the platform adheres to international data protection standards. Translation complies with Google's general privacy and security policy.

Understanding how to use DeepL effectively can make a big difference in the results of your translation. First, you need to understand what features are on the site and how they work. How to get the most out of this translation tool:

1. Use word alternatives. Tap on individual words while using DeepL, it will show you their alternatives. This feature helps you clarify context, tone, and politeness, while maintaining accuracy.

2. Optimize your text for better translation. DeepL allows you to simplify your text by breaking down complex sentences into parts. This way, you can get shorter sentences for better translation.

3. Use the formality feature on the DeepL website. If you have a DeepL Pro subscription, you can adjust the level of formality of your translation. Since other languages use formal and informal speech, this helps contextualize your translation.

4. Add text to glossaries. If you are aiming for consistency in your translation, it is worth adding some terms to a glossary. For example, if you use technical terms, you may want to save them for later.

5. Format your document. When uploading documents for translation, you should keep formatting simple. While DeepL Pro handles complex formats, the free tier doesn't support such formats.

To get the best translation from Google Translate, you need to understand how to navigate the app. The app offers a few advanced features that most users don't know about. Here's how to use them effectively:

1. Choose alternative sentences. Google Translate allows users to choose alternative translations for sentences. Unlike DeepL, which allows you to choose alternative word versions, this usually applies to entire sentences.

2. Tap to translate on mobile. The Tap to translate feature lets you translate from any app on your mobile device. This feature helps translate text messages and other text-based information. To use this feature, turn it on, highlight text in any app, and tap the floating Google Translate icon.

3. Translate conversations in real time. Google Translate's conversation mode lets you translate conversations in real-time and dialogues in real-time.

4. Use voice input. If you're not sure how to spell a word when you're typing text to translate, use Google Translate's voice input. Tap the microphone icon to speak the word and the app will type it right away.

5. Save phrases for later access. This translation tool lets you save phrases. To do this, tap the star icon next to the translated text. You can access these phrases later in the saved tab.

6. Handwritten special characters. Google Translate lets you use handwriting for languages with special characters, such as Japanese and Chinese.

So, professional translators often use DeepL for its nuanced translations, especially for European languages. These professionals use it with manual editing to ensure accuracy and cultural relevance. It's useful for translating business correspondence, academic papers, and documents.

References:

1. Atkins B. Tools for Computer-Aided Corpus Lexicography: the Hector Project. *Acta Linguistica Hungarica* 41 (1 – 4), 2021. P. 5-71.

2. Bergenholtz, H., Tarp, S. T. Two opposing theories: on H.E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions. *Hermes, Journal of Linguistics*. № 31. Aarhus, 2022. P. 171–196.

3. Hartman R. On Theory and practice. *Lexicography: Principle and Practice*. London-New York : Academic Press, 2018. P. 3-11.

ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ Й АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Боса Тетяна Сергіївна,

старший викладач кафедри мовної підготовки
та міжнародної комунікації

Одеська державна академія будівництва й архітектури

У сучасному світі, в добу глобалізації і розвитку міжкультурної комунікації важливе місце посідає переклад, а також вибір перекладацького твору, який найчастіше обумовлений внутрішніми потребами літератури, що сприймає її здатністю певним чином зреагувати на його художні особливості. Твір не можна вирвати зі стихії рідної мови та “пересадити” на новий ґрунт, бо він має народитися наново у новій мовній ситуації завдяки здібностям і таланту перекладача [2 : 260]. І важливу роль має відігравати питання його *еквівалентності й адекватності*.

Традиційно переклад розглядався з погляду правильності, тобто повноти й точності передачі оригіналу. Критики перекладу, які звертаються до оригіналу, часто забувають про те, що оригінал не існує заради самого себе, а слугує засобом передачі певних ідей, емоційних станів читачеві. Таку ж функцію виконує і переклад. Тому оригінал і переклад мають єдину мету – вплинути на читача. Різниця лише в тому, на якого саме читача здійснюється вплив.

Переклад репрезентує оригінал в іншомовному культурному середовищі. Специфіка перекладу як особливого виду діяльності полягає в повній відповідній заміні тексту оригіналу (далі - ТО) текстом перекладу (далі - ТП). У нашому дослідженні вважаємо необхідним дати визначення терміну «переклад» за В. Балахтаром, який трактує його як відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми, що досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі [1 : 29].

Особливість перекладу серед інших видів мовного посередництва полягає в тому, що він змушений замінювати оригінал або репрезентувати його. Але також зрозуміло, що повної відповідності між перекладом і оригіналом досягнути неможливо. У перекладі завжди залишається якась частина інформації (в плані змісту або в плані вираження), яка міститься в оригіналі і яка суттєва для комунікативного акту. У спробах зберегти в перекладі якомога більше інформації з оригіналу, текст стає громіздким і незрозумілим. Тому абсолютної тотожності між оригіналом і перекладом немає. Це змушує нас якимось інакше визначати їх співвідношення; звідси й терміни «еквівалентність» і «адекватність», які входять до абсолютної більшості визначень перекладу, оскільки, як вважає чимало перекладознавців, вони відображають одну з основних особливостей перекладу, а саме його тісний зв'язок з оригіналом.

Проблема співвідношення понять *еквівалентність* та *адекватність* перекладу належить до ключових у сучасному перекладознавстві. У різних наукових школах вони отримали різне тлумачення, що свідчить про багатовимірність і складність цього питання. У сучасній науці перекладу ці категорії розглядаються не лише як лінгвістичні, а й як когнітивно-комунікативні та культурологічні явища.

Розглянемо визначення адекватності й еквівалентності перекладу в лексикографічних джерелах: **Адекватність перекладу** – 1. Відтворення єдності форми та змісту оригіналу засобами іншої мови. 2. Тотожна інформація, передана рівноцінними засобами. Іншими словами, адекватність передбачає максимально можливе збереження параметрів ТО: сюжетно-композиційних, лексичних, граматичних. Критерієм же адекватності будемо вважати збереження в перекладі індивідуально стилістичної своєрідності ТО [12 : 26]. **Еквівалентність перекладу** – максимальна ідентичність усіх рівнів змісту текстів оригіналу та перекладу. ЕП – 1) збалансоване співвідношення двох найбільш важливих характеристик текстів оригіналу й перекладу: повноти й точності змісту, що передається; 2) структурно-семантична відповідність одиниць різних рівнів у текстах оригіналу та перекладу [12 : 45]. Еквівалентність перекладу можна розглядати на рівні зіставлення окремих форм: це відповідність приватним параметрами тексту, наприклад, на рівні морфології, або на рівні синтаксису. Адекватність – це відповідність перекладу з ТО на рівні всього тексту, тобто відповідність його індивідуального стилю.

Важливо відзначити, що, на наш погляд, абсолютної адекватності перекладу бути не може, тому що, по-перше, кожен перекладач – індивідуальність, і для нього важливо підкреслити своє «Я». І як результат, у перекладі присутній більшою мірою індивідуальний художній стиль перекладача, а не автора ТО. І внаслідок цього неминучі перекладацькі трансформації, які пояснюються не лише, наприклад, відмінністю мовних структур, а й особистісними особливостями перекладача.

Перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності, всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов. Інколи замість слів «еквівалентність» і «адекватність» вживають термін «інваріант». У працях українських дослідників, зокрема Т. Козак, наголошується, що переклад можна вважати якісним лише тоді, коли він виконує комунікативну функцію оригіналу й водночас зберігає інваріант інформації. За її визначенням, «адекватність і еквівалентність перекладу пов'язані між собою, але не є тотожними: еквівалентність зорієнтована на текстовий результат, тоді як адекватність – на умови здійснення перекладацького акту» [7 : 63-64]. На її думку, адекватність забезпечує виконання перекладом своєї комунікативної функції навіть тоді, коли досягти повної еквівалентності неможливо.

Схожій позиції дотримується й В. Демецка, яка у статті про еквівалентність і адекватність прагматичних текстів підкреслює, що ці категорії варто розмежовувати: еквівалентність забезпечує комунікативно-функціональний

інваріант, тоді як адекватність полягає у гнучкому врахуванні умов і мети перекладу [5 : 46-47]. Це означає, що першорядного значення набуває не буквальна точність, а збереження змістовно-прагматичного ефекту тексту.

Отже, перекладацька трансформація – це зміна формальних чи змістових компонентів ТО і ТП. Будь-які трансформації формального плану ведуть до трансформацій змістовного плану. Існують певні види перекладацьких трансформацій: граматичні трансформації на компонентному рівні, а також трансформації на референціальному рівні. У граматичних перетворюється формальна структура висловлювання, але при цьому перекладач прагне не спотворити його сенс. Що стосується трансформацій на референціальному рівні (зміна уявлення ситуації, описуваної в ТО), то основною причиною тут є позиція самого перекладача: вміння проводити філологічний аналіз ТО, бажання зберегти у перекладі параметри ідіостилю ТО.

Існують деякі типові перекладацькі трансформації, характерні для референціального підрівня семантичної еквівалентності. Для диференціації різних типів семантичної трансформації зручно скористатися традиційною схемою семантичних відносин, прийнятої в семасіології, де розрізняються метонімічні та метафоричні відносини. Таким чином, перекладацькі трансформації є по суті міжмовними операціями «перевираження» смислу.

Розрізняють *теоретично можливу* й *оптимальну еквівалентність*: перша визначається співвідношенням структур і правил функціонування двох мов, друга – відповідністю текстів оригіналу й перекладу в конкретному випадку. Еквівалентність перекладу розглядається як головна ознака й умова існування перекладу. Здійснюючи переклад, перекладач свідомо чи несвідомо залучає до тексту власне розуміння оригіналу й установлює баланс співвідношення двох мов, культур, онтологій [10 : 82].

Інколи замість слів «еквівалентність» і «адекватність» вживають термін «інваріант». У працях болгарського теоретика перекладу А. Людсканова і слідом за ним у О. Поповича йдеться про те, що якісними й точними є лише ті переклади, «які досягають своєї мети – дають інваріанту інформацію і в порівнянні з оригіналом виконують однакову функцію» [4 : 334]. Однак з «алфавітного списку термінів» у кінці процитованої книги стає зрозуміло, що для О. Поповича немає ніякої суттєвої різниці між термінами «адекватність», «еквівалентність», «інваріантна подібність значень і їхня стилістична цінність». Так, «еквівалентність стилістична і змістова в перекладі, за О. Поповичем, – це «функціональна рівноцінність елементів оригіналу й перекладу. Елементи оригіналу під час перекладу замінюються так, щоб інваріантна подібність значень і їх стилістична цінність були ідентичними» [4 : 336].

Отже, особливий зв'язок між оригіналом і перекладом простежується як у плані змісту, так і в плані вираження й є настільки тісним, наскільки це можливо в умовах міжмовної комунікації. Цей зв'язок часто називають «еквівалентністю» або «адекватністю». Неоднаково вживають ці терміни й вітчизняні перекладознавці. До того ж проблема ця ускладнюється через використання не

одного терміна, а кількох. Так, одні перекладознавці називають здатність тексту перекладу відображати оригінал «адекватністю», інші – «еквівалентністю».

У новітніх дослідженнях (наприклад, у роботі А. Пономаренко) адекватність розглядається як функційно-прагматична категорія, тобто як оптимальна відповідність перекладу комунікативним потребам адресата: «у процесі перекладу не завжди можлива повна еквівалентність, проте досягнення прагматичної адекватності гарантує виконання текстом перекладу основної функції» [11 : 34]. Цілком подібні висновки робить і А. Федченко, яка підкреслює, що адекватність має оптимальний характер: «переклад повинен відповідати не лише семантичному рівню, а й комунікативним умовам та очікуванням адресата» [13 : 41]. Таким чином, адекватність постає як динамічна категорія, яка балансує між точністю й функціональною доречністю. О. Кульбабська робить акцент на тому, що еквівалентність може бути багаторівневою: вона проявляється у змістовій, функціональній і структурній площині. На її думку, перекладач має зберігати функціональні домінанти вихідного тексту навіть у випадках трансформації синтаксичних конструкцій [9 : 126]. Її підхід особливо важливий у перекладі художніх і публіцистичних творів, де смислова точність має поступатися стилістичній виразності та комунікативній цілісності.

Отже, зазначене вище дає підстави говорити, що «еквівалентність» і «адекватність» – поняття досить складні й багатогранні. В українській мові «еквівалентність» означає властивість за значенням прикметника *еквівалентний*, тобто той, який є еквівалентом, рівноцінний, рівнозначний, рівносильний, який повністю замінює що-небудь. Відповідно *еквівалент* – це дещо рівноцінне, рівнозначне, рівносильне іншому, що повністю може замінити його [3 : 183]. Але у визначенні слова «еквівалентний» помітне деяке протиріччя: у першій його частині йдеться про те, що порівнювані об'єкти рівні за цінністю, значенням та ін., тобто вони абсолютно однакові; в другій частині стверджується, що еквівалентність – це те, що повністю замінює що-небудь відносно чого-небудь. Насправді еквівалентність може взаємозамінювати порівнювані об'єкти, але не абсолютно, а тільки згідно з чимось. Утім, якщо розглядати еквівалентність як основну властивість тексту перекладу відносно тексту оригіналу, то саме неабсолютний характер цієї відносності дозволить уникнути максималізму в оцінці можливостей перекладу. З іншого боку, відносність закладена в самому понятті еквівалентності.

Поняття адекватності прийшло в теорію перекладу з теорії пізнання, де терміном «адекватне» позначається *правильне відтворення* в уявленнях, поняттях і судженнях об'єктивних зв'язків і відношень дійсності. У теорії перекладу в такій дійсності текст – це система зв'язків і відношень між складовими його елементами. Мета адекватного перекладу – правильне відтворення цієї системи зв'язків засобами іншої мови. Адекватність перекладу повинна відповідати тим очікуванням, на які покладаються учасники комунікації, а також тим умовам, у яких цей переклад здійснюється.

У нашому дослідженні терміни «адекватність» і «еквівалентність» не є тотожними. Термін «адекватність» не є дублетом терміна «еквівалентність». Поняття «адекватність» ми розглядаємо як особливу категорію теорії перекладу. Його співіснування з категорією еквівалентності не тільки можливе, а й доцільне. Та для того, щоб вони могли існувати в межах однієї теорії, потрібно чітко розмежувати їхні понятійні сфери вживання. Щодо розмежування цих двох понять, то в перекладі не все те адекватне, що й еквівалентне, і, навпаки, не все те еквівалентне, що й адекватне. Такий підхід щодо розрізнення категорій адекватності й еквівалентності збігається з трактуваннями, запропонованими українськими та зарубіжними мовознавцями.

Зокрема, О. І. Чередниченко підкреслював, що адекватність є ширшим поняттям, ніж еквівалентність, адже вона включає не лише точність змістової відповідності, а й культурно-комунікативну функцію перекладу [14]. Це означає, що переклад має не тільки відтворювати інформаційний зміст оригіналу, а й забезпечувати його зрозумілість, релевантність і вплив у культурному просторі мови-реципієнта. І. В. Корунець виділяв різні рівні еквівалентності – лексико-семантичний, граматичний, стилістичний, прагматичний – та наголошував, що досягнення адекватності є кінцевою метою перекладацького процесу [8]. Він наголошував, що на кожному з цих рівнів перекладач може досягти лише часткової еквівалентності, проте кінцевою метою є саме адекватність, яка інтегрує ці рівні в цілісний комунікативний результат. Тобто еквівалентність можна розглядати як проміжний етап, тоді як адекватність є комплексним критерієм успішності перекладу. Подібної думки дотримувалася й Р. П. Зорівчак, яка вважала адекватність головним критерієм оцінки перекладу, що передбачає не тільки збереження смислу, а й відтворення національно-культурних реалій [6]. Вона підкреслювала, що йдеться не лише про збереження смислу, а й про відтворення національно-культурних реалій, що є особливо важливим при перекладі художніх текстів, насичених образністю, символами та культурними маркерами. На її думку, переклад має виконувати функцію міжкультурного посередництва, а тому адекватність охоплює і комунікативний, і культурологічний аспекти.

Отже, українські перекладознавці вважають, що «еквівалентність» і «адекватність» – це складні й багатогранні категорії, які співіснують у межах єдиної теорії. Якщо еквівалентність зорієнтована на відповідність перекладу оригіналу, то адекватність більше пов'язана з умовами й завданнями перекладацької діяльності. Інакше кажучи, адекватність має не максимальний, а оптимальний характер, забезпечуючи збереження функціональних домінант і прагматичної цінності тексту.

У зарубіжному перекладознавстві аналогічні концепції розроблялися Юджином Найдою та Пітером Ньюмарком. Найда запропонував дихотомію **formal equivalence** («формальна еквівалентність») та **dynamic equivalence** («динамічна еквівалентність»). Його концепт динамічної еквівалентності фактично наближається до поняття адекватності, оскільки зосереджується на досягненні аналогічного ефекту на реципієнта перекладу [16]. Тобто, *формальна*

еквівалентність орієнтується на буквальне збереження структури й змісту оригіналу, тоді як *динамічна* - спрямована на досягнення подібного комунікативного ефекту в реципієнта перекладу, що був властивий оригінальному тексту. Ю. Найда розглядав переклад як акт міжмовної комунікації, у якому вирішальним є не точна форма, а адекватність впливу на адресата, що часто потребує культурної адаптації та компонентного аналізу значення.

Подібною до Найди дихотомії дотримувався Пітер Ньюмарк, який розрізняв **semantic translation** (*ближчий до формальної еквівалентності*) та **communicative translation** (*відповідний до адекватності*), де останній орієнтований на ефективну комунікацію та врахування культурних відмінностей [15]. *Семантичний переклад* зорієнтований на максимально точну передачу змісту та стилістичних відтінків оригіналу, навіть якщо текст втрачає природність у мові перекладу. Натомість *комунікативний переклад* ставить у центр адресата, забезпечуючи ясність і доступність сприйняття, іноді за рахунок зменшення відтінків значення. Ньюмарк підкреслював важливість **текстотипологічного підходу**: вибір стратегії залежить від жанру й функції тексту, а також окреслив низку практичних процедур (транспозиція, модуляція, функціональний еквівалент тощо), що дають змогу гнучко поєднувати формально-орієнтовані та реципієнто-орієнтовані рішення. Таким чином, як у підході Найди, так і в концепції Ньюмарка простежується пріоритет функціонально-комунікативних параметрів перекладу над суто формальною точністю.

Як бачимо, порівняння українських і зарубіжних підходів показує, що ідеї Найди й Ньюмарка значною мірою корелюють із сучасними інтерпретаціями адекватності в українському перекладознавстві. **Адекватність** розглядається як оптимальна функційно-прагматична відповідність, що досягається через багаторівневу еквівалентність і врахування текстової функції. Це означає, що перекладач у кожному конкретному випадку має знаходити баланс між вірністю оригіналу та ефективністю для адресата, застосовуючи різні стратегії залежно від жанру, мети та культурного контексту. А **еквівалентність** є лише одним із рівнів співвіднесення текстів. Усе це свідчить про інтеграцію різних наукових традицій у пошуку універсальних критеріїв оцінки перекладу та підтверджує важливість міждисциплінарного підходу в сучасному перекладознавстві.

Категорії еквівалентності й адекватності є основними в теорії перекладу, і кожен перекладач, який опанував теоретичні основи перекладу, створює власну концепцію еквівалентності, якою він послуговується у своїй подальшій творчій діяльності. Стає зрозумілим, що перекладацька адекватність визначається не лише текстовими відношеннями між оригіналом і його перекладом, а й відповідністю комунікативним потребам адресата.

Отже, **адекватний переклад** відтворює засобами мови як зміст, так і форму оригіналу. Адекватність перекладу означає його змістовну функціональність, а еквівалентність – характеризує співвідношення відповідності оригіналу на різних рівнях. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу

і повна функціонально-стилістична відповідність йому, тобто повноцінність перекладу означає вичерпну передачу смислового змісту оригіналу та повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому.

А під поняттям **еквівалентності перекладу** розуміють передачу в перекладі змісту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, що міститься в тексті, включаючи емотивні, стилістичні, образні, естетичні функції мовних одиниць. Таким чином, еквівалентність – поняття ширше. Іншими словами, норма еквівалентності означає вимогу максимальної орієнтованості на оригінал. Найбільш повна еквівалентність (на рівні мовних знаків) означає максимально можливу наближеність змісту різномовних текстів. Еквівалентний переклад не завжди буде вважатись адекватним, через те що він буде лише задовольняти вимогу смислової наближеності до оригіналу.

Список літератури:

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. «Спецпроект: аналіз наукових досліджень» : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2011. С. 28–33.
2. Боса Т. С. Загальні проблеми перекладу поетичних творів // “*Ukrainica IV. Soucasna Ukrainistika. Problemy jazyka, literatury a kultury*”. [1. Cast]. Sbornik clanku. V. Olomoucke sympjzium ukrainistu. 26–28. srpna 2010. P. 260–263.
3. Боса Т. С. Семантико-стилістичні особливості перекладу прикметників у драмі Й. В. Гете “Фауст” // *Нова філологія*. Збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. № 65. С. 179-186.
4. Боса Т. С. Специфіка перекладу художньої літератури з іноземної мови українською // *Мова і культура*. (Науковий журнал). Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 12. Т. V (130). С. 333–338.
5. Демецка В. В. Еквівалентність і адекватність відтворення прагматичних текстів у перекладі // *Вісник КДПУ*. Київ, 2011. № 6. С. 45–49.
6. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів : Видавництво Львівського університету, 1989. 216 с.
7. Козак Т. Б. Адекватність та еквівалентність перекладу // *Наукові записки НаУОА*. Серія «Філологічна». Одеса, 2012. Вип. 23. С. 62–65.
8. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
9. Кульбабська О. В. Функційно-змістова еквівалентність різноструктурних синтаксичних одиниць у перекладних художніх текстах // *Філологічні трактати*. 2024. № 1. С. 120–128.
10. Новикова М. А. Стиль автора и стиль перевода. Київ : УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. 84 с.
11. Пономаренко А. Ю. Функційно-прагматична адекватність перекладу текстів бізнес-комунікації : магістерська робота. Запоріжжя, 2021. С. 34.
12. Рудницький Л. І. Иван Франко і німецька література. 2-е вид., уточнене і розширене. Львів : [б.в.], 2002. 238 с.

13. Федченко А. І. Адекватність та еквівалентність як основні критерії оцінки якості перекладу : магістерська робота. Київ, 2021. С. 41.
14. Чередниченко О. І. Літературний переклад: теорія і практика. Київ : Либідь, 2007. 312 с.
15. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
16. Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden : Brill, 1964. 331 p.

ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ - ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Клименко Наталія Геннадіївна

Викладач української мови та літератури
Комунальний заклад «Запорізький медичний фаховий коледж» Запорізької
обласної ради

Вивчення курсу «Українська мова» у закладах фахової передвищої освіти здійснюється відповідно до навчальної програми з української мови для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затвердженою Наказом Міністерства освіти і науки №1407 від 23 жовтня 2017 року. Вивчення курсу «Українська література» у закладах фахової передвищої освіти здійснюється відповідно до навчальної програми з української літератури (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затвердженою Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року.

Сучасна українська школа орієнтована на підготовку здобувача освіти до активного життя у швидкозмінному суспільстві. Володіння державною мовою вільно, грамотно та свідомо є базовою компетентністю, без якої неможлива повноцінна самореалізація особистості.

У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що перша з ключових компетентностей – вільне володіння державною мовою. Це визначає відповідальність викладача української мови та літератури за формування мовної особистості здобувача освіти, здатної до ефективної комунікації в усіх життєвих ситуаціях.

1. Вільне володіння мовою як компетентність XXI століття

Володіння мовою – це не лише знання граматичних правил. Це здатність використовувати мовні ресурси для навчання, роботи, творчості та громадянської активності. Мовна компетентність охоплює:

- усне та писемне мовлення;
- вміння формулювати та відстоювати думку;
- критичне осмислення текстів і медіа;
- здатність інтегрувати мову в міжкультурний діалог.

2. Роль уроків української мови та літератури

Заняття з мови та літератури — унікальний освітній простір, де поєднується навчання грамотності, розвиток мислення та виховання цінностей. Вивчення літературних творів формує світогляд, а мовні вправи забезпечують практику комунікації.

Важливими завданнями таких занять є:

- виховання любові до рідного слова;
- розвиток навичок діалогу, дискусії та публічних виступів;
- формування культури писемного висловлювання;
- інтеграція мови у міжпредметний контекст.

3. Методи формування мовної компетентності

Серед дієвих методів можна виокремити:

- комунікативні ситуації – імітація реального спілкування;
- інтерактивні технології – дебати, рольові ігри, колективне обговорення;
- проектна діяльність – створення мультимедійних проєктів, презентацій, дослідницьких робіт;

- цифрові інструменти – використання освітніх платформ, електронних словників, блогів;

- інтегровані заняття – поєднання мови з історією, мистецтвом, громадянською освітою.

4. Виклики сучасності

Здобувачі освіти щодня стикаються з багатомовним інформаційним простором. Часто виникає спокуса використовувати мову спрощено чи суржилом. Завдання викладача — формувати стійку мовну ідентичність, навчати відрізняти якісні тексти від маніпулятивних.

Водночас знання іноземних мов є важливим для інтеграції у світовий освітній простір. Проте саме державна мова лишається фундаментом національної ідентичності та громадянської зрілості.

Висновки

Вільне володіння державною мовою є одним із найважливіших результатів не тільки шкільної освіти, а й передфахової. Українська мова виступає не лише засобом навчання, а й універсальним інструментом особистісного та суспільного розвитку.

Формуючи цю компетентність, викладач української мови та літератури не лише забезпечує якісне засвоєння навчального матеріалу, а й виховує громадянина, здатного мислити критично, діяти відповідально та пишатися своєю мовною і культурною спадщиною.

Список літератури

1. Концепція «Нова українська школа». – Київ: МОН України, 2016.
2. Кремень В. Г. Філософія освіти: навч. посібник. – Київ: Знання України, 2013.
3. Сухомлинська О. В. Освіта в контексті сучасних цивілізаційних змін. – Київ: Педагогічна думка, 2017.
4. Ткаченко О. Б. Мовна освіта: сучасні виклики та перспективи розвитку. – Харків: Основа, 2018.
5. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Київ: А.С.К., 2019.
6. Гринчишин Д. Українська мова і національна ідентичність у ХХІ столітті. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021

ПЕРЕСТАНОВКИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Плетенчук Н. М.

магістр ОНУ ім. І.І. Мечникова

Яровенко Л.С.

доцент кафедри теорії та практики перекладу
ОНУ ім. І.І. Мечникова

Переклад належить до найдавніших форм людської діяльності. Без нього складно уявити такі історичні явища, як формування могутніх імперій із численними багатомовними народами, домінування культур націй із вищим соціальним статусом, поширення релігійних та суспільних ідей тощо. Хоча перекладацька практика існує з давніх часів, лише у середині ХХ століття вона стала предметом ґрунтовного наукового аналізу. Саме тоді з'явилися перші спроби створення теоретичних моделей перекладацького процесу та опису тих його особливостей, які вирізняють його серед інших видів мовленнєвої чи літературної діяльності. Більшість науковців сходяться на думці, що предметом перекладознавства є насамперед вивчення самого процесу перекладу. Під цим процесом зазвичай мають на увазі міжмовні трансформації, тобто відтворення тексту однією мовою у формі тексту іншою. Такі перетворення завжди обмежуються рамками конкретних мовних систем (Бик).

Необхідною умовою якісного перекладу є здатність перекладача правильно аналізувати граматичну структуру іншомовних речень, визначати граматичні труднощі та будувати відповідні конструкції згідно з нормами мови перекладу та вимогами жанру. Фахівець повинен добре орієнтуватися у граматичних особливостях вихідної і перекладної мов, знати основи теорії перекладу загалом і спеціалізованого зокрема, а також володіти перекладними відповідниками у сфері граматики й лексики, методами перекладацьких трансформацій та техніками відтворення різних мовних явищ. Усе це формує складову професійної компетентності перекладача. Найбільше проблем у сфері граматики пов'язано з морфологічними й синтаксичними особливостями. Труднощі виникають через відмінності у структурі англійської та української мов, у системі граматичних категорій, формах і конструкціях, у різному змістовому обсязі подібних граматичних засобів, а також у специфіці їхніх функціональних характеристик у мовах, включно з мовностилістичними нормами оригіналу та перекладу. Для уникнення граматичного буквалізму необхідно застосовувати перекладацькі трансформації, завдяки яким буквальний переклад узгоджується з нормами перекладної мови і стає адекватним (Карабан, 2004).

Для адекватної передачі змісту оригінального тексту під час перекладу використовуються перекладацькі трансформації будь-якого виду. Оскільки основною мовною комунікативною одиницею є висловлювання у вигляді речення, важливо встановити його логіко-граматичну структуру. У цьому процесі враховуються семантична насиченість слова або словосполучення, їхні

контекстуальні зв'язки, граматичні відносини та позиція всередині речення. Визначення логіко-граматичної організації речення передбачає виділення реми (предиката, інформаційної мети висловлювання) і теми (відомих або другорядних даних). Коректне встановлення цих зв'язків дозволяє точніше відтворювати розвиток змісту та логічну структуру тексту.

Темо-рематичні відносини в англійській мові формуються різними способами. Логічний центр висловлювання може виділятися за допомогою: логічного наголосу; змістового або контактного виділення (через утворення ланцюгового, паралельного або лінійного зв'язку); граматичних засобів (артикль, пасивна конструкція з додатком "by" або без нього); лексичних засобів (слова з видільно-обмежувальним значенням, що зазвичай передують слову-носію нового змісту); позиційного розміщення (інверсія); а також контекстуального оточення.

Позиційне виділення реми в англійському реченні здійснюється через інверсію, тобто зміну звичного порядку слів. Найбільш поширеними конструкціями при цьому є *there is / there are*, зворот *it is ... that*, пасивні дієслівні форми, а також інверсія членів речення (присудка або додатка). У перекладі рема підкреслюється за допомогою синтаксичних, граматичних і лексичних трансформацій, серед яких ключову роль відіграє перестановка слів у реченні.

Для адекватного виділення реми в українському реченні слід враховувати його синтаксичні особливості, зокрема те, що комунікативний центр висловлювання зазвичай розташовується в кінці. Таке позиційне розміщення відповідає типовій інформаційній структурі українського речення.

Іноді при визначенні новизни інформації постає питання вибору між кількома варіантами. У таких випадках застосовуються принципи «монореми» (цілком нової інформації, яка з'являється у тексті вперше) та «діреми» (інформації, що вже згадувалася або є загальновідомою). Перевага зазвичай надається монореми. Формальними ознаками монореми можуть бути: неозначений артикль, логічний наголос через введення додаткових елементів у предикат, зміна звичного порядку слів, а також використання маркерів логічного центру висловлювання.

Передача діреми часто потребує значних трансформацій, серед яких заміна частин мови та членів речення. Наприклад, підмет може трансформуватися в обставину часу, причини, мети чи способу дії, у прямий або непрямої додаток, або ж у характеристику суб'єкта. Якщо підмет в англійському реченні виражений нестандартно (пасивною формою дієслова або формальним підметом), застосовуються відповідні трансформації залежно від контексту.

Усі ці перетворення спрямовані на усунення відмінностей у комунікативній структурі англійського та українського висловлювань і реалізуються в межах актуального членування речення (Рябуха, 2019: 72-75).

В.І. Карабан каже, що перестановка – це «граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні». Відмінності у синтаксичній організації англійських та українських речень обумовлені особливостями мов у представлення тематичних і рематичних компонентів, а також традиціями подачі інформації про агентів та обставини дій,

зазначені в реченні. Через це при перекладі часто виникає необхідність змінювати порядок слів, здійснюючи пермутацію членів речення (Карабан, 2004: 18).

А.В Мамрак вважає перестановку «видом перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу». До елементів перестановки вчений відносить слова, словосполучення, частини складного речення, речення в тексті (складному синтаксичному цілому) (Мамрак, 2009: 107).

І.С. Бик зазначає, що з точки зору перекладача було би правильніше говорити не про порядок слів, а про порядок розташування членів речення або смислових груп, оскільки в процесі перекладу важливо визначити найкращий їх порядок при даній структурі речення.

В англійській мові порядок слів здебільшого виконує граматичну функцію, визначаючи роль слова в реченні. Через це англійські речення характеризуються значно більш жорстким і стабільним порядком слів порівняно з українською мовою.

В українській мові порядок слів є відносно вільним, проте ця свобода обмежена певними нормами і підпорядковується граматичним, смисловим та стилістичним вимогам. Визначення оптимального порядку слів неможливе на рівні ізольованого речення: необхідно враховувати контекст, взаємозв'язок речень у межах абзацу та логіку розвитку інформації.

Для англійських простих речень характерна централізована структура, де підмет виступає основним організуючим центром. Завдяки такій централізації одне просте речення може включати два або більше однаково важливих повідомлень, які в українському перекладі зазвичай розділяються на окремі речення (Бик).

Розглянемо декілька прикладів перестановок при перекладі роману відомого сучасного американського письменника, автора кримінальних романів, засновника жанру «юридичний трилер» Джона Грішема “*Camino Island*” («Острів Каміно») (перекладач українською мовою Володимир Заєць).

There were surveillance cameras everywhere. – **Скрізь** були камери спостереження.

*There was not another soul **near the library**.* – **Біля бібліотеки** не було ані душі.

*There were no houses **in the area**.* – **У цій місцевості** зовсім не було будинків.

*There were too many neighbors **nearby**.* – **Навколо** було забагато сусідів.

В усіх вище наведених прикладах англійські речення починаються однаково – з конструкції *there was / were*. За допомогою цієї конструкції в мовлення вводиться нова інформація, тобто рема. При перекладі українською мовою нова інформація при стилістично нейтральному повідомленні стоїть, як правило, наприкінці речення, в той час, як обставина місця чи часу, навпаки, переноситься уперед.

Загалом українській мові притаманно розпочинати повідомлення саме з обставини. Це можна побачити у наступних прикладах.

And he drank himself to death at forty-four! – *А він у сорок чотири допився до смерті!*

Denny, Jerry, and Mark hustled through the dark ... – *Під покривом темряви Денні, Джеррі і Марк пробралися до сходів ...*

"All's quiet outside the library," he reported. – *Біля бібліотеки все тихо, – повідомив він.*

"Seven more drawers in here." – *Тут ще сім ящиків.*

Three bottles of cheap champagne were in the fridge. – *У холодильнику були три пляшки дешевого шампанського.*

Smoke was drifting from a second floor window. – *З одного з вікон на другому поверсі йшов дим.*

Як можна побачити з вище наведених прикладів, обставини в англійській мові подаються наприкінці речень. При перекладі українською мовою всі обставини виносяться на початок речень. При цьому підмети всіх речень стоять в кінці українських речень.

While Jerry slept, the full weight and fury of the federal government was moving rapidly against him. – *Поки Джеррі спав, проти нього на повну потужність працювала нещадна машина федерального уряду.*

Англійське речення складнопідрядне. При перекладі його синтаксична структура зберігається, проте в головній його частині відбувається перестановка членів речення. В оригіналі, як вимагають правила англійської мови, підмет стоїть на початку речення. При перекладі цей підмет опиняється наприкінці речення. Таким чином, перекладач хоче показати важливість цієї інформації та її новизну.

Four large wooden drawers covered one side; four on the other. – *На кожному його боці стояло по чотири великі дерев'яні ящики.*

При перекладі цього речення можна побачити компресію: складне англійське речення перетворюється на просте, перекладач робить певну трансформацію сенсу, використовуючи смисловий розвиток. При цьому ключова інформація надається в кінці українського речення.

A narrow table, two feet wide at most, ran the length, about ten feet. – *Вздовж усієї дальньої трьохметрової стіни простягався вузький стіл – не ширше шістдесяти сантиметрів.*

В даному реченні, як і в попередніх, відбувається зміна розташування підмета. Тут можна побачити класичний приклад того, що нова інформація, про що свідчить використання неозначеного артикля, переміщується при перекладі в кінець речення.

Shadows fell across the pond ... – *Ставок огорнули сутінки...*

Two security cameras watched the door and the area around it. – *На двері й простір навколо них дивилися дві камери спостереження.*

При перекладі даних речень додаток та підмет міняються місцями.

Як можна побачити з попередніх прикладів, перестановки при перекладі – дуже частотна синтаксична трансформація. Найчастіше перестановки викликаються зсувами комунікативного центру висловлювання. При цьому різні

члени речення переміщуються в інші місця. Як було зазначено вище, основною причиною таких перестановок є відмінності в актуальному членуванні англійських та українських речень. Однак, іноді можуть спостерігатися й інші перестановки. Наприклад, зміна у розташуванні цілих частин складного речення.

He and the imposter knew immediately that Ed had responded. – *Про те, що Ед надіслав відповідь, самозванець і його напарник дізнались одразу.*

В англійському реченні головна частина передує підрядній. При перекладі перекладач вирішив наголосити на інформації, що на його погляд, є ключовою – те, що всі відбулося одразу. В зв'язку з цим він переставив частини речення місцями.

They had not seen a police car since leaving the Princeton campus. – *Відтоді як вони покинули Принстонське університетське містечко, їм не трапилася жодна поліційна машина.*

He suppressed a grin when he thought of the handwritten manuscript and where it was now hidden. – *Згадуючи про оригінальний рукопис і про те, де його зараз було сховано, він насилу придушував вдоволену посмішку.*

При перекладі даних речень також відбувається перестановки їх цілих частин. При цьому наприкінці дається завжди та частина, яка містить нову інформацію. В першому реченні це – *a police car*, в другому – *a grin*. В кожному разі, як можна побачити, саме неозначений артикль біля іменників показує, що інформація нова.

Список літератури

1. Бик І.С. Теорія і практика перекладу : тексти лекцій для студентів факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка URL: <https://www.scribd.com/document/477294546/Бик-І-С-Теорія-і-практика-перекладу>(дата звернення 16.06.2025)
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
3. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
4. Рябуха Т. В., Куликова Л. А., Тарасенко Т. В. Практика перекладу з англійської мови: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Т. В. Рябуха, Л. А. Куликова, Т. В. Тарасенко. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. 119 с. URL: https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8722/1/Посібник__Практика%20перекладу%20з%20англійської%20мови.pdf (дата звернення 1.07.2025)
5. John Grisham Camino Island. New York : Doubleday, 2017. URL: <https://www.rulit.me/series/camino-island/camino-island-download-489973.html> (дата звернення 19.08.2025)
6. Джон Грішем Острів Каміно. К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2018. URL: <https://www.rulit.me/author/grishem-grishem-dzhon/ostriv-kamino-download-603681.html> (дата звернення 19.08.2025)

ЦИФРОВІ КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Чернишова Яна Сергіївна

магістр кафедри германської філології,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

На сучасному етапі освіти застосування цифрових технологій є чинником, який сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетенції учнів в умовах відсутності природного мовного середовища. З їх використанням з'являється можливість створення ситуації спілкування з вербальним та невербальним комунікативним продуктом.

Цифрові освітні технології вперше впроваджено у процес навчання у зарубіжній методичній літературі. Термін цифрові технології описує інформаційно-комунікаційні, хмарні, мобільні та смарт-технології [1].

Провідними засадами навчання іноземних мов в цьому аспекті є:

- принцип мультимедійності – наявність візуальної наочності на уроках у форматі прослуховування аудіо та відеозаписів;
- принцип інтерактивності – залучення всіх учасників навчального процесу до активної діяльності;
- принцип персоніфікації – орієнтація на учня, врахування його потреб.

Мета даного дослідження спрямована на розробку методики формування іншомовної комунікативної компетенції за допомогою впровадження цифрових комунікативних технологій у процесі навчання англійської мови у середній школі.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «цифрові комунікативні технології».
2. Узагальнити класифікацію цифрових комунікативних технологій.
3. Описати методику формування іншомовної комунікативної компетенції учнів старших класів засобами цифрових комунікативних технологій.
4. Визначити умови ефективності методики умовах середньої школи.

Розвиток інноваційних технологій викликало необхідність у зміні методів та засобів навчання англійської мови. Цифрова комунікативна технологія – це особлива форма навчальної діяльності, що демонструє зорову опору іншомовного звукового і візуального ряду та сприяє більш точному розумінню побаченого чи почутого [2].

Традиційне застосування цифрових комунікативних технологій передбачає створення штучного іншомовного середовища та стимулювання самостійної мовної діяльності учнів. Цифрові технології навчання розраховані на слухове, зорове та зорово-слухове сприйняття інформації.

У контексті цього дослідження під цифровими комунікативними технологіями ми розуміємо освітні продукти, розміщені в Інтернеті, які націлені на створення умов штучного іншомовного середовища, результатом реалізації яких є самостійний комунікативний продукт.

Відповідно до класифікації, цифрові комунікативні технології являють собою екранно-звукові засоби навчання та демонструють процес реальної комунікації.

Дидактична цінність даних комунікативних технологій навчання полягає у високій інформаційній насиченості, у раціоналізації пред'явлення навчального матеріалу, в ілюстрації реальної дійсності іншомовного контексту.

На сучасному розвитку освіти цифрові комунікативні технології можуть бути класифіковані на основі різних критеріїв. Розглянемо можливі класифікації.

За джерелом інформації виділяють фонограми (аудіо-продукти) та відео-продукти. За носієм інформації розрізняють автентичні та неавтентичні – спеціально створені продукти. За швидкістю пред'явлення інформації розмежовують швидкі, середні та повільні інноваційні аудіовізуальні засоби.

На основі представлених класифікацій можна організувати відбір відповідних цифрових продуктів, враховуючи етап навчання іноземної мови.

Основні цифрові комунікативні технології можна розділити на дві групи: 1) засоби синхронної комунікації (*synchronous communication tools*); 2) засоби асинхронної комунікації (*asynchronous communication tools*).

Засоби синхронної комунікації – це цифрові комунікативні інструменти, що надають можливість спілкування в режимі реального часу (чат, відео чат або аудіо чат). Прикладами таких інструментів є Skype та Yahoo, Messenger. Засоби асинхронної комунікації – це цифрові комунікативні інструменти, що надають можливість спілкування із затримкою в часі (форуми, аудіо- та електронна пошта, сайти, блоги тощо). Прикладом асинхронних інструментів є подкасти (від англ. *Podcast*). Названі цифрові інструменти розширюють можливості у вдосконаленні навичок усного іншомовного мовлення [3].

Слід зазначити, що синхронні та асинхронні комунікативні технології мають великий методичний потенціал щодо вивчення іноземної мови з наступних причин: 1) забезпечують реалізацію диференційованого підходу до вивчення іноземної мови в залежності від індивідуальних особливостей учнів; 2) надають можливість неодноразового прослуховування матеріалу у сповільненому чи оригінальному темпі без обмеження за часом; 3) пропонують вибір матеріалів, підлаштованих під вчителів та учнів; 4) організують автономне навчання завдяки дидактичній інтеграції сучасних технологій; 5) припускають можливість аудіо- та відеозапису; 6) дозволяють працювати з навчальним матеріалом у будь-який зручний для учнів час; 7) постійно оновлюються.

Представимо методику формування іншомовної комунікативної компетенції у старших класах середньої школи за умов реалізації цифрових комунікативних технологій у процесі вивчення англійської.

Перший етап роботи – підготовчий. Це попередній інструктаж, у процесі якого організується відпрацювання лексичних одиниць з метою формування

умов сприятливого сприйняття мовного матеріалу та постановка комунікативного завдання.

Другий етап – первинне пред'явлення матеріалу з подальшим осмисленням та первинним обговоренням його основні ідеї.

Третій етап – орієнтація на деталізацію матеріалу і подальший контроль розуміння.

Четвертий етап – обговорення та обмін думками на основі запропонованого контенту.

П'ятий етап – створення самостійного комунікативного продукту з урахуванням представленого матеріалу.

Шостий етап – рефлексивний аналіз ступеня освоєння матеріалу на основі створеного комунікативного продукту.

Сьомий етап – спрямування на подальше самостійне вдосконалення іншомовної комунікативної діяльності.

У процесі поетапного формування іншомовної комунікативної компетенції за допомогою цифрових комунікативних технологій доцільно використовувати такі типи завдань: висловлювання своєї думки щодо змісту аудіо- та відеозаписів; обговорення змісту створюваних комунікативних продуктів; створення усного щоденника; презентації результатів групового продукту; усне реферування письмового тексту; рольові ігри.

Необхідно підкреслити, що цифрові комунікативні технології мають ряд переваг щодо комунікативної установки на навчання мови. Комунікативні продукти, що створюються в процесі застосування цифрових комунікативних технологій, стають доступними не тільки для використання в умовах уроку, але й глобальної аудиторії. Цей фактор багато в чому визначає мотивуючу функцію цифрових технологій у вивченні іноземних мов у старшій школі. Прагнучи бути почутим у всьому світі, сучасний старшокласник уважніше ставиться як до зовнішньої, так і до внутрішньої сторони іноземної мови.

Цифрові технології дозволяють вчителю реалізувати принцип диференціації, організовуючи роботу в мікрогрупах відповідно до рівня володіння англійською мовою.

Проте слід зазначити, що формування іншомовної комунікативної компетенції може бути пов'язано з цілим рядом об'єктивних труднощів, які перешкоджають вирішенню комунікативних завдань у процесі роботи з цифровими комунікативними технологіями: умови сприйняття англійської мови; сприйняття мовленнєвої форми; зміст аудіо- та відеотексту; форма пред'явлення аудіо- та відеоматеріалу; сприйняття певного виду мовленнєвої діяльності та типу висловлювання; рівень сформованості соціолінгвістичної та соціокультурної компетенції учнів.

Багато перерахованих труднощів можна нівелювати за допомогою підготовчих вправ до прослуховування або перегляду цифрового контенту.

Таким чином, нові цифрові технології мають великий потенціал як у сфері освіти загалом, так для навчання іноземної мови зокрема.

Зважаючи на все сказане вище, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день засоби цифрових комунікативних технологій як медіа-носії інформації є невід'ємним технічним засобом навчання іноземної мови, що дозволяє вирішувати комплексні завдання іншомовної освіти у середній школі.

Висновки дослідження та перспективи подальших пошуків.

Теоретична значимість дослідження полягає у уточненні поняття цифрові комунікативні технології як освітніх продуктів, розміщених у мережі Інтернет та орієнтованих на створення умов штучного іншомовного середовища, результатом реалізації яких є самостійний комунікативний продукт.

Представлена класифікація цифрових комунікативних технологій дозволяє впровадити їх у процес навчання іноземної мови на будь-якому етапі формування іншомовної комунікативної компетенції у середній школі.

Впровадження цифрових комунікативних технологій у процес навчання іноземної мови сприяє формування компетенцій у всіх видах навчальної діяльності: 1) у власній навчальній діяльності (ліквідація прогалин у знаннях, формування внутрішньої мотивації до вивчення мови та самостійної навчальної діяльності); 2) у самостійній пізнавальній діяльності учнів (пошук інформації, її вивчення, розвиток мовленнєвих навичок, створення кінцевого продукту); 3) у навчально-виховній діяльності (формування безпечних способів використання мережі Інтернет, формування правил поведінки у мережі).

Практична значимість проведеного дослідження полягає у розробленій методиці формування іншомовної комунікативної компетенції із застосуванням цифрових комунікативних технологій в апробованому комплексі завдань, націлених на поетапне формування компетенції.

Таким чином, можемо зазначити, що впровадження цифрових комунікативних технологій у процес навчання англійської мови формує у старшокласників комунікативні навички. Беручи участь у створенні власних комунікативних продуктів англійською мовою, учні старших класів отримують можливість самореалізації та підвищення рівня володіння англійською мовою для комунікативних цілей.

Цінність застосування цифрових комунікативних технологій у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції обумовлює необхідність модернізації всієї системи мовної освіти у середній школі. Переваги сучасних технологій відбиваються у формуванні внутрішньої мотивації учнів до самостійного вивчення іноземної мови.

Список літератури

1. Гулян Б.І., Януш Х.М., Зубрицький Р.Я. Використання інтерактивних технологій у викладанні іноземної мови. 2024. Закарпатські філологічні студії. Випуск 37. С. 87-90.

2. Черненко А. В. Інтеграція цифрових інструментів у процес викладання іноземних мов в умовах дистанційного навчання. 2025. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія. № 8. <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2025-8-06-01>

3. Дроздова В.В., Рудніцька К.В., Росквас І.А. Інноваційні технології викладання іноземних мов в умовах зростаючого впливу технологій штучного інтелекту на освітні процеси. Академічні візії. 2023. Випуск 26. С. 1-16.

НЕЙРОГІМНАСТИЧНІ ВПРАВИ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Богомол Наталія Вікторівна,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,

Сучасні освітні тенденції орієнтовані на пошук інноваційних методів підтримки розвитку дітей молодшого шкільного віку, зокрема тих, які мають труднощі в навчанні або потребують додаткової психолого-педагогічної допомоги. Одним із ефективних напрямів є впровадження нейрогімнастичних вправ, спрямованих на гармонізацію роботи мозку через рухову активність. Проблема полягає у недостатньому науковому обґрунтуванні й систематизації методів нейрогімнастики у практиці корекційно-розвиткової роботи в початковій школі.

Основи нейропсихологічного підходу закладені у працях Л. Виготського, О. Лурії, Н. Бернштейна, які доводили зв'язок психічних процесів із діяльністю нервової системи. Подальший розвиток ідей рухової стимуляції для пізнавальної активності спостерігається у працях П. та Г. Денісонів [5]. У вітчизняних дослідженнях (О. Савченко, Т. Піроженко) наголошується на ролі рухової активності як чинника формування когнітивних і соціально-емоційних компетентностей молодших школярів [6]. Проте питання системного використання нейрогімнастичних вправ у корекційно-розвитковій роботі залишається малодослідженим.

Нейрогімнастика є сучасним підходом, що поєднує фізичні вправи з когнітивними завданнями для покращення роботи мозку у дітей. Вона базується на використанні спеціальних рухів, які сприяють активізації обох півкуль головного мозку, поліпшенню когнітивних функцій, таких як пам'ять, увага та мислення. Особливо важливою нейрогімнастика стає для молодших школярів, адже цей вік є критичним періодом для формування навчальних навичок. Роль нейрогімнастики в освітньому процесі полягає в тому, щоб допомогти дітям краще засвоювати навчальний матеріал, підвищити їх мотивацію до навчання та знизити рівень стресу.

У науковій літературі нейрогімнастику визначають як комплекс вправ, спрямованих на активізацію мозкових структур та загальне покращення мозкової роботи [1]. Даний термін доповнювався різними науковцями: Д. Міллер акцентував увагу на систематичності тренувань мозку, М. Мерценіх наголошував на активізації нейропластичних процесів у ході виконання вправ, Дж. Ратей підкреслював позитивний вплив на гіпокамп, який відповідає за процеси запам'ятовування та навчання загалом [3; 4].

Методологічною основою нейрогімнастики є положення нейропсихології про провідну роль міжпівкульної взаємодії у формуванні вищих психічних функцій [1]. Вправи нейрогімнастики створюють умови для гармонізації роботи обох півкуль мозку, що забезпечує ефективніше функціонування пам'яті, уваги, мислення, мовлення та емоційно-вольової сфери дитини. Таким чином, нейрогімнастика постає інноваційною технологією корекційно-розвиткової роботи з дітьми молодшого шкільного віку, яка має значний потенціал для інтеграції у сучасну систему освіти.

Молодший шкільний вік (6–10 років) є сенситивним періодом для розвитку когнітивних процесів, становлення навичок навчальної діяльності та формування соціально-комунікативних компетентностей. У цей час діти часто стикаються з труднощами концентрації уваги, утримання інструкцій, швидкого переключення між завданнями. На емоційному рівні спостерігається підвищена збудливість, тривожність, залежність від оцінки дорослого. Це зумовлює потребу у впровадженні спеціальних психолого-педагогічних технологій, які одночасно розвивають когнітивні функції та забезпечують емоційну стабільність.

Рухові вправи, які виконуються у поєднанні з елементами візуального та дихального контролю, сприяють активації міжпівкульних зв'язків, інтеграції сенсорних і моторних процесів, розвитку зорово-моторної координації, що є важливим для формування навичок письма і читання. Вони стимулюють увагу, довільну регуляцію та пам'ять, нормалізують рівень тривожності, підвищують здатність до саморегуляції та гармонізують психоемоційний стан, створюючи умови для ефективної навчальної діяльності [2].

Серед найбільш поширених та ефективних вправ нейрогімнастики можна виокремити:

- «Перехресні кроки» – по черзі доторкання ліктем до протилежного коліна. Виконання у повільному темпі активізує роботу обох півкуль мозку, сприяє розвитку уваги, просторового орієнтування та координації рухів.
- «Лінива вісімка» – малювання у повітрі або на аркуші горизонтальної вісімки. Вправа допомагає розвитку зорово-моторної координації, що полегшує процеси читання та письма, стимулює роботу зорових аналізаторів.
- «Слон» – витягнута вперед рука, притиснуте до плеча вухо і малювання у повітрі вісімки. Вправа розвиває просторове мислення, сприяє зниженню емоційної напруги та підвищує здатність до концентрації.
- «Крюки Денісона» – схрещування рук і ніг із подальшим розслабленням. Сприяє формуванню внутрішньої зібраності, знижує рівень тривожності, розвиває самоконтроль і врівноваженість [2].

Вагомий внесок у розвиток напряму нейрогімнастики зробив П. Деннісон, який розробив програму Brain Gym®, що включає 26 вправ, спрямованих на поліпшення когнітивних функцій і здатності до навчання загалом. В основі цієї програми лежить ідея про активізацію роботи мозку через фізичні вправи. Brain Gym® особливо ефективна для молодших школярів, оскільки спрямована на розвиток концентрації уваги, координації рухів, що є ключовими передумовами

успішного навчання. При цьому вправи програми можуть адаптуватися до різного віку та освітніх потреб дітей.

Нейрогімнастика використовується для покращення базової координації сенсорних систем (вестибулярної, тактильної, опорно-рухової), рухової координації, інтеграції лівої та правої півкуль мозку, розвитку просторових і комунікативних навичок, а також формування здатності до саморегуляції. Активізація нервових центрів, що відбувається під час виконання вправ, допомагає дітям розкрити приховані здібності та розширити межі їхнього потенціалу [2].

Включення нейрогімнастичних вправ у заняття здатне не лише задовольнити потребу у фізичній активності, яка є необхідною для нормального розвитку дитини молодшого шкільного віку, але й попередити можливі порушення розвитку, а також гармонізувати фізичний і психічний стан. Систематичні заняття сприяють покращенню перебігу вже діагностованих труднощів, активізують роботу серцево-судинної та дихальної систем, стабілізують психоемоційний фон та підвищують ефективність освітнього процесу.

Ефективність нейрогімнастики значною мірою визначається дотриманням психолого-педагогічних принципів: систематичності (вправи виконуються щоденно упродовж 5–10 хвилин), індивідуалізації (урахування рівня підготовленості та психофізичних особливостей кожної дитини), ігрового характеру (включення елементів гри для підвищення інтересу), позитивного емоційного фону (створення доброзичливої атмосфери), а також поєднання з іншими психокорекційними методами [3]. Основними принципами також є задіювання в роботу обох півкуль мозку, використання кінезіологічних рухів, розвиток балансу і координації, застосування технік для формування позитивного ставлення до себе і світу, а також енергетична активація.

Практичні спостереження у діяльності психологів і педагогів свідчать, що регулярне використання нейрогімнастики сприяє покращенню концентрації та розподілу уваги, підвищенню швидкості засвоєння навчального матеріалу, зменшенню проявів тривожності та емоційної нестабільності, розвитку комунікативних навичок, а також формуванню впевненості у власних можливостях [2; 3]. Вона поєднує фізичну та розумову активність, стимулює міжпівкульну взаємодію, сприяє розвитку пам'яті, мислення й координації рухів, що є важливими чинниками успішної навчальної діяльності.

Таким чином, нейрогімнастичні вправи можна розглядати як багатофункціональний інструмент, який одночасно забезпечує когнітивний розвиток, формування емоційної стійкості та соціальну адаптацію дітей молодшого шкільного віку. Вони підвищують працездатність, допомагають гармонізувати психоемоційний стан, формують позитивну самооцінку та сприяють успішній соціальній взаємодії. Особливо цінним є використання нейрогімнастики у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки вправи легко адаптуються до індивідуальних можливостей кожної дитини та підтримують її когнітивний розвиток. Подальші дослідження доцільно зосередити на емпіричній перевірці ефективності різних комплексів

нейрогімнастичних вправ у роботі з дітьми, які мають специфічні труднощі навчання.

Список літератури

1. Варивода К. Нейрогімнастика як ефективний метод покращення когнітивних функцій школярів: аналітичний огляд / К. Варивода // *Scientia et societas*. – 2023. – Вип. 3. – С. 115–122.
2. Ганаба С. О. Тіло як інструмент пізнання: практики навчальної діяльності / С. О. Ганаба // *Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я людини*. – Бердянськ : БДПУ, 2021. – С. 131–133.
3. Merzenich M. *Soft-Wired: How the New Science of Brain Plasticity Can Change Your Life* / M. Merzenich. – Parnassus Publishing, 2013. – 266 p.
4. Ratey J. J., Hagerman E. *Spark: The Revolutionary New Science of Exercise and the Brain* / J. J. Ratey, E. Hagerman. – 2008. – 294 p.
5. Денісон П., Денісон Г. Гімнастика мозку / П. Денісон, Г. Денісон. – Київ, 2021. – 320 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної
психології;

Велігіна Аліна Дмитрівна,
магістрантка,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Адаптація студентів до навчання у закладі вищої освіти є одним із ключових завдань молодой людини на етапі переходу від юнацького до раннього дорослого віку. Вона охоплює соціально-психологічні, когнітивні та емоційні аспекти, визначає рівень успішності навчальної діяльності, особистісного розвитку й соціальної інтеграції [4]. У сучасних умовах трансформацій українського суспільства, зумовлених війною, вимушеною міграцією та цифровізацією освіти, проблема студентської адаптації набуває особливої актуальності.

Психологічна адаптація розглядається як динамічний процес взаємодії індивіда з новим середовищем. Серед чинників, що впливають на її перебіг, виокремлюють когнітивні (гнучкість мислення, рівень інтелектуального розвитку), емоційні (рівень тривожності, емоційна регуляція), мотиваційні (ціннісно-сміслові орієнтації, професійні наміри), а також соціально-психологічні (комунікативні вміння, здатність до інтеграції в колектив) [1]. Взаємодія цих компонентів визначає успішність включення особистості у нові умови діяльності та навчання: високий рівень когнітивної гнучкості забезпечує продуктивне засвоєння нової інформації та формування навчальних стратегій, емоційна врівноваженість знижує вплив стресових факторів, а чіткі мотиваційні орієнтири сприяють збереженню внутрішньої цілісності та цілеспрямованості [3]. Водночас соціально-психологічні ресурси, зокрема підтримка з боку оточення та активна участь у колективній взаємодії, створюють умови для формування відчуття належності та психологічної безпеки, що є основою подальшої гармонійної адаптації.

Важливим напрямом досліджень є аналіз стратегій адаптації. Згідно з моделлю копінг-стратегій Р. Лазаруса і С. Фолкман, виокремлюють проблемно-орієнтований копінг (активне вирішення труднощів) та емоційно-орієнтований копінг (регуляція внутрішнього стану) [5]. В українській психології увага акцентується на смисложиттєвих орієнтаціях як ресурсі подолання невизначеності та кризових ситуацій [2].

Емпіричне дослідження було проведене на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У вибірку увійшли 60 студентів першого курсу різних спеціальностей (віком 17–19 років).

Для вивчення психологічних особливостей адаптації застосовано комплекс методик: опитувальник копінг-стратегій (WCQ, Р. Лазарус, С. Фолкман; адапт. Т. Крюкової) – для аналізу індивідуальних стратегій поведінки у стресових ситуаціях; шкала психологічної адаптованості (АДАПТ, А. К. Осницький) – для визначення рівня інтеграції у нове соціально-освітнє середовище; шкала тривожності Спілбергера – Ханіна (STAI) – для оцінки ситуативної та особистісної тривожності; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО, Д. Леонтьєв) – для вивчення ціннісно-смыслової сфери.

Результати дослідження. Аналіз копінг-стратегій показав, що 63% студентів віддають перевагу проблемно-орієнтованим стратегіям, 27% – емоційно-орієнтованим, а 10% – комбінують обидва підходи. Це свідчить про переважну орієнтацію першокурсників на активне подолання труднощів, однак наявність значної частки емоційно-орієнтованих стратегій вказує на потребу у розвитку навичок саморегуляції.

За результатами шкали АДАПТ 45% студентів мають високий рівень адаптації, 40% – середній, 15% – низький. Це демонструє відносно успішний процес інтеграції більшості першокурсників, проте існує група ризику, яка потребує психологічної підтримки.

Дані STAI засвідчили, що 38% студентів характеризуються підвищеною ситуативною тривожністю, а 22% – високим рівнем особистісної тривожності. Це ускладнює ефективність навчання та може призводити до використання дезадаптивних стратегій.

Результати тесту СЖО виявили, що 52% студентів мають високий рівень смисложиттєвих орієнтацій, 35% – середній, а 13% – низький. Високі показники корелюють із проблемно-орієнтованим копінгом і високим рівнем адаптації.

Отримані дані дозволяють визначити провідні стратегії успішної адаптації студентів:

- Проблемно-орієнтований копінг – забезпечує активне розв'язання завдань і зниження дезадаптаційних ризиків;
- Розвиток смисложиттєвої сфери – виступає джерелом мотивації та стійкості до стресу;
- Ефективна емоційна регуляція – сприяє зниженню рівня тривожності й підтримці психоемоційного балансу;
- Активна соціальна інтеграція – допомагає формувати мережу підтримки та долати невизначеність.

Дослідження підтвердило, що адаптація студентів першого курсу є складним багатофакторним процесом. Більшість респондентів демонструють орієнтацію на проблемно-орієнтовані стратегії та достатній рівень адаптованості, однак підвищена тривожність і низькі смисложиттєві орієнтації у частини студентів вимагають цілеспрямованих психопрофілактичних заходів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз впливу цифрового освітнього середовища на формування адаптаційних стратегій та розробка інтегрованих програм психологічного супроводу студентів, які враховуватимуть сучасні соціокультурні виклики.

Список літератури

1. Johnson, M. (2020). Student adaptation in higher education: Coping and resilience strategies. *Journal of Educational Psychology*, 112(4), 715–729.
2. Коваль, І. (2021). Психологічні механізми адаптації студентів до навчання у ЗВО. *Актуальні проблеми психології*, 2(16), 45–53.
3. Петренко, О. (2023). Копінг-стратегії як чинник подолання труднощів адаптації першокурсників. *Психологічний журнал*, 3(28), 102–110.
4. Василенко, Л. (2022). Соціально-психологічні аспекти адаптації студентів. *Освіта і розвиток особистості*, 5(14), 88–96.
5. Zimbardo, P. (2020). Time perspective and adaptation in university students. *Educational Review*, 72(6), 825–841.

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА МОРАЛЬНОГО ДУХУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Дзюба Петро Миколайович
кандидат педагогічних наук, доцент

Кушнір Олена Миколаївна
доктор філософії в галузі воєнних наук
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

Морально-психологічна підготовка військовослужбовців є одним із ключових елементів системи підготовки Збройних Сил України. Вона забезпечує формування психологічної стійкості, внутрішньої мотивації та готовності діяти в умовах підвищеного ризику, небезпеки та стресу. У сучасних умовах війни від рівня морального духу залежить не лише виконання бойових завдань, а й життя та здоров'я особового складу. Сильна психологічна підготовка дозволяє воїну діяти рішуче, ухвалювати правильні рішення під тиском часу, не піддаватися паніці й підтримувати побратимів.

Головна мета морально-психологічної підготовки полягає у формуванні готовності діяти впевнено, рішуче та організовано навіть у найскладніших умовах. Військовий повинен вміти контролювати емоції, швидко відновлювати рівновагу після сильних переживань, не втрачати ефективності навіть під вогневим впливом чи після тривалих фізичних навантажень. Такі якості дозволяють зберігати боєздатність підрозділу, підтримувати дисципліну й злагодженість дій.

До основних завдань морально-психологічної підготовки належить розвиток стресостійкості, здатності діяти у стресових ситуаціях і швидко ухвалювати рішення, виховання відповідальності за власні дії та їхній вплив на результат роботи всього колективу, формування почуття військової честі та обов'язку, підтримка високого морального духу й згуртованості. У підрозділі має панувати атмосфера взаємної підтримки, коли кожен воїн відчуває свою значимість і готовність допомогти товаришу.

Важливу роль у цій підготовці відіграють командири. Вони є прикладом для підлеглих, їхня поведінка, рішучість та ставлення до людей безпосередньо впливають на моральний стан колективу. Командир повинен створювати позитивний психологічний клімат, проводити бесіди, пояснювати значення завдань, мотивувати бійців. У разі виявлення ознак стресу, апатії чи агресії він має вчасно втрутитися й надати підтримку. Саме командир допомагає зберегти згуртованість підрозділу навіть у ситуаціях втрат і бойового виснаження.

Методи морально-психологічної підготовки передбачають систематичну роботу як з окремими військовими, так і з підрозділом у цілому. Психологічні тренінги сприяють розвитку навичок самоконтролю й управління емоціями.

Ефективними є вправи на контроль дихання, коли військовослужбовець виконує глибокі вдихи й повільні видихи для зняття тривожності, а також прогресивна м'язова релаксація - поетапне напруження й розслаблення м'язів, що дозволяє швидко позбутися фізичної напруги. Візуалізація допомагає уявити успішне виконання завдання, що створює позитивний психологічний настрій.

Важливу роль відіграють рольові ігри та симуляції бойових ситуацій. На практичних заняттях створюються сценарії, наближені до реальності: раптова зміна обстановки, поява умовного «ворожого вогню», необхідність евакуації «пораненого». Такі тренування змушують бійців швидко ухвалювати рішення та координувати свої дії. Додатково корисно проводити вправи після фізичних навантажень, наприклад, після марш-кидка або силових тренувань, щоб військові вчилися приймати рішення у стані втоми.

Фізична підготовка також є важливим компонентом, оскільки вона формує витривалість і стійкість до стресу. Біг на довгі дистанції, силові вправи, марш-кидки з екіпіровкою розвивають не лише тіло, а й силу волі. Після таких вправ доцільно проводити короткі психологічні тести або обговорення, щоб навчати бійців діяти чітко навіть у стані втоми.

Інформаційно-роз'яснювальна робота є окремим напрямом морально-психологічної підготовки. Військовослужбовцям необхідно пояснювати мету операцій, розповідати про успіхи підрозділу, наводити приклади героїзму товаришів, історичні факти та військові традиції. Це зміцнює бойовий дух, створює відчуття гордості за службу й підсилює внутрішню мотивацію. Вшанування пам'яті загиблих, урочисті церемонії підняття прапора, відзначення відважних бійців формують духовний зв'язок між членами підрозділу.

Організація морально-психологічної підготовки повинна бути систематичною та регулярною. Заняття бажано проводити в умовах, максимально наближених до реальних бойових ситуацій. Вони мають враховувати індивідуальні особливості бійців, поєднувати теоретичні знання й практичні вправи. Командири повинні постійно контролювати моральний стан підрозділу, відслідковувати зміни настрою, вчасно проводити бесіди та коригувати роботу.

Очікуваними результатами морально-психологічної підготовки є формування стійкої психологічної готовності до виконання завдань, здатності діяти рішуче в умовах стресу, швидко відновлювати емоційну рівновагу, зберігати дисципліну й організованість навіть під сильним тиском. Підготовлений колектив демонструє згуртованість, взаємопідтримку, здатність до швидкої адаптації й впевненість у власних силах, що є запорукою успішного виконання бойових завдань.

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Лисенко Людмила Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Куракова Ольга Костянтинівна,

магістрант факультету гуманітарних наук і соціальних технологій

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Проблема порушень мовлення у дітей є надзвичайно актуальною в сучасному освітньому просторі, оскільки мовленнєвий розвиток є базовою умовою для повноцінного засвоєння знань, формування соціальних навичок, міжособистісного спілкування та загального психічного розвитку дитини. У структурі загального недорозвинення мовлення дедалі частіше виявляються складні форми порушень, які потребують раннього виявлення, спеціальної педагогічної уваги та індивідуально орієнтованого корекційного підходу. За даними логопедичної практики та педагогічних спостережень, кількість дітей із різними формами мовленнєвих розладів зростає, що зумовлено низкою факторів: несприятливими умовами вагітності та пологів, екологічними чинниками, неврологічними патологіями, спадковими особливостями та недостатньою увагою до мовленнєвого розвитку у ранньому віці. Наявність порушень мовлення істотно впливає не лише на успішність дитини в навчальній діяльності, а й на її емоційний стан, самооцінку, рівень тривожності, а також здатність до комунікації в колективі однолітків. Саме тому необхідність проведення цілеспрямованої, науково обґрунтованої корекційно-розвивальної роботи з такими дітьми є вкрай важливою для своєчасного подолання або мінімізації мовленнєвих проблем.

Успішна корекційна діяльність потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує зусилля логопеда, психолога, дефектолога, вчителя та батьків, а також враховує вікові, індивідуальні та психофізичні особливості дітей. Важливо зазначити, що мовлення є не лише засобом комунікації, а й механізмом формування мислення, тому його порушення можуть негативно впливати на загальний інтелектуальний розвиток дитини.

Таким чином, наукове вивчення, узагальнення практичного досвіду та розробка ефективних методичних підходів до організації корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, є соціально значущим завданням, що відповідає вимогам інклюзивної освіти та принципам гуманізації сучасного педагогічного процесу.

Мета даної публікації – теоретично обґрунтувати та проаналізувати наукові погляди щодо причин порушення мовлення у дітей дошкільного віку.

Психологічні механізми мовлення охоплюють когнітивні, емоційно-вольові та особистісні компоненти. Розвиток мовлення тісно пов'язаний з розвитком пізнавальних процесів таких як увага, сприймання, пам'ять, уява, мислення. Наприклад, зв'язне мовлення базується на здатності до логічного мислення та мовленнєвого планування, що є важливою умовою для побудови граматично та семантично правильних висловлювань [1]. Водночас емоційні порушення, підвищена тривожність, знижена самооцінка або емоційна депривація можуть негативно впливати на мовленнєву активність дитини. Також у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку часто спостерігаються труднощі в соціальній адаптації, порушення комунікативної поведінки, що підсилює негативні прояви мовленнєвої недостатності [6].

Мовленнєвий розвиток дитини є складним, багаторівневим процесом, що має тісний зв'язок із загальним психофізичним розвитком, особливо зі становленням когнітивної сфери, моторики, слухового аналізатора та емоційно-вольової сфери. Динаміка розвитку мовлення в онтогенезі має свої закономірності та критичні періоди, ігнорування або порушення яких може призвести до відхилень у формуванні мовленнєвої функції. Фізіологічні, нейрофізіологічні та психологічні механізми мовлення нерозривно пов'язані між собою і порушення хоча б одного з компонентів призводить до дезінтеграції мовленнєвої функції в цілому. Саме тому в логопедичній роботі важливо застосовувати міждисциплінарний підхід, поєднуючи знання з неврології, психофізіології, нейропсихології, педагогіки та лінгвістики для комплексного розуміння та ефективної допомоги дітям з порушеннями мовлення [2].

Таким чином, мовленнєвий розвиток дитини відбувається за етапами, кожен з яких має свої особливості, нормативні показники та критичні періоди. Відхилення від норми на кожному з етапів можуть свідчити про наявність ризиків розвитку мовленнєвих порушень. Саме тому важливим завданням педагогів, логопедів, психологів та батьків є своєчасне спостереження за розвитком мовлення, виявлення найменших ознак відхилень і впровадження відповідних корекційно-розвивальних заходів. Успішність мовленнєвого розвитку значною мірою залежить від рівня взаємодії біологічного (нейрофізіологічного) і соціального чинників — чим раніше буде створене сприятливе мовленнєве середовище, тим вищі шанси дитини на повноцінну комунікативну компетентність у майбутньому [3].

У сучасній логопедії широко застосовується функціонально-семіотичний підхід до класифікації мовленнєвих порушень, який дозволяє врахувати не лише характер мовленнєвих дефектів, а й їх вплив на комунікативну та пізнавальну діяльність дитини. Такий підхід вимагає від фахівців комплексного підходу до діагностики і корекції, що передбачає тісну співпрацю логопеда, психолога, невролога та педагога [8].

Фонетико-фонематичні порушення мовлення є одними з найбільш поширених мовленнєвих розладів у дітей дошкільного віку, зокрема в старшому

дошкільному періоді, що може мати серйозний вплив на подальший розвиток мовленнєвих навичок. Вони характеризуються труднощами у правильному сприйнятті та вимові звуків, що зумовлює порушення фонематичного слуху та звуковимови. Згідно з дослідженнями, фонетико-фонематичні порушення мовлення проявляються у вигляді неправильного вимовляння звуків, їх заміни, пропуску чи спотворення, а також у складнощах у розрізненні подібних за звучанням фонем, що істотно ускладнює процес навчання та комунікації [1].

Однією з основних причин таких порушень є наявність різноманітних генетичних, нейрофізіологічних та соціально-психологічних факторів. Зокрема, генетична схильність до порушень мовлення, особливості нервової системи та дефекти слухової функції можуть призводити до розвитку фонетико-фонематичних розладів [4]. Порушення розвитку мовлення можуть також бути зумовлені недорозвиненням мовного апарату, що впливає на здатність правильно вимовляти звуки. За словами логопедів, багато дітей, що мають такі порушення, не встигають своєчасно розвивати фонематичний слух, що є основою для оволодіння навичками читання та письма [3]. Також важливим фактором є вплив соціально-психологічних умов на мовленнєвий розвиток дитини. Недостатньо розвинута комунікація з однолітками, малий обсяг мовної діяльності в сім'ї, а також порушення емоційно-особистісної сфери можуть сприяти виникненню мовленнєвих проблем [2]. Крім того, недостатньо належний контроль за розвитком мовлення дітей в дошкільних закладах може призвести до незадовільного формування правильної вимови та фонематичного слуху [3].

Також відзначаються порушення слухової та зорової уваги, які можуть бути безпосередньо пов'язані з фонетико-фонематичними порушеннями. Діти, які мають труднощі з концентрацією уваги, часто не можуть чітко сприймати звуки, що сприяє неправильному їх сприйняттю та відтворенню [3]. Зі збільшенням складності мовних звуків, ці порушення можуть призводити до труднощів у соціалізації дитини, її вміння спілкуватися, а також у розвитку інших когнітивних навичок.

Таким чином, фонетико-фонематичні порушення мовлення є результатом взаємодії різноманітних чинників, серед яких генетичні, нейрофізіологічні та соціально-психологічні умови, що спричиняють труднощі у розвитку правильного мовлення та фонематичного слуху в дітей старшого дошкільного віку. Проблеми з правильним сприйняттям і вимовлянням звуків можуть мати довготривалі наслідки для навчання дитини, зокрема при оволодінні письмом та читанням.

Враховуючи, що порушення мовлення можуть мати комплексний характер, логопедична допомога повинна бути частиною більш широкої роботи з психоемоційним розвитком дитини. Часто діти з такими порушеннями мають підвищену тривожність, що може посилювати їхні труднощі в спілкуванні та соціалізації. Тому психолого-педагогічна допомога та підтримка в родині і дитячому колективі є важливими складовими корекційної роботи. Згідно з дослідженнями, особливо важливо враховувати рівень емоційного розвитку

дитини, її ставлення до навчання, а також сприяти розвитку її впевненості в собі через успіхи в корекційних заняттях [6]. Важливим аспектом є також моніторинг прогресу та коригування методів роботи в разі необхідності. Регулярна оцінка результатів корекційної роботи дозволяє вчасно коригувати підхід і забезпечувати підтримку дитини на кожному етапі розвитку. Залежно від ступеня тяжкості порушення, може знадобитися не лише робота з логопедом, а й додаткові медичні консультації (наприклад, з отоларингологом чи неврологом) для виключення органічних причин мовленнєвих розладів [7].

На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми, було розглянуто основні фізіологічні, нейрофізіологічні та психологічні механізми мовлення, що дозволяє глибше зрозуміти, як мовленнєві порушення виникають та розвиваються. Зокрема, важливою є роль центральної нервової системи та її структур у забезпеченні нормального розвитку мовлення, а також психофізіологічні фактори, що можуть впливати на цей процес. Базуючись на розглянутих механізмах, було зроблено висновок про необхідність комплексного підходу в діагностиці та корекції мовленнєвих порушень у дітей, що враховує не лише фізіологічні, а й психологічні особливості кожної дитини. Також, аналіз вікових особливостей розвитку мовлення у дітей показав, що важливою є етапність та динамічність процесів, що відбуваються у дітей в різних вікових групах, зокрема, в період дошкільного віку.

Список літератури:

1. Бондаренко, М. В. Методика розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Чернівці : Букрек, 2019. 236 с.
2. Бузова, Т. О. Психолого-педагогічна допомога дітям з мовленнєвими порушеннями. Київ : Генеза, 2014. 245 с.
3. Вдовіна, І. І. Логопедична робота в умовах дошкільного закладу. Київ : Літера, 2015. 200 с.
4. Гавриленко, Т. В. Основи логопедичної роботи з дітьми. Харків : Ранок, 2017. 220 с.
5. Дяченко, О. О. Педагогічна корекція мовленнєвих порушень у дітей. Чернівці : Місто, 2016. 190 с.
6. Мартиненко, Н. В. Логопедичний тренінг для дітей дошкільного віку. Львів : Основа, 2015. 212 с.
7. Назарова, М. І. Мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями мовлення. Київ : Генеза, 2017. 230 с.
8. Чередниченко, О. І. Порушення фонематичного слуху у дошкільнят. Львів: Світ, 2018. 190 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО САМОСПРИЙНЯТТЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Логвіна Оксана Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної
психології;

Хмуровська Тетяна Віталіївна,
магістрантка,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Проблема самосприйняття у підлітковому віці є однією з ключових у сучасній психології розвитку. Період підлітковості характеризується інтенсивними особистісними трансформаціями, які пов'язані з пошуком ідентичності, становленням «Я-образу» та формуванням стійкого уявлення про власну цінність. У цей час відбувається активне співвіднесення внутрішніх прагнень із зовнішніми очікуваннями, що нерідко супроводжується внутрішніми конфліктами, підвищеною тривожністю та нестійкістю самооцінки [3].

Питання розвитку позитивного самосприйняття підлітків набуває особливої актуальності в умовах сучасних соціальних викликів, пов'язаних із динамічними змінами суспільства, освітнього середовища та комунікативних практик. Вивчення психологічних чинників цього процесу дозволяє не лише глибше зрозуміти закономірності розвитку особистості, але й створити ефективні програми психопрофілактики та психологічної підтримки [1].

Формування самосприйняття підлітка розглядається в руслі концепцій особистісного розвитку (Л. Божович, Е. Еріксон, К. Роджерс). Л. Божович підкреслювала, що становлення «Я-образу» у підлітковому віці є центральним новоутворенням, яке визначає подальшу динаміку особистості. Е. Еріксон акцентував увагу на кризі ідентичності, яка проявляється у пошуку відповіді на питання «Хто я?» та «Яким я хочу бути?». К. Роджерс у межах гуманістичного підходу розглядав самосприйняття як основу психологічного благополуччя, наголошуючи на важливості конгруентності між реальним і ідеальним «Я» [2].

Дослідження вказують, що позитивне самосприйняття ґрунтується на декількох психологічних чинниках: адекватній самооцінці, низькому рівні тривожності, сформованій системі соціальних відносин, підтримці з боку значущих інших та досвіді особистісних досягнень. Саме поєднання цих складових створює передумови для формування стабільного й оптимістичного ставлення до себе.

У дослідженнях, проведених серед учнів 9-х класів (50 осіб), були застосовані методики «Дембо–Рубінштейн» (модифікація А. Прихожан), тест-опитувальник «Хто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд), опитувальник тривожності Ч. Спілбергера (адаптація Ю. Ханіна) та методика «Нескінченні речення» (Сакс–Леві).

Результати методики «Дембо–Рубінштейн» засвідчили наявність розриву між реальним і бажаним рівнем самооцінки. Близько 30% підлітків продемонстрували низьку самооцінку, що негативно впливає на їхню навчальну мотивацію та соціальні контакти. У 10% спостерігалася завищена самооцінка, яка мала захисний характер.

Опитувальник «Хто Я?» показав, що більшість респондентів ідентифікують себе через соціальні ролі та описові характеристики, тоді як глибинні екзистенційні аспекти представлені недостатньо. У близько 40% учнів виявлено амбівалентність у самовизначенні («я добрий, але дратівливий»), що є типовим для даного вікового етапу.

Дані за шкалою тривожності Ч. Спілбергера свідчать, що 32% учнів мають високий рівень ситуативної тривожності, а понад половина – підвищений рівень особистісної тривожності. Це вказує на емоційну вразливість та залежність від соціальних оцінок.

Методика «Нескінченні речення» дозволила виявити приховані переживання підлітків: невпевненість у майбутньому, труднощі у стосунках із ровесниками, потребу в підтримці та водночас прагнення до успіху й щастя. Це підкреслює суперечливий характер становлення самосприйняття у цьому віці.

Одним із ключових чинників є сім'я, яка формує базові уявлення дитини про себе. Атмосфера підтримки, довіри та прийняття сприяє формуванню адекватної самооцінки й внутрішньої впевненості. Авторитарні чи байдужі стилі виховання, навпаки, часто призводять до тривожності й негативного образу «Я».

Школа виступає другим за значущістю соціальним простором. Позитивне ставлення вчителя, орієнтація на індивідуальні досягнення, створення умов для відчуття успіху значно впливають на становлення впевненості та самоповаги. Натомість надмірна критика й акцент лише на результатах можуть провокувати внутрішню невпевненість і залежність від зовнішнього схвалення.

Важливим чинником є група однолітків. Саме серед ровесників підліток набуває досвіду соціальної взаємодії, відчуває себе прийнятим або відкинутим, формує відчуття власної значущості. Позитивні стосунки з однолітками сприяють розвитку емпатії, соціальної компетентності та формуванню стійкого позитивного «Я».

У практиці психологічної допомоги підліткам ефективними є тренінгові програми, спрямовані на розвиток навичок самопрезентації, подолання тривожності та формування позитивного досвіду взаємодії. Психопросвітницька робота з батьками та педагогами дозволяє зменшити вплив деструктивних чинників і створити підтримуюче середовище.

Особливої уваги потребують програми розвитку емоційної компетентності, саморефлексії та конструктивного спілкування. Важливим завданням є навчання підлітків навичкам подолання стресових ситуацій, що допомагає знизити рівень тривожності та підвищити стійкість образу «Я».

Перспективним напрямом майбутніх досліджень є вивчення впливу цифрового середовища на розвиток самосприйняття підлітків. Соціальні мережі та віртуальна комунікація стають важливими чинниками формування образу

«Я», що вимагає спеціальних наукових підходів і психопрофілактичних програм.

Розвиток позитивного самосприйняття у підлітковому віці є складним багатофакторним процесом, у якому взаємодіють індивідуально-психологічні особливості, сімейне виховання, шкільне середовище та вплив ровесників. Адекватна самооцінка, підтримка з боку значущих інших, низький рівень тривожності й позитивні соціальні стосунки формують підґрунтя для становлення стійкої та гармонійної особистості.

Список літератури

1. Бондаренко, О. Ф., & Титаренко, Т. М. (2021). Психологічні ресурси підлітка у подоланні кризових життєвих ситуацій. *Психологія і суспільство*, 2(84), 45–56.
2. Petrova, I., & Horbunova, L. (2022). Adolescents' self-perception and social identity in the context of digital communication. *Psychological Journal*, 8(3), 112–123.
3. Ткач, Л. В. (2023). Формування позитивного «Я-образу» у підлітковому віці: роль сім'ї та школи. *Актуальні проблеми психології*, 17(1), 79–88.

ІННОВАЦІЇ В АВТОМОБІЛЬНИХ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ: ВІД СВІТЛОДІОДІВ ДО АДАПТИВНОГО КЕРУВАННЯ

Гуменюк Адриан Віталійович

здобувач освіти

Відокремлений структурний підрозділ «Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса),
Україна

Ореховська Наталія Олексіївна

Викладач

Відокремлений структурний підрозділ «Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса),
Україна

Стрімкий розвиток автомобільної промисловості у поєднанні з цифровізацією транспортних засобів зумовив радикальні зміни в системах зовнішнього освітлення. Від галогенних ламп і ксенонових джерел світла інженери перейшли до високоефективних світлодіодних рішень, лазерного освітлення та інтелектуальних адаптивних фар, що здатні змінювати напрям і інтенсивність світлового пучка в режимі реального часу [1]. Ці інновації суттєво підвищують безпеку дорожнього руху, особливо в умовах обмеженої видимості, при зустрічному русі або на криволінійних ділянках дороги [2].

Крім технологічного прогресу, розвиток автомобільних освітлювальних систем значною мірою визначається міжнародними нормативними документами. Зокрема, Правила № 48 та № 123 Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) встановлюють вимоги до розміщення, функціональності, яскравості, геометрії та режимів роботи систем головного світла, включаючи адаптивні фари. Згідно з ними, будь-які зміни у конструкції або алгоритмах роботи фар мають відповідати суворим критеріям, які забезпечують недопущення засліплення інших учасників дорожнього руху та гарантують достатнє освітлення траєкторії руху [3,4].

Отже, інновації в галузі освітлювальних систем автомобіля розвиваються на стику передових оптичних технологій, мікроелектроніки та нормативно-правового поля [5]. Саме цей взаємозв'язок є ключовим для розуміння сучасних тенденцій, які розглядаються у даній роботі.

Світлодіодне освітлення (LED) сьогодні є одним із найпоширеніших і найефективніших рішень у автомобільній індустрії. Основні переваги LED-фар полягають у високій енергоефективності, тривалому ресурсі роботи, компактності конструкції та гнучкості у дизайні світлових модулів [6]. На відміну від традиційних ламп розжарювання та газорозрядних джерел, світлодіоди споживають значно менше електроенергії, забезпечуючи при цьому

більш інтенсивне і точне світло. Висока швидкість відгуку LED дозволяє реалізувати динамічні функції адаптивного освітлення, що реагують на зміну дорожньої ситуації в реальному часі [7].

Технічна реалізація LED-систем базується на масиві малих світлодіодних елементів, які можуть поєднуватися в матричні конфігурації (matrix LED), забезпечуючи точне формування світлового пучка і селективне затемнення зон для запобігання засліплення інших учасників руху [5]. Використання мікрооптики, систем керування інтенсивністю світла за допомогою широтно-імпульсної модуляції (PWM) і штучного інтелекту підвищує адаптивність, безпеку та комфорт водіння [8]. Одним із передових прикладів є система **Opel Intelli-Lux LED®**, яка складається із 168 індивідуальних LED-елементів, що автоматично регулюють світло для максимальної видимості [9]. Подібні технології реалізовані у моделях інших провідних виробників, що свідчить про тенденцію до інтеграції матричних LED-фар як стандарту безпеки і комфорту.

Водночас розвиток автомобільного освітлення не обмежується LED-технологіями. Новим етапом еволюції стає використання лазерного світла, яке стало технологічним проривом у сфері автомобільної оптики і відкриває додаткові перспективи завдяки своїй винятковій яскравості, дальності променю та оптимізації енергоспоживання. Основна перевага полягає у надзвичайно високій щільності світлового потоку при мінімальному енергоспоживанні. Лазерні фари здатні освітлювати дорогу на відстань до 600–650 метрів, забезпечуючи виняткову видимість у нічний час і на високих швидкостях.

Конструктивно, системи лазерного освітлення базуються на лазерних діодах, які випромінюють синє світло з довжиною хвилі близько 450 нм. Це випромінювання потрапляє на фосфорний конвертер, де перетворюється у біле світло високої інтенсивності. Порівняно з LED, лазерні фари мають компактніші розміри, що полегшує інтеграцію в кузовні елементи автомобіля, а також знижує вагу освітлювального модуля [1]. Енергоспоживання лазерного джерела вдвічі нижче за LED при тій же яскравості. Крім того, лазерне світло концентрується в точний пучок, що ідеально підходить для далекого освітлення.

Приклади серійного використання лазерного освітлення:

- BMW i8, 7 Series (Laserlight) – лазерні дальні фари з адаптивним керуванням, у поєднанні з LED-ближнім світлом.
- Audi R8 LMX – одна з перших моделей, що отримала лазерне підсвічування дальнього світла у вигляді концентрованого променю [10].
- Mercedes-Benz CLS Vision – демонструє експериментальну комбінацію лазерного джерела та активної оптики з мікросеркалами [5].

Попри переваги, лазерні фари ще не повсюдно розповсюджені через високу вартість, потребу в активному охолодженні і високоточних оптичних компонентів та складність інтеграції в базові комплектації [2]. Втім, саме лазерне світло стало одним з рушіїв до появи адаптивних освітлювальних систем нового покоління, які можуть змінювати світловий пучок залежно від ситуації на дорозі.

Наступним етапом еволюції автомобільного освітлення стали адаптивні фари – інтелектуальні багатокомпонентні системи (Adaptive Front-lighting Systems,

AFS), здатні в реальному часі змінювати форму, напрямок і інтенсивність світлового пучка залежно від дорожньої ситуації. Їх основна функція – не просто освітлювати дорогу, а робити це точно, безпечно й комфортно для всіх учасників руху. Якщо світлодіодне або лазерне освітлення є здебільшого технологією джерела світла, то адаптивність – це вже рівень керування світлом, заснований на даних, аналізі та алгоритмах.

Конструктивно адаптивні фари включають комплекс сенсорів (камери, радары, іноді LIDAR), мікропроцесори для обробки сигналів і блоки світлодіодних або лазерних елементів, що можуть працювати незалежно один від одного. Це дозволяє системі точно регулювати світловий пучок за складним сценарієм освітлення [11].

Основні алгоритми роботи адаптивних фар охоплюють:

- динамічне керування напрямом освітлення залежно від кута повороту керма чи нахилу кузова (актуатори змінюють положення лінз або рефлекторів);
- автоматичне перемикання між ближнім і дальнім світлом з урахуванням наявності інших учасників руху;
- матричне керування світлом – створення світлової «карти» за допомогою десятків або сотень керованих діодів, що формують яскравість і тінь у потрібних зонах.

Принцип дії таких систем базується на обробці даних від численних датчиків. Інформація про кут повороту керма, швидкість, навігаційні дані, розпізнавання транспортних засобів і пішоходів із камер та радарів надходить через CAN-шину до електронного блоку керування фар. Там відбувається аналіз ситуації (чи є зустрічний транспорт, чи очікується поворот, чи змінюється швидкість руху) і приймається рішення про зміну геометрії світлового пучка. Це дозволяє:

- відхиляти світло у бік повороту;
- затемнювати ділянку дороги, де рухається інший автомобіль;
- підсвічувати узбіччя, пішохідні переходи чи темні ділянки за межами смуги.

У результаті фари перетворюються з пасивного джерела світла на активний засіб взаємодії автомобіля з середовищем, що особливо актуально в умовах розвитку автономного керування.

Яскравим прикладом є IntelliLux LED® Matrix від Opel, яка застосовується в моделях Corsa, Astra та Insignia. Система складається зі 168 незалежно керованих світлодіодів, які створюють світлову матрицю, що автоматично затемнює зони зустрічного руху, не знижуючи загальної освітленості траси [9].

Інша передова система, Digital Light від Mercedes-Benz, використовує понад мільйон мікродзеркал у кожній фарі, дозволяючи не лише адаптувати світло до дорожньої ситуації, а й проєктувати символи на дорожнє покриття: попередження про ремонт, зебру, стрілки тощо [5].

Система HD Matrix LED від Audi інтегрує адаптивне світло з навігаційними даними: фари заздалегідь готуються до повороту ще до фактичного маневру водія, орієнтуючись на маршрут з GPS.

Ці рішення реалізують принцип передиктивного освітлення, тобто не реактивного, а проактивного – на основі цифрових карт і аналітики.

У цьому контексті адаптивні фари стають природним елементом ADAS – систем допомоги водієві. Вони тісно взаємодіють із функціями утримання в смузі, адаптивним круїз-контролем, нічним баченням, навігацією. Це дозволяє не лише підлаштовувати освітлення до поточних умов, а й прогнозувати їх, забезпечуючи освітлення ще до початку дії водія. Наприклад, при наближенні до повороту (виявленому навігаційною системою), світловий промінь змінює напрям ще до обертання керма.

Таким чином, адаптивне освітлення виходить за межі класичного уявлення про фари. Це вже не тільки частина дизайну чи зручності – це інформаційно-керуюча підсистема, здатна реагувати, передбачати та взаємодіяти, що відкриває нові горизонти для безпеки, мінімізації енергоспоживання, комфорту й інтеграції в автономні транспортні платформи.

Швидкий розвиток освітлювальних технологій у транспорті змінив критерії їхньої оцінки. Сьогодні ключовим є інтегрована функціональна ефективність – здатність системи забезпечувати безпечно, енергоефективне та адаптивне освітлення в реальних дорожніх умовах.

Галогенні лампи, поширені в бюджетному сегменті, мають низьку світлову ефективність (30–35 лм/Вт), малу дальність освітлення, повільний відгук і не підтримують адаптивних функцій. Вони не забезпечують достатньої видимості в складних умовах, таких як негода чи зустрічний рух [12].

Світлодіодні фари (LED) пропонують вищу ефективність (90-120 лм/Вт), тривалий ресурс (до 30 тис. годин) і швидкий відгук, споживаючи в 2–3 рази менше енергії (15-20 Вт проти 55-60 Вт у галогенних) [9]. **Лазерне освітлення** забезпечує рекордну дальність і ефективність (понад 170 лм/Вт), але використовується переважно для дальнього світла в преміум-сегменті через високу вартість і потребу в охолодженні [1].

Адаптивні фари (AFS, Matrix, Digital Light) забезпечують контекстно-залежне освітлення, враховуючи оточення, маршрут і поведінку водія [11]. Щодо **засліплення інших водіїв**, то саме адаптивні матричні технології виявляються найбільш безпечними. За даними IIHS (2023), автомобілі з адаптивними фарами мають на 19% менше аварій уночі [7]. У них зона «тіні» формується індивідуально під положення об'єкта, що наближається, без повного вимкнення дальнього світла – таким чином, водій отримує максимальну видимість без ризику спричинити аварійну ситуацію. Крім того, **інтелектуальні фари** підвищують ефективність і в міських умовах: виявлення пішохода або велосипедиста дозволяє підсвітити бокову зону або край дороги, що значно знижує ризик зіткнень у нічний час.

Енергоефективність відіграє ключову роль в електромобілях, де кожен ват спожитої енергії прямо впливає на запас ходу. Освітлювальні системи, що раніше вважалися другорядним елементом з точки зору енергоспоживання, нині розглядаються як важлива складова інтегрованого енергетичного менеджменту автомобіля. Світлодіодні фари, які споживають у середньому 15-20 Вт при

ближньому світлі, що у кілька разів менше за традиційні галогенні лампи (55-60 Вт) при порівнянній або вищій яскравості, знижують навантаження на тягову батарею (Hyundai Ioniq 6, Volkswagen ID.4) [13]. Адаптивні системи, як Matrix LED, оптимізують енергоспоживання, вмикаючи лише потрібні сегменти. Завдяки інтеграції з камерами та навігаційними системами, освітлювальні модулі формують оптимальну світлову геометрію заздалегідь, мінімізуючи зайві витрати енергії [8]. Лазерні фари економно працюють у преміум-моделях, активуючи модулі лише за потребою (за швидкості понад 60 км/год і лише у відсутності зустрічного транспорту, BMW 7 Series, Audi A8) [2].

Ще одним важливим аспектом є вплив освітлювальних систем на **дизайн кузова і оптичних модулів**. Інтеграція складних адаптивних систем та цифрових компонентів вимагає ретельного продумування конструкції автомобіля, оскільки додаткові датчики, процесори та охолоджувальні системи займають місце і можуть впливати на аеродинаміку і загальну вагу. Проте, оптимізація дизайну фар із застосуванням мініатюрних елементів microLED і компактних лазерних модулів дає змогу мінімізувати такі недоліки (наприклад, лазерна технологія зменшила площу відбивача до трьох квадратних сантиметрів з дев'яти у світлодіодів) [2].

Компактність LED і лазерних джерел світла дає дизайнерам можливість створювати тонкі, гнучкі та естетично виразні форми фар. Наприклад, у Peugeot 508 та Porsche Taycan фари не лише виконують свою функцію, а й виступають елементом фірмового стилю бренду. Особливе значення мають денні ходові вогні, що формують світловий підпис автомобіля [6].

Зміна конструктивної філософії проявляється і у впливі фар на аеродинамічні властивості кузова. Інтеграція фар у передній бампер або капот сприяє зниженню аеродинамічного опору, що, у свою чергу, позитивно впливає на економію енергії, тобто сприяє енергозбереженню [8].

Отже, сучасні освітлювальні системи – це не просто джерела світла, а комплексні архітектурні та енергетичні компоненти автомобіля. Вдосконалення таких систем дозволяє гармонізувати зовнішній вигляд, знизити енергоспоживання і забезпечити інтеграцію з інтелектуальними системами керування.

Після впровадження світлодіодних та лазерних джерел світла, а також широкого розповсюдження адаптивних систем, галузь автомобільного освітлення переходить до **нового етапу цифрової трансформації**, що базується на високоточному керуванні, взаємодії з іншими системами автомобіля та підключенні до зовнішньої інфраструктури.

Одним із ключових напрямів є **розвиток технології матричних LED-фар, що** дозволяють формувати складні світлові зони з тисячами незалежно керованих світлодіодних елементів, що дає змогу максимально адаптувати світло до дорожньої ситуації, мінімізувати засліплення інших учасників руху і підвищувати безпеку. Це особливо важливо в умовах автоматизованого руху.

Ще одним трендом є **інтеграція інфрачервоних технологій**, які дозволяють «бачити» об'єкти поза межами звичного спектру – зокрема, людей чи тварин на

узбіччі в темряві, в тумані або за низької видимості. *BMW Night Vision* або *Audi Night Vision Assistant* вже виводять ці зображення на цифрову панель приладів і можуть працювати у зв'язці з адаптивними фарами – підсвічуючи небезпечні об'єкти задалегідь [7].

Хоча такі високотехнологічні рішення поки що зосереджені переважно в преміум-сегменті, український ринок поступово готується до їх прийняття. По-перше, **значна частина нових моделей**, які продаються в Україні, вже мають LED- або Matrix LED-освітлення. По-друге, **законодавчі умови**, базовані на нормах ЄЕК ООН, не перешкоджають імплементації новітніх адаптивних систем. Однак, є **технічні бар'єри** – зокрема, невідповідність частини дорожньої інфраструктури: відсутність чіткої розмітки, слабе освітлення в містах і селах, що обмежує ефективність таких систем. Саме тому одним із перспективних напрямів є **локальна адаптація алгоритмів фар до типових дорожніх сценаріїв України**. Наприклад, адаптація до частих ямкових ремонтів, відсутності узбіч або неконтрастної дорожньої розмітки. Проте вже сьогодні українські виробники та дослідники проявляють інтерес до розвитку адаптивних освітлювальних систем, що можна бачити у наукових публікаціях і проєктах провідних технічних університетів.

Найбільш перспективним напрямом розвитку автомобільного освітлення є **інтеграція фар з системами V2X**, які забезпечують обмін інформацією між автомобілем, іншими учасниками дорожнього руху та елементами інфраструктури в режимі реального часу. У такій конфігурації освітлювальні системи отримують дані не лише від власних сенсорів, а й із зовнішніх джерел, наприклад, про наближення до аварійної ділянки, зміну дорожніх умов або появу пішохода поза прямою видимістю. Це дозволяє фарами **завчасно адаптувати світловий пучок**, підсвітити небезпечну зону чи змінити геометрію освітлення ще до того, як ситуація стане критичною для водія.

У контексті розвитку **автономного керування третього та четвертого рівнів (L3-L4)**, освітлення вже не обмежується функцією для зору водія. Воно перетворюється на **динамічний інтерфейс взаємодії між автомобілем і навколишнім середовищем**. Сучасні фари здатні не лише висвітлювати дорожнє полотно, а й передавати візуальні сигнали іншим учасникам руху: проєктувати на асфальт умовні знаки, позначати пішохідні переходи, сигналізувати про зупинку чи маневр [5]. Таким чином формується новий рівень **світлової взаємодії**, який доповнює роботу цифрових автопілотів.

Загалом, **інтелектуальна інтеграція освітлювальних систем із цифровою архітектурою транспортного засобу** – включно з навігацією, ADAS, V2X та автопілотом – стає ключовим чинником подальшої еволюції автомобіля. Саме такі рішення забезпечать зростання безпеки, зниження енергоспоживання та підвищення адаптивності автомобіля до складного й динамічного транспортного середовища.

Список літератури

1. Fang Y. C., Tzeng Y. F., Wen C. C. та ін. A study of high efficiency laser headlight design using gradient index lens and liquid lens / Fang Y. C., Tzeng Y. F., Wen C. C. et al. // *Applied Sciences*. 2020. Vol. 10, № 21. URL: ResearchGate
2. Li X. Y., Wang Z. та ін. Adaptive freeform optics design and multi objective genetic algorithm optimization for automotive headlights / Li X. Y., Wang Z. et al. // *Photonics*. 2024. Vol. 12, № 4. URL: https://www.mdpi.com/2304-6732/12/4/388?utm_source=chatgpt.com
3. Правила ЄЕК ООН № 48. Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження транспортних засобів стосовно встановлення освітлювального та світлового сигнального обладнання [Електронний ресурс]. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/192086c4-870f-11e6-b076-01aa75ed71a1/language-en>. Назва з екрана.
4. Правила ЄЕК ООН № 123. Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження адаптивних систем переднього освітлення (AFS) для автотранспортних засобів [Електронний ресурс]. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/980b1279-f899-4119-92a5-fea02d375956>. Назва з екрана.
5. Adaptive driving beam headlights – matrix LED / Wikipedia. Електронний ресурс. URL: <https://en.wikipedia.org>
6. Leroy S. MicroLEDs: enhancing automotive headlights with ultra-high resolution / Leroy S. 2025. URL: LinkedIn
7. Matrix adaptive beam lighting: enhancing nighttime driving safety / EE Times. 2025. URL: Axios+2EE Times+2Гардіан+2
8. A review of automotive intelligent and adaptive headlight beams intensity control approaches / 2022. URL: ResearchGate
9. Opel Intelli-Lux LED® system overview / 2023. URL: <https://www.opel.ua/about-opel/opel-news/goodbye-dark-roads-intelli-lux-led-headlamps-from-opel.html>
10. Zhang Y. X., Chen Z. Optical design for laser diode scanner headlamp with efficiently controlled illumination pattern / Zhang Y. X., Chen Z. et al. // *Applied Sciences*. 2021. Vol. 11, № 2. URL: <https://doi.org/10.3390/app11020793>
11. Review of optical design for vehicle forward lighting based on adaptive headlamp technologies // *Optical Engineering*. 2021. Vol. 60, № 9. URL: EE Times+5spiedigitallibrary.org+5mdpi.com+5 (PDF). Назва з екрана.
12. Яловенко В. В. Як впливає на безпеку дорожнього руху заміна штатних галогенових ламп на аналогові в головному світлі автомобіля / В. В. Яловенко // *ΛΟΓΟΣ*. ONLINE. 2020. № 16. e ISSN 2663-4139
13. Automotive smart LED headlights market insight / 2025. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/automotive-smart-led-headlights-market-key-insights-7i32e/>

СТРАТЕГІЇ РЕІНЖИНІРИНГУ ВІД МОНОЛІТНОЇ ДО МІКРОСЕРВІСНОЇ АРХІТЕКТУРИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РИЗИКІВ

Калашник Валерій Юрійович

к.т.н., старший викладач

Київський Національний Університет Технологій та Дизайну

Анотація

У сучасному світі, де динамічний розвиток програмного забезпечення є критично важливим, багато організацій стикаються з обмеженнями застарілих монолітних архітектур. Дана робота аналізує ключові проблеми, пов'язані з технічним боргом та масштабуванням таких систем, і представляє систематизований підхід до їх модернізації. В основу дослідження покладено стратегію реінжинірингу з використанням патерну «Strangler Fig» для плавного переходу до мікросервісної архітектури. Розглянуто роль API Gateway та Service Discovery як інструментів, що забезпечують керованість та гнучкість розподілених систем. Особлива увага приділяється практичним аспектам впровадження моніторингу (Prometheus, Grafana) як засобу для об'єктивної оцінки ефективності процесу та мінімізації ризиків. Результати дослідження показують, що правильно спланований та інструментально підкріплений реінжиніринг дозволяє значно підвищити швидкість розробки, масштабованість та відмовостійкість програмних систем, що є ключовим для вирішення сучасних наукових проблем у сфері програмної інженерії.

Вступ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій і зростаючі вимоги ринку до швидкості випуску нових продуктів ставлять перед розробниками та архітекторами програмного забезпечення (ПЗ) нові виклики. Системи, що починали свій шлях як монолітні додатки, з часом стають неефективними. Зростання кодової бази, складність її підтримки, висока взаємозалежність компонентів та труднощі з масштабуванням призводять до накопичення технічного боргу. Це гальмує інновації, збільшує витрати на інфраструктуру та знижує загальну відмовостійкість.

Вирішення цих проблем вимагає системного підходу до реінжинірингу. Ця робота присвячена аналізу та практичному застосуванню стратегій реінжинірингу, що дозволяють модернізувати застарілі архітектури, переходячи від моноліту до мікросервісів. Метою є не лише демонстрація теоретичних підходів, а й їхнє практичне обґрунтування на прикладі навчального проекту, що дозволяє оцінити їх ефективність.

Основні положення та результати

На основі аналізу проблем монолітної архітектури та сучасних індустріальних практик, ми розробили та апробували методологію реінжинірингу, яка складається з наступних етапів:

1. Виявлення та діагностика проблем. Застосування стратегій тестування продуктивності, як-от використання інструментів JMeter та k6, дозволяє ідентифікувати «вузькі місця» моноліту. Аналіз результатів тестування дає змогу виявити неоптимальні алгоритми та архітектурні дефекти, що гальмують роботу системи. Наприклад, тривалість відгуку API на запит бронювання може значно зростати при одночасному навантаженні великої кількості користувачів. Інструменти, такі як JMeter, дозволяють вимірювати не лише час відгуку, а й кількість запитів на секунду (throughput) та рівень використання ресурсів сервера (CPU, пам'ять). Детальне вивчення цих метрик у поєднанні з аналізом логів дозволяє точно встановити причину проблеми: чи це неоптимальний запит до бази даних, чи занадто складна бізнес-логіка в єдиному потоці.

2. Стратегічний поділ та рефакторинг. Ми використали патерн «Strangler Fig» (Задушливий фікус), що дозволяє поступово виділяти окремі функціональні модулі з моноліту та реалізовувати їх у вигляді незалежних мікросервісів. Цей підхід мінімізує ризики, пов'язані з глобальною міграцією, і дає можливість перевіряти кожен новий сервіс в ізольованому середовищі. На прикладі нашої лабораторної роботи, ми розділили «Сервіс бронювання» на окремі компоненти. Назва патерну походить від тропічної рослини, яка повільно обплітає дерево-господар, поки воно не загине. У нашому випадку, моноліт є деревом-господарем, а нові мікросервіси — «фікусом», що поступово перебирає на себе функціональність. Першим кроком є виділення чітко визначених **обмежених контекстів** (Bounded Contexts) — наприклад, сервіс авторизації, сервіс бронювання, сервіс сповіщень. Після цього, для кожної нової функції, замість додавання коду до моноліту, створюється новий мікросервіс. Потім API Gateway перенаправляє запити на цей новий сервіс, а не на моноліт. Цей ітеративний процес дозволяє підтримувати безперервну роботу системи, одночасно зменшуючи технічний борг.

3. Впровадження API Gateway та Service Discovery. Після поділу системи на мікросервіси, виникає потреба в ефективному управлінні взаємодією між ними. API Gateway виступає як єдина точка входу, що спрощує клієнтську частину та дозволяє гнучко маршрутизувати запити. Service Discovery, у свою чергу, дозволяє сервісам динамічно знаходити один одного, що є критично важливим для масштабування та відмовостійкості. У нашому експерименті ми інтегрували ці інструменти, що значно підвищило керованість системи. Детальніше, **API Gateway** виконує кілька критично важливих функцій: він агрегує запити від клієнтів, обробляє аутентифікацію та авторизацію, виконує балансування навантаження та кешування, і таким чином ізолює клієнтів від складності мікросервісної архітектури. **Service Discovery** вирішує проблему, де і як сервіси можуть спілкуватися між собою в динамічному середовищі, де адреси сервісів постійно змінюються. Замість жорстко закодованих адрес, сервіси реєструються в центральному каталозі, а інші сервіси можуть знаходити їх за іменем, що забезпечує гнучкість та стійкість системи до збоїв.

4. Моніторинг та оцінка результатів. Для об'єктивної оцінки ефективності реінжинірингу ми налаштували систему моніторингу на базі Prometheus та

Grafana. Це дозволило в реальному часі відстежувати ключові метрики продуктивності (затримки, використання ресурсів, кількість запитів) та візуалізувати їх, що дало змогу підтвердити успішність проведених змін. Ми спостерігали значне зниження затримок та збільшення пропускної здатності після міграції. Окрім загальних метрик, ми також впровадили **розподілене трасування** (distributed tracing) з використанням інструментів, таких як Jaeger. Це дозволило нам відстежувати повний шлях запиту через різні мікросервіси, ідентифікуючи точні місця затримок і збоїв. Наша методологія підкреслює, що реінжиніринг має бути не лише технічним, але й **дано-орієнтованим процесом**, де рішення приймаються на основі об'єктивних показників, а не лише інтуїції.

Висновки та практична цінність

Проведений аналіз та практична апробація показали, що реінжиніринг від монолітної до мікросервісної архітектури є ефективним та необхідним шляхом для модернізації програмного забезпечення. Застосування стратегії «Strangler Fig» у поєднанні з інструментами, такими як API Gateway, Service Discovery та сучасні системи моніторингу, дозволяє значно покращити ключові показники якості програмного забезпечення.

Дане дослідження підтверджує, що системний підхід до реінжинірингу дозволяє не лише усунути технічний борг, а й створити основу для подальшого швидкого та стабільного розвитку. Замість хаотичного і ризикованого процесу, модернізація архітектури стає керованою, інкрементальною та вимірюваною. Це дозволяє підприємствам адаптуватися до мінливих вимог ринку, що є запорукою їхньої конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Fowler, M. (2002). Patterns of Enterprise Application Architecture. Addison-Wesley.
2. Newman, S. (2015). Building Microservices: Designing Fine-Grained Systems. O'Reilly Media.
3. Richards, M. (2015). Software Architecture Patterns. O'Reilly Media.
4. Clements, P., Bachmann, F., Bass, L., Garlan, D., Ivers, J., Little, R., ... & Stafford, J. (2010). Documenting Software Architectures: Views and Beyond. Addison-Wesley.
5. Bass, L., Clements, P., & Kazman, R. (2012). Software Architecture in Practice (3rd ed.). Addison-Wesley.
6. Сарновський, М. А. (2021). Архітектура програмних систем. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського.
7. Григоренко, О. А. (2019). Основи тестування програмного забезпечення. К.: Центр учбової літератури.
8. Kent, B. (2020). Чистий код. Створення, аналіз і рефакторинг. К.: Наш Формат.
9. Shvets, R., Klymenko, A. (2022). Migrating Monoliths to Microservices: A practical approach. Academic Publishing.
10. Klymenko, A. (2021). Data-Driven Quality Assurance: Methods and

Tools. К.: КНУТД.

11. Калашник, В.Ю. (2024). Забезпечення якості програмного забезпечення в agile-середовищах. Збірник наукових праць КНУТД, 2024(1), 45-51.

Scientific publications

MATERIALS

The V International Scientific and Practical Conference
«Modern scientific problems and ways to solve them»

Munich, Germany
(September 29 – October 01, 2025)